

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**İSYAN İKLİMİNDE BİR ASİ VE DEVLET ADAMI:
KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA**

Ayşenur GÜNGÖR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

İSYAN İKLİMİNDE BİR ASİ VE DEVLET ADAMI: KATIRCIOĞLU MEHMED
PAŞA

Ayşenur GÜNGÖR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KABUL VE ONAY

Ayşenur Güngör tarafından hazırlanan "İsyan İkliminde Bir Asi ve Devlet Adamı: Katircioğlu Mehmed Paşa" başlıklı bu çalışma, 08.06.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Danışman)

Doç. Dr. Sıddık ÇALIK (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

22/06/2021

Ayşenur GÜNGÖR

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandđım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadđımı, yararlandđım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Mehmet Z** danışmanlığında tarafımdan retilildiđini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ayşenur GÜNGÖR

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın devam ettiği süreçteki desteklerinin ve katkılarının yanı sıra mesleğine olan saygısı, disiplini, öğrencilerine olan hoşgörüsü, vizyonu ve misyonu, lisans öğrenciliğimden beri bana çok şey katan değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Öz başta olmak üzere; tez savunma jürimde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Emine Erdoğan Özönlü ve Doç. Dr. Sıddık Çalık'a; bana her zaman güvenip, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve bu günlere gelmemi sağlayan kıymetli babam Prof. Dr. Ali İsmail Güngör ve kıymetli annem Fatma Güngör'e; bana abla olmanın en güzel halini yaşatan kız kardeşlerim Kübra Güngör ve Feyza Güngör'e; ilme verdiği değer ile beni bu yolda her zaman destekleyen dedem Halil Güngör'e ve eğer yaşasaydı benimle ne kadar gurur duyacağını bildiğim ve kendisinden hayata dair çok şey öğrendiğim merhum dedem Muhittin Cantürk'e; yaptığım her işte moral ve motivasyonumun en yüksek seviyede olmasını sağlayan dostlarıma ve lisans öğrenciliğimden yüksek lisans öğrenciliğime kadar kendilerinden pek çok şey öğrendiğim Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarına bir teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

GÜNGÖR, Ayşenur. *İsyan İkliminde Bir Asi ve Devlet Adamı: Katırcıoğlu Mehmed Paşa*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

XVI. yüzyılda ortaya çıkıp, XVII. yüzyılda karakter değiştirerek idareye karşı bir hareket halini alan Celali isyanları, Osmanlı Devleti’ni siyasî, sosyal ve ekonomik açıdan önemli derecede etkilemiştir. XVI. yüzyılda yaşanan nüfus artışı, uzun süreli savaşların yarattığı mali sıkıntılar, Amerikan gümüşünün sebep olduğu enflasyon ve devalüasyon, Avrupa’daki “Askeri Devrim”, ücretli asker sayısının arttırılması, Osmanlı idaresindeki sarsıntılar vb. gibi bazı olaylar, isyanları büyük bir sorun haline getiren temel dinamiklerdir. 1596’da büyük bir krize dönüşerek etkisini arttıran Celali karışıklıkları, 1603’te “Büyük Kaçgun” dönemi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Asi sayılarındaki artışın yanı sıra hükümetin Celali liderlerine görev verme siyaseti olayları daha da karışık hale getirmiştir. Fakat Osmanlı Devleti’nin bu siyaseti, eşkıyaların bölgesel bir güç elde etmesini önleme amacı taşımıştır. Bu amacın yanı sıra devletin, göreve getirdiği bazı eşkıyaların yeteneklerinden yararlandığı da görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nin bu amaçla 1649 yılında affederek devlet görevine getirdiği Katırcıoğlu Mehmed Paşa, bir eşkıya iken devlet adamı olan asilerden biridir. Katırcıoğlu Mehmed, eşkıya iken önce Haydaroğlu Mehmed ile beraber çeşitli eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuş ve daha sonra Gürcü Abdünnebi isyanına dâhil olmuşsa da devlet adamlığı sürecinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bir dönem Abaza Hasan isyanı üzerine ordu kumandanı olarak görevlendirilen Katırcıoğlu Mehmed Paşa, 19 yıllık devlet hizmetinin çoğunu Girit mücadelelerinde geçirmiştir. 17 Aralık 1668’de Kandiye muhasarası esnasında Anadolu Beylerbeyi iken vefat eden Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın Venediklilerle olan mücadelelerdeki başarıları dönem kaynaklarına yansımıştır. Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın soyuna ilişkin çeşitli iddialar bulunmaktadır. Araştırmamızın amacı, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın hayatı çerçevesinde hem dönemin sosyo-ekonomik, idari ve siyasî yapısını incelemek hem de eşkıyanın devlete, devletin de eşkıyaya bakışına bir örnek sunmaktır.

Anahtar Sözcükler

İsyân, Celâli, eşkıya, devlet adamı, Katırcıoğlu Mehmed, Katırcıoğlu Mehmed Paşa, XVII. yüzyıl.

ABSTRACT

GÜNGÖR, Ayşenur. *Rebel and Statesman in the Climate of Rebellion: Katırcıoğlu Mehmed Paşa*, Master's Thesis, Ankara, 2021.

The Jalali Revolts or Celali rebellions, which emerged in the 16th century and in time changed its character to become a movement against the administration in the 17th century, significantly affected the Ottoman Empire in political, social and economic terms. The population growth in the 16th century, the financial difficulties caused by the long lasting wars, the price increase caused by the American silver, the military revolution in Europe, the increase in the number of salaried soldiers, the adversities in the Ottoman administration are fundamental dynamics that made riots a big problem. Celali disturbances, which increased its effect by turning into a big crisis in 1596, gained a new dimension with the Büyük Kaçgun (Great Escape) period in 1603. In addition to the increase in the number of rebels, the government's policy of assigning duties to Celali leaders made the events even more complicated. However, this policy of the Ottoman State aimed to prevent the bandits from gaining regional powers. In addition to this aim, it is seen that the state also benefited from the abilities of some of the bandits it appointed.

Katırcıoğlu Mehmed Pasha, who was pardoned by the Ottoman Empire for this purpose in 1649 and brought to the state duty, is one of the rebels who became a statesman while he was a bandit. While Katırcıoğlu Mehmed was a bandit, he first carried out various banditry activities with Haydaroğlu Mehmed and later, although he was involved in the Gürcü Abdünnebi rebellion, he performed important services during the statesman period. Katırcıoğlu Mehmed Pasha, who was appointed as the army commander to suppress the Abaza Hasan uprising for a while, spent most of his 19 years of state during the Ottomans' struggle against Venice for the conquest of Crete. The success in this struggle against the Venetians carried out by Katırcıoğlu Mehmed Pasha, who died on December 17, 1668 during the siege of Heraklion when he was the Anatolian Beylerbeyi (Grand Seignior) was reflected in the sources of the period. Also in the sources there are various claims regarding the ancestry of him. The purpose of this research is to examine both the socio-economic, administrative and political structure of the period considering the life of

Katircioğlu Mehmed Pasha and to present an example of the viewpoint of the bandits for the state and the state's standpoint to the bandits.

Keywords

Rebellion, Celali, bandit, statesman, Katircioğlu Mehmed, Katircioğlu Mehmed Pasha, 17th century.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: XVII. YÜZYILDA CELALİ İSYANLARININ DEVLET VE TOPLUM HAYATINA ETKİSİ.....	4
1.1. KAVRAM OLARAK “EŞKİYALIK”	4
1.2. CELALİ İSYANLARININ ARKA PLANINDAKİ TEMEL DİNAMİKLER VE OSMANLI TOPLUMU	7
1.3. XVII. YÜZYILDA EŞKİYALAR VE DEVLETİN ALDIĞI TEDBİRLER	19
2. BÖLÜM: KATIRCIOĞLU MEHMED’İN KÖKENİ, YETİŞMESİ VE İSYAN YILLARI.....	34
2.1. KATIRCIOĞLU MEHMED’İN KÖKENİ VE YETİŞMESİ.....	34
2.2. ASİ VE ŞAKİ OLARAK KATIRCIOĞLU MEHMED	40
2.2.1. Katırcioğlu Mehmed’in Haydaroğlu Mehmed ile Beraber Faaliyetleri	40
2.2.2. Katırcioğlu Mehmed’in Gürcü Abdünnebi İsyanına Katılması	50
2.3. KATIRCIOĞLU MEHMED’İN AFFI.....	57
3. BÖLÜM: DEVLET HİZMETİNDE KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA	59

3.1. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN SANCAKBEYLİK VE BEYLERBEYLİK GÖREVLERİ.....	59
3.2. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN ABAZA HASAN AĞA ÜZERİNE GÖNDERİLMESİ	68
3.3. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN GİRİT’E GÖNDERİLMESİ ...	74
3.4. SADRAZAM KÖPRÜLÜ FAZIL AHMED PAŞA DÖNEMİNDE KANDİYE MUHASARALARI VE KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN ŞHADETİ	80
3.5. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA VE ŞECERESİ.....	87
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	113
Ek 1: Karaman Eyaleti’nin Katırcioğlu Mehmed Bey’e Verilmesine Dair Belge	113
Ek 2: Mora Sancağı’nın Katırcioğlu Mehmed Paşa’ya Verilmesine Dair Belge	114
Ek 3: Hamid Sancağı’nın Katırcioğlu Mehmed Paşa’ya Verilmesine Dair Belge	115
Ek 4: Katırcioğlu Mehmed Olduğu Tahmin Edilen Resim	116
Ek 5: Orijinallik Raporu.....	117
Ek 6: Etik Kurul İzni Muafiyet Formu	119

KISALTMALAR DİZİNİ

AE.SMMD.IV	: Ali Emiri Mehmed IV
AE.SSLM.III	: Ali Emiri Selim III
A. DVNSMHHM.d.	: Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri
A.DVN.ŞKT.d.	: Atık Şikâyet Defterleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.RSK.d.	: Rüus Kalemi Defterleri
A.Ş.S.	: Ankara Şer'îyye Sicili
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeriye
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İE.DH.	: İbnülemin Dahiliye
İE.ML.	: İbnülemin Maliye
İE.ŞKRT.	: İbnülemin Şükr ü Şikayet
İE.TCT.	: İbnülemin Tevcihat

Kay. Ş.S.	: Kayseri Şer’iyye Sicili
KK.d.	: Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri
Kon. Ş.S.	: Konya Şer’iyye Sicili
M.	: Miladi
ML.EEM.	: Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TSMA.e.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
vb.	: ve benzeri
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Araştırma konumuz bir asi iken devlet adamı olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa'dır. Araştırmamızın amacı, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın hayatı çerçevesinde hem dönemin sosyo-ekonomik, idari ve siyasî yapısını incelemek hem de eşkıyanın devlete, devletin de eşkıyaya bakışını ortaya koymaktır. Bununla ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılda merkezi otoriteyi sağlama girişimleri ve süreç içerisinde hangi siyasi ve sosyal dinamiklerin etkili olduklarına dair örnekleri ele almaktır. Araştırma konumuzun önemi, Osmanlı sosyal, ekonomik, idari ve siyasî yapısına etki eden Celali isyanlarının niteliği, sebepleri ve sonuçları üzerine yapılan değerlendirmeler için yeni veriler sağlama potansiyelinden kaynaklanmaktadır. XVI. yüzyılda sosyo-ekonomik ve dinî-sosyal sebeplerle ortaya çıkmış olan Celali isyanları, XVII. yüzyılda karakter değiştirerek tamamen idareye karşı bir hareket halini almıştır. Asilerin isyan sebepleri de çeşitlidir. Dolayısıyla ele aldığımız konu, bu isyanların XVII. yüzyıldaki karakter değişimi ve asilerin isyan sebeplerinin çeşitliliği de göz önünde bulundurulduğunda, önceleri dağ eşkıyası karakterinde bir asinin değişime uğramasının bir örneğidir. Nitekim Katırcıoğlu Mehmed af dilemiş ve devlet tarafından affedilerek görevlendirilmiştir. Bu bağlamda XVII. yüzyılda Celali isyanlarının Osmanlı devlet ve toplum hayatına etkisi, Katırcıoğlu Mehmed'in kökeni, yetişmesi ve isyan yılları ve Katırcıoğlu'nun devlet hizmetleri, araştırmamızın çerçevesini belirlemektedir.

Araştırmamızın birinci bölümünde, XVII. yüzyılda Celali isyanlarının Osmanlı devlet ve toplum hayatına etkisi bağlamında kavram olarak eşkıyalık, Celali isyanlarının arka planındaki temel dinamikler ve Osmanlı toplumu ele alınmış, XVII. yüzyılın önemli eşkıyaları ve devletin bu eşkıyalara yönelik aldığı tedbirler üzerinde durulmuştur. XVI. yüzyılda artan nüfus, uzun süreli savaşların getirdiği mali sıkıntılar, Amerikan gümüşünün yarattığı enflasyon ve devalüasyon, Avrupa'daki "Askeri Devrim", ücretli asker sayısının artırılması, köy toplumunun sarsılması, iklim değişikliği, ticaret yollarının değişimi ve Osmanlı idaresindeki sarsıntılar, XVII. yüzyılda bu isyanları büyük bir sorun haline getiren temel dinamikler olup, Celali karışıklıkları ve "Büyük Kaçgun" olarak adlandırılan dönemde halkın toprağını terk etmesi ise söz konusu dinamiklerin sonuçları olmuştur. Asilerin çoğunun temel amacının Osmanlı sistemi içerisinde yer

almak olmasından dolayı, isyanları, merkezi hükümeti parçalamaya yönelik değil, mevcut sosyal ve ekonomik düzenin değişmesine yönelik olmuştur. Bunun farkında olan ve aldığı tedbirlerle geçici çözümler üreterek dış siyasete ağırlık veren Osmanlı Devleti hem maddi hem de manevi zararlara uğramıştır. Araştırmamızın ikinci bölümünde Katırcıoğlu Mehmed'in kökeni, yetişmesi ve isyan yılları bağlamında hayatı, eşkıyalığı sürecinde Haydaroğlu Mehmed ve Gürcü Abdünnebi ile birlikte faaliyetleri ve Katırcıoğlu Mehmed'in affı incelenmiştir. Araştırmamızın üçüncü ve son bölümünde Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın devlet hizmetleri bağlamında sancakbeylik ve beylerbeylik görevleri, Abaza Hasan Ağa isyanının bastırılması görevi, Girit savaşları sürecinde Girit'e gönderilmesi ve buradaki başarıları, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa dönemindeki Kandiye muhasaralarında mücadelesi ve bu mücadeleler sonucunda şehit oluşu ele alınmış ve son olarak şeceresi hakkında bilgi verilmiştir. Katırcıoğlu'nun hem eşkıyalık yaptığı dönem ve hem de devlet hizmetlerinde bulunduğu dönem bağlamında siyasal ve toplumsal olayları sorun odaklı, neden-sonuç ilişkisine dayalı, kronolojik bir temelde ve birincil kaynaklara dayanarak incelemeye çalıştık. Bu çerçevede konuyla ilgili arşiv kaynaklarına ve kroniklere ulaşarak döneme ilişkin gerekli bilgileri topladık. Bu bilgileri belirli bir kronoloji çerçevesinde tasnif ederek ve kaynak kritiği yaparak elde ettiğimiz verileri değerlendirdik.

Araştırma konumuza ilişkin kaynakların başında mühimme defterleri, şer'iyye sicilleri, rüüs kalemi defterleri, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi belgeleri ve konuya ilişkin çeşitli arşiv belgeleri gibi birincil kaynaklar gelmektedir. Arşiv kaynaklarının yanı sıra, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, *Tarih-i Gilmani*, *Zübde-i Vekaiyat*, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, *Veli Baba Menakıbnamesi* ve diğer bazı birinci el kaynaklara başvurduk. Bunların dışında, Katip Çelebi'nin *Fezleke* ve *Düstûrü'l-Amel* adlı eserlerini, *Koçi Bey Risalesi*'ni, *Selaniki Tarihi*, *Peçevi Tarihi*, *Solakzade Tarihi*, *Naima Tarihi* ve *Raşid Tarihi* gibi tarihleri ve *Netayicü'l-Vukuat*'ı inceledik. Ansiklopedi maddeleri bağlamında, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, *Encyclopedia of Islam*, *Türk Ansiklopedisi*, *Türkler Ansiklopedisi* ve *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nden yararlandık. Bunlara ilaveten *Sicill-i Osmani*, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Joseph von Hammer-Purgstall'ın *Büyük Osmanlı Tarihi*, J. Wilhelm Zinkeisen'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı*

Tarihi, İsmail Hami Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Halil İnalcık'ın *Devlet-i 'Aliyye* adlı eserinin II. ve III. ciltleri, Çağatay Uluçay'ın eşkıyalık konusundaki çalışmaları ve Celali isyanlarına ilişkin ilk önemli çalışmaları başlatmış olan Mustafa Akdağ'ın Celali isyanlarına ilişkin eserleri kaynaklarımız arasında yer almıştır. Araştırmamızın konusunu oluşturan Katırcıoğlu Mehmed Paşa hakkında ayrıntılı bilgileri veren ilk araştırmalar Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Nuri Katırcıoğlu ve Fehmi Aksu'nun *Ün İsparta Halkevi Mecmuası*'nda yayınladıkları makaleler ve neşrettikleri belgelerdir. Ayrıca Hafize Tuncer'in 1961 yılında yazmış olduğu *Katırcı Oğlu Mehmed* adında bir mezuniyet tezi bulunmaktadır. Bunun dışında Katırcıoğlu Mehmed'in hayatı tarihi hikâyeye de konu olmuştur. Bu tarihi hikâyeye, Enis Avni Akagündüz'ün *Katırcıoğlu: Avcı Sultan Mehmed Devrinde 1508-1509 [1058-1059]*¹ başlıklı eseridir. Katırcıoğlu ile ilgili başka eserler de vardır. Bunlardan biri Ziya Şakir'in *Anadolu Kahramanlarından Katırcıoğlu*² adlı kitabıdır. Diğerleri de Katırcıoğlu'nun soyuna ilişkin bir sözlü tarih araştırması sonucu yazılan, Ramazan Velieceoğlu'na ait *Katırcıoğlu Mehmet Paşa Tarihi (D. 1624 – Ö. 1668)* adlı kitabıdır.

Araştırma sürecinde, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nden yararlandık. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın hayatı hakkında çeşitli araştırmalar ve ansiklopedi maddeleri bulunsa da tezimiz, Katırcıoğlu Mehmed Paşa üzerine yapılmış ilk akademik çalışma niteliğini taşımaktadır.

¹ Eserin adında geçen 1508-1509 tarihi sehven yazılmıştır. Fakat doğrusu 1058-1059 olmalıdır. Bkz. Aka Gündüz, *Katırcıoğlu: Avcı Sultan Mehmed Devrinde 1508-1509*, Sadayı Millet Matbaası, İstanbul 1332 (1913).

² Bkz. Ziya Şakir, *Anadolu Kahramanlarından Katırcıoğlu*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2020.

1. BÖLÜM: XVII. YÜZYILDA CELALİ İSYANLARININ DEVLET VE TOPLUM HAYATINA ETKİSİ

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti için büyük bir problem haline gelen Celali isyanları, devleti askeri, siyasî, idari, sosyal ve ekonomik açıdan mühim derecede etkilemiştir³. Bu isyanların arka planındaki dinamikler çeşitlidir. Bu konuyu layıkıyla kavramak açısından bu bölümde amacımız, kavramsal açıdan eşkıyalığın tanımını vermek ve Osmanlı Devleti gözünden eşkıyalığı değerlendirmek, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde büyük yankı uyandırmış olan bu isyanlara ve arka planındaki iç ve dış dinamiklere değinerek, özellikle isyanların XVII. yüzyılda devlete ve toplum hayatına olan etkilerini değerlendirmek, eşkıyaları ve devletin eşkıyalara yönelik siyasetini gözler önüne sunmaktır.

1.1. KAVRAM OLARAK “EŞKIYALIK”

“Bedbaht, talihsiz, günahkar, asi” gibi anlamlara gelen eşkıya, şaki kelimesinin çoğul halidir⁴. İslam tarihindeki “yol kesen” anlamına gelen “harrabe” ve “kutta’u’t-tarik” kavramlarından çok Osmanlılar, “eşkıya” kavramını kullanmışlardır. Osmanlı kaynaklarında bu kavram, “Celali, eşirra, harami, haramzade, türedi, haydut ve uğru” gibi kelimelerin karşılığı olarak kullanılmıştır. Eşkıyalık bazı dönemlerde merkezi otoriteye karşı halkın çıkarlarının korunması gibi bir anlama gelmiş olup devlet görevlilerinin baskılarına tepki olarak görülmüş ve bazı eşkıya liderleri halk arasında büyük ün kazanmışlardır⁵. Eric Hobsbawm’ın,

“Kanuna göre şiddet kullanarak başkalarına saldıran ve onları soyan bir gruba ait olan (ve şehirde bir sokak köşesinde maaş paralarını çalanlardan, resmen tanınmaları söz konusu olmayan örgütlü asilere ya da gerillalara kadar) herkes, eşkıyadır⁶”

³ Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyânları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 252.

⁴ Ali Bardakoğlu, “Eşkıya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 463.

⁵ Mücteba İlgürel, “Eşkıya (Osmanlılar’da Eşkıyalık Hareketleri)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 467.

⁶ Eric J. Hobsbawm, *Eşkıyalar*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011, s. 25.

tanımı ise, asilerin niteliklerinin tek bir kalıba sokulamayacağını ifade etmektedir. Hobsbawm'ın üzerinde çokça durduğu sosyal eşkıya tipi, haksızlıkları düzelten, sınıflar arası eşitsizliklere karşı genel bir adalet ölçüsü benimseyen, devrimci değil de reformcu çizgide hareket eden bir tiptir⁷. Bu tip, XVII. yüzyılda Celali isyanları döneminde türeyen eşkıya tipiyle benzerlik göstermemektedir⁸. Tezimizin ana konusunu oluşturan Katırcıoğlu Mehmed de Celali isyanları sürecinin bir parçası olmakla birlikte isyana başlamadan önceki döneminde Isparta müteselliminin halka yaptığı haksızlıklara karşı duruşu ve Isparta halkı tarafından sevilmesi yönüyle diğer asilerden ayrılabilir⁹. Bununla birlikte Katırcıoğlu Mehmed ile ilgili bu bilgilerin aile hikâyelerine dayanıyor olması da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuyla ilgili detaylar tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İslam dininin temelinde kamu düzenine ve güvenliğine yönelik olarak insanların mal ve canlarının korunması gibi durumların var olmasından dolayı eşkıyalık dinen büyük bir günah, hukuken de büyük bir suç sayılmıştır. Eşkıyalığın, “bağy”dan¹⁰ farkı ise siyasi otoriteye yönelik bir isyan amacını taşımamasıdır. İslam hukukçularının çoğu, eşkıyalığın bir suç teşkil etmesi için, suçun açık bir şekilde ve şiddet kullanılarak işlenmesi gerektiği görüşündedirler¹¹. İslam hukukçularının, pişman olup tövbe etmenin önemini öne sürmelerindeki amaç ise, eşkıyanın teslim olması sağlanarak bir an önce kamu düzeninin ve huzurunun sağlanması, daha fazla can kaybının ve mal yağmalanmasının önlenmesidir¹². İslam ve Osmanlı hukuku açısından şekavet ile isyan, şaki ile asi arasında ayırım yapıldığı bilinmektedir. İsyan ve bağy, haddi aşmak, zulmetmek ve halktan ayrılmak gibi anlamlara gelirken; eşkıyalık, *siyaseten katl* cezası ile cezalandırılan suçlar

⁷ Hobsbawm, *a.g.e.*, s. 39.

⁸ Efkân Uzun, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630-1655)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, ss. 24-25.

⁹ Mücteba İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara 2002, s. 35; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Nuri Katırcıoğlu, “Katırcıoğlu Kimdir? II”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 25, Isparta 1936, s. 357; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Nuri Katırcıoğlu, “Katırcı Oğlu III”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 26-27, Isparta 1936, s. 370.

¹⁰ “Bağy, meşrû devlet başkanına silâhla karşı koyma, isyan etme anlamında bir fıkıh terimi”. Bkz. Ali Şafak, “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 451-452.

¹¹ Bardakoğlu, *a.g.m.*, *TDVİA*, C. 11, ss. 463-464.

¹² Bardakoğlu, *a.g.m.*, *TDVİA*, C. 11, s. 466.

arasında gösterilir¹³. Eşkîyalık, içinde birden fazla suçu barındırmaktadır. Eşkîyalık suçu, adam öldürüp mal yağmalama, adam öldürme, yağmalama, kamu düzenini ve yol güvenliğini bozma şeklinde dörde ayrılır¹⁴. Bu suçların içerisine yol kesme anlamındaki *kat'ü't-tarik* ve adam yaralama gibi suçlar da dâhil edilmiş ve bu suçların *hadd* cezası ile karşılanarak yol kesme ile ilgili hükümlerin uygulanabileceği, Kur'an hükümleri doğrultusunda belirtilmiştir. Dolayısıyla eşkıyalığın *hadd* cezası ile cezalandırılması söz konusu olduğundan *siyaseten katl* ile cezalandırılmayacağı sonucu ortaya çıksa da, Osmanlı Devleti, eşkıyalık hareketlerinin yoğunlaşması ve önünün alınamayacak hale gelmesinden dolayı bu eşkıyaları asi saymış ve *siyaseten katl* ile cezalandırmıştır. Asilerin yol kesme suçuna yönelik cezalandırılmaları için gerekli şartlar, muhafaza altında olan malın gizlice alınması ve suçun gece işlenmemesi gibi şartlardı. Dolayısıyla devlet, olayları durdurmak adına eşkıyaları “isyancı” saymıştır¹⁵.

İslam hukukuna göre adam öldürme suçu gerçekleşmeden eşkıyalığın cezası *siyaseten katl* olamaz ve öncelikle şakileri eşkıyalık hareketlerinden döndürmeye çalışmak gerekir. Fakat Osmanlı Devleti, eşkıyaların çatışma ve zulüm hazırlığı içerisinde olmalarını *siyaseten katl*in gerçekleştirilebileceğine sebep olarak göstermiştir¹⁶. Osmanlı Devleti'nin eşkıyalara verdiği idam cezasından ayrı olarak, işlenen suçun boyutuna göre hapis cezası, kürek cezası, *kal'abendlik*, *cezirebendlik*, kısas ve sürgün gibi cezalar da vardı¹⁷. Bu cezaların, işlenen suçun boyutuna göre değişkenlik göstermesi, devletin eşkıyalık hareketlerine yönelik izlediği siyaset hakkında net fikirler vermektedir. Osmanlı Devleti'nin eşkıyalığa yönelik siyaseti ve aldığı tedbirler ise bölüm içerisinde, “XVII. Yüzyılda Eşkîyalar ve Devletin Aldığı Tedbirler” başlığı adı altında örneklerle birlikte değerlendirilecektir.

¹³ Mehmet Öz, “Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları, 2. Baskı, Samsun 2017, s. 13; Ayrıca bkz. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, ss. 52-53.

¹⁴ Bardakoğlu, a.g.m., *TDVİA*, C. 11, s. 465.

¹⁵ Mumcu, a.g.e., s. 133; Öz, a.g.m., s. 13.

¹⁶ Mumcu, a.g.e., s. 134.

¹⁷ Süleyman Demirci, Hasan Arslan, *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset: Maraş Eyaleti Örneği (1590-1750)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 122.

1.2. CELALİ İSYANLARININ ARKA PLANINDAKİ TEMEL DİNAMİKLER VE OSMANLI TOPLUMU

XVI. yüzyılda sosyo-ekonomik ve dinî-sosyal nedenlere dayalı olarak ortaya çıktığını bildiğimiz Celali isyanları, XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren temelinde sosyo-ekonomik nedenleri barındırmakla birlikte tamamen idareye karşı bir hareket olma özelliğine evrilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in imparatorlukta oluşturmaya çalıştığı merkeziyetçi idare, topraklar genişledikçe hâkimiyetin devamlılığını zorlaştırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde art arda gerçekleşen seferlerden dolayı devletin tüm imknlarının sefer masraflarında kullanılmaya başlanmasıyla da devlet, Anadolu'ya karşı ilgisiz kalmıştır¹⁸. XVI. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da sayıca az bazı asi gruplar vardı¹⁹. Fakat bu dönemdeki asilerin faaliyetleri Şii meyilli faaliyetlerdi. Celali adı ise Yavuz Sultan Selim döneminde Bozoklu Celal'in mehdi olduğu iddiasını öne sürerek etrafına topladığı 20.000 kişi ile isyan etmesinden gelmektedir. Kızılbaş Bozoklu Celal'in öldürülmesiyle biten isyandan sonraki bu tür hareketlerin hepsi Celali adıyla anılmaya başlamıştır²⁰.

Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Bayezid ve Selim arasındaki mücadele, ilerleyen zamanlardaki karışıklıkların temel nedenlerinden biri olmuştur²¹. Bu dönemden sonra otorite boşluğu dolayısıyla Anadolu'da ve Rumeli'de güvenlik ve asayiş sorunları artmıştır²². İsyanların etkisini gösterdiği XVI. yüzyılda artan nüfus, batıda Avusturya, doğuda İran ile yapılan uzun süreli savaşların getirdiği mali sıkıntılar, Amerikan gümüşünün yarattığı enflasyon ve devalüasyon gibi birtakım durumlar, Avrupa'daki "Askeri Devrim", ücretli asker sayısının artırılması, köy toplumunun sarsılması, iklimin bozulması, ticaret yollarının değişimi ve Osmanlı idaresindeki sarsıntılar, XVII. yüzyılda bu isyanları büyük bir sorun haline getiren temel dinamiklerdir. Halil İnalcık, Celali karışıklıklarının, "Büyük Kaçgun" döneminin, uzun yıpratıcı savaşların ve çoğu kalp para

¹⁸ İlgürel, "Celali İsyancıları", *TDVİA*, C. 7, s. 255.

¹⁹ İlgürel, "Eşkîya (Osmanlılar'da Eşkîyalık Hareketleri)", *TDVİA*, C. 11, s. 467.

²⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 90.

²¹ İlgürel, "Eşkîya (Osmanlılar'da Eşkîyalık Hareketleri)", *TDVİA*, C. 11, s. 467.

²² Mustafa Akdağ, "Celâli İsyancıları'nın Başlaması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 4, Sayı: 1, Ankara 1946, s. 33.

olan Avrupa gümüş paralarının Osmanlı pazarına olan etkisinin; siyasî, askeri, sosyal, ekonomik ve malî alanda yaşanan olumsuz durumların sebep ve sonuçları olduğunu ifade etmiştir²³.

1585 devalüasyonu Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılın ortasına kadar süren mali bir kriz yaratmış ve bu durum da siyasi, ekonomik ve sosyal alanda olumsuz etkiler yapmıştır²⁴. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren uzun süren savaşlar paraya olan ihtiyacı arttırmış, bu da akçenin ayarının bozulmasına yol açmıştır. Paranın kıymetten düşmesi, esnafın fiyatları artırmaya yol açıyor fakat ücretler değişmiyordu. Bu durum yeniçeri isyanlarının temel sebebini oluşturmuştur²⁵. Savaş masraflarının ciddi bir bütçe açığı ortaya çıkarmasının yanı sıra fiyat artışının yaşanması, akçenin gümüş ayarını düşürme yani tağşiş politikasının uygulanmasına neden olmuştur. 1585'ten itibaren gümüş akçe değer kaybetmiş, kalp paraların kullanımı yaygınlaşmıştır²⁶. Osmanlı ekonomisi, iç pazarda mal bolluğu ve ucuzluğunu ön planda tutan ve gümrük vergisini en aza indiren bir ticaret politikasına dayanıyordu. Avrupalı tüccarlar ise gümüş getirip, altın götürüyorlardı. Avrupa gümüş paralarının bu dönemde Osmanlı pazarını olumsuz etkilemesi de bundan dolayıdır²⁷.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sanayide, madenlerde ve tekstilde, Avrupa karşısında geride kalması bir yönden fiyat hareketleriyle de ilişkilidir²⁸. Gıda maddelerine verilen fiyatların yüksekliği, Anadolu'da gıda sıkıntısına neden olmuştur. Ticaret yollarının değişimi, Osmanlı Devleti'nin dış ticaretini olumsuz etkileyerek ekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaratmıştır. XVI. yüzyılda Anadolu şehirleri pazar alanına

²³ Halil İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2020, s. 6.

²⁴ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. III, ss. 8-9; Ayrıca bkz. Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. 2, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, ss. 367-368; Ömer Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, C. XXXIV, Sayı: 136, Ekim 1970, ss. 574-576.

²⁵ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. III, s. 10.

²⁶ Halil İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, ss. 3-4.

²⁷ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. III, s. 13.

²⁸ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. III, s. 14.

dönüşmüş, ticari faaliyetler batı limanlarından Avrupa'ya hammadde ve gıda ürünlerinin satılmasına yönelik olarak yoğunlaşmıştır²⁹.

Avusturya ile gerçekleşen 1593-1606 “Uzun Savaş” dönemi, Osmanlı Devleti’nde olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Avrupa’daki “Askeri Devrim” ile Avusturya-Alman orduları, savaşlarda daha etkili silahlar kullanmaya başlamışlardır. Ok-yay, mızrak ve kılıç kullanan Osmanlı tımarlı sipahisi karşısında, uzun menzilli yivli tüfek yani “rifle” kullanan Avusturya-Alman ordularının oluşu savaşın uzamasına sebep olmuş ve daha da önemlisi tımar sisteminin bozulmasına yol açan temel etmenlerden biri olmuştur³⁰. Devlet, buna yönelik olarak yeniçerilerin sayılarını artırma yoluna gitmiş ve dolayısıyla yeniçerilere zamanında ulufe dağıtabilmek devlet hazinesinin temel kaygısı olmuştur. Bu durum ise yeniçerilerin ayaklanmalarıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti, bu tür ayaklanmaların önüne geçebilmek için ise halk arasından tüfekli asker yazma yoluna gitmiştir. Böylece işsiz gençlerin arasından sekban-sarıca bölüğü oluşturulmuştur. Sekbanlar, sefere gitmedikleri zamanlarda maaş alamadıkları için halkı soyarak “celalilik” faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Çoğu Avusturya savaş cephesine gitmek yerine eşkıyalık hareketlerinde bulunmuştur³¹. Dolayısıyla askeri ve mali sistemdeki değişimin arka planında, Amerikan gümüşünün de etkisiyle birlikte devletin ateşli silah kullanmayı bilen ücretli askerlere duyduğu ihtiyaç vardır³².

²⁹ Akdağ, “Celâli İsyanları’nın Başlaması”, ss. 27-28; Suraiya Faroqhi, Osmanlı ekonomisinin kendine özgü potansiyeli olduğuna değinmekle birlikte, Osmanlı tüccarlarının kendi ticaret ağlarını kurmalarının ve 18. yüzyılın ilk yarısında, ithal edilen malların yerel üretimlerle boy ölçüşmemesinin, Osmanlı Devleti’ni ekonomide dışa bağımlı hale gelmekten koruduğunu ifade etmiştir. Bkz. Suraiya Faroqhi, “Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Ed. Halil İncalcık, Donald Quataert, C. 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, ss. 601-655.

³⁰ İncalcık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 5; Ayrıca bkz. Halil İncalcık, “The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East”, *War, Technology and Society in the Middle East*, Ed. V. J. Parry, M. E. Yapp, Oxford University Press, London 1975, ss. 199-201; Konuya ilişkin çeşitli görüşler için bkz. Gabor Agoston, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017; Rhoads Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul 2007.

³¹ İncalcık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 6; Sekbanlar kökenine göre iki gruba ayrılıyorlardı. Bunlardan biri kapıkulunun yeniçeri kısmına dâhil olan 65. ortadaki kimseler, diğeri ise özellikle XVII. yüzyılda rastlanan kapıkulu ile alakası bulunmayan sekbanlardır. Bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 28, Çelikeilt Matbaası, İstanbul 1965, s. 19.

³² Halil İncalcık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, s. 287; Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı’da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)*, Dergah Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2019, ss. 43-44.

Osmanlı Devleti'nde ayaklanmaya hazır topluluklar neredeyse her dönemde var olmuştur. Kızılbaş-Alevi Türkmenler, tımarını veya zeametini kaybetmiş sipahiler, bir şeyh etrafında toplanmış ve isyana hazır olan dervişler, başıboş levendler, sefer zamanları haricinde maaşsız kalan ve asi paşalar etrafında toplanan sekban-sarıca bölükleri bu topluluklara örnektir. Kaynaklarda levend kelimesi, denizcilikte korsanı ifade ederken, karada ise çift bozan reaya, işsiz güçsüz, başıboş insan, eşkıya gibi anlamlarda kullanılmakta ve çoğunlukla “levendat” olarak geçmektedir³³. Levendliğin yaygınlaşmasında, devletin ücretli asker toplamasının önemli bir etkisi vardır. Kapıkullarının aldığı ulufeler ve sahip oldukları birtakım ayrıcalıkların bu sınıf dışındaki bazı kişilerde kıskançlık oluşturduğu da bilinmektedir³⁴. Dönemin layiha yazarları, klasik dönem devlet ve toplum anlayışı doğrultusunda XVII. yüzyılda meydana gelen bozulmalara ve değişimlere yönelik uyarı niteliğinde layihalar kaleme almışlardır³⁵. Koçi bey, ulufeli kulların artmasıyla fitne ve bozgunculuğun ortaya çıktığına işaret etmiştir³⁶. Ayrıca Koçi Bey, ücretli askerlerin devlete bir faydasının olmadığı, aksine savaşın olmadığı zamanlarda isyana kalkıştıklarına dikkat çekmiştir³⁷. Ulufeli kul sayısı çoğaldıkça masraflar çoğalmış, dolayısıyla halktan alınan vergiler çoğalmıştır³⁸.

1593-1606 Avusturya ile “Uzun Savaş” dönemi, devletin askeri ve toplumsal yapısında yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Yukarıda değindiğimiz Askeri Devrim, köylü reayaya, devletin askeri arasında yer alma fırsatı yaratmış; köylü askerler tımarlı sipahilerin yerini almaya başlamıştır. Bir taraftan ise asi paşalar, levendler arasından yazılan sekbanlarla hükümete karşı hareket etmeye başlamışlardır. Tımar sistemindeki değişim, köylü reayanın yaşamında da büyük bir değişime yol açmıştır. Akçenin değer kaybedişi tımar gelirlerini olumsuz yönde etkilemiş, sipahi fakirleşerek çoğu seferden kaçmayı tercih etmiştir. Avrupa'nın savaş teknolojisindeki köklü değişim, Osmanlı'daki atlı askerlerin etki ve değerinin azalmasına yol açmıştır³⁹. Tımarlı sipahi sayısı azaldıkça kapıkulu askerlerinin sayısı çoğalmış fakat bu da kapıkulu askerlerinin disiplini ve

³³ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 16.

³⁴ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 31.

³⁵ Öz, a.g.e., s. 60.

³⁶ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi (Günümüz Türkçesi ile)-(Çeviriyazı)-(Eski Harfli Metin)*, Haz. Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011, s. 57.

³⁷ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 67.

³⁸ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 78.

³⁹ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II., ss. 8-9.

maaşlarının karşılanması hususunda sıkıntılar yaratmıştır⁴⁰. Tımar sistemindeki değişim, bozulma olarak değil de yeni koşulların bir zorlaması olarak değerlendirilir⁴¹.

Savaşların getirdiği mali sıkıntılar en çok reayayı etkilemiştir. Artan hazine açıklarıyla mücadelede atılan ilk adım, olağanüstü vergiler olan *avarız-ı divaniye*'nin devlet gelirlerinin düzenli kaynaklarına dönüştürülmesidir. Bir diğer tedbir olarak ise XVII. yüzyıl sonlarında *imdadıyye* adında bir vergi türü getirilmiştir⁴². Fakat çeşitli devlet görevlilerinin ve vergi toplamakla yükümlü devlet memurlarının, *tekâlif-i şakka* denilen ve halka ağır gelen vergileri almaları dönemin büyük problemlerinden birisini oluşturur⁴³. Osmanlı vergi sistemi akçenin değer değişimine uymamış, vergi kanunları değiştirilmemiştir⁴⁴. Anadolu'nun hemen her bölgesinde ağır vergilere karşı halk, toplu bir şekilde ayaklanmıştır. Buna yönelik olarak Mustafa Akdağ, büyük Celali gruplarının bazı memurların köylüleri itaat altına almak için kalabalık şekilde sekban toplamalarıyla oluştuğuna dikkat çekmiştir⁴⁵.

XVI. yüzyıl sonlarında beylerin çoğunun seferde olması, Anadolu'nun kapıkullarından oluşan memurların idaresinde olmasına yol açmıştır⁴⁶. Devletin idari geleneği ve kanunlarında yaşanmaya başlanan bozulmalar kadılık müessesesinin zayıflamasına, kadıların görevlerini ihmal etmelerine ve naiblerinin yolsuzluk yapmalarına yol açmıştır⁴⁷. Celali kargaşasının büyük bir krize dönüşmesi, 1596'da Eğri Seferi sırasında gerçekleşmiştir. Askerlerin ve beylerin çoğunun seferde olması sonucu, bazı asi devlet memurlarının fırsat bularak toplu halde gezen bölüklerden rahatsız olan halka karşı harekete geçmeleri Celali kargaşalarının başlangıcını oluşturur. Eğri Seferi için kanunsuz vergiler toplanması halk üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Özellikle Karaman'da bu duruma karşılık olarak büyük bir isyan gerçekleşmiş, halkın suhtelerle ve sekbanlarla

⁴⁰ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 151.

⁴¹ Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 713.

⁴² İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", s. 313.

⁴³ Halil İnalçık, "Adâletnâmeler" makalesinde bu konuya ayrıntılı olarak değinir. Bkz. Halil İnalçık, "Adâletnâmeler", Belgeler, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. II, Sayı: 3-4, Ankara 1965, ss. 49-142.

⁴⁴ Mustafa Akdağ, "Celâli Fetretî", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 16, Sayı: 1-2, Ankara 1958, s. 55.

⁴⁵ Akdağ, "Celâli Fetretî", s. 57.

⁴⁶ Akdağ, "Celâli Fetretî", s. 59.

⁴⁷ Akdağ, "Celâli Fetretî", s. 60.

birleşmesiyle hareket genişlemiştir⁴⁸. Cağalazade Sinan Paşa'nın savaş sonrasında yaptırdığı asker yoklaması sonucu birçok asker idam edilmiş, yaklaşık otuz bin kişinin dirliği kesilmiş ve Anadolu'nun her tarafına hükümler yollanarak seferden kaçanların mal ve mülkleri müsadere ettirilmiştir. Bu durum ise şekavetin büyük bir sorun haline gelmesine yol açmıştır⁴⁹.

William Griswold'a göre, Osmanlı Devleti'nin Haçova Muharebesi'nden sonra yaptığı en büyük hata, Anadolu'da yaşanan çaresizliğin ve ruhsal bunalımın boyutunu ve yaşanan maddi sıkıntının etkilerini doğru yorumlayamamış olmasıdır⁵⁰. Anadolu'nun birçok yerinde yeniçeriler ve Altı Bölük halkı veya kendilerini kapıkulu gibi gösteren bazı kimseler bölükler halinde dolaşarak halka ait hayvanları sefere hazırlık bahanesiyle zorla alıyorlardı. Halkın kendi isteği ile oluşturulan *il erleri*⁵¹'nin başındaki yiğitbaşlar da Celalilik hareketlerine katılıyorlardı. Dolayısıyla *il erlerine* olan güven hem halkın hem de devletin gözünde azalmıştı⁵². Akdağ, Eğri Seferi'nden kaçan sipahilerin Anadolu'ya geçerek Celalileri oluşturduğuna dair iddianın yanlış olduğunu belirterek sipahi kaçaklarının 1596'dan önceki dönemde de gerçekleştiğini belirtmiştir. Ayrıca İran ve Avusturya savaşlarında sadece tımarlı sipahilerin değil, kapıkullarının da seferden kaçtığına değinmiştir⁵³. Akdağ, "Celali Fetreti" olarak adlandırdığı karışıklık dönemindeki asi grupların sadece sipahiler veya tımar erbabı arasından değil çok farklı sınıflar arasından da oluştuğuna dikkat çekmiştir⁵⁴. Celali isyanları döneminde halkın Altı Bölük yoluyla beyliğe kadar yükselme imkânını bulabilmesi durumu, Osmanlı Devleti'nin, idarecilerin Enderun Mektebi'nden yetişmesi geleneğine zarar vermiş olup, devlet ve köylü reaya ilişkisi açısından büyük bir önem taşımaktadır⁵⁵.

⁴⁸ Akdağ, "Celâlî Fetreti", s. 61.

⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*, C. III/1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2009, ss. 79-80.

⁵⁰ William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan (1591-1611)*, Çev. Ülkün Tansel, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2011, s. 41.

⁵¹ "Osmanlılar'da özellikle iç karışıklıklar sırasında asayiş sağlamak için oluşturulan mahallî milis kuvvetleri." Bkz. Mücteba İlgürel, "İl Erleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 59-61.

⁵² Akdağ, "Celâlî Fetreti", s. 62.

⁵³ Akdağ, "Celâlî Fetreti", s. 63.

⁵⁴ Akdağ, "Celâlî Fetreti", s. 67.

⁵⁵ Akdağ, "Celâlî Fetreti", s. 70.

Osmanlı Devleti'nde ekonomik kriz doğal olarak köyleri ve köylüleri derinden etkilemiştir. Kanunların değişmemesine rağmen vergilerin 8-10 kat fazla olması, köylünün ihtiyacı olan eşyaların fiyatlarının 7-8 kat artması gibi durumlar köylünün ziraat işlerinden vazgeçmesine ve dolayısıyla *çiftbozan* olmasına yol açmıştır⁵⁶. Celali karışıklıklarında çiftliklerin yağmalanıp, hayvanların zorla alınması ve ekinlere zarar verilmesi köy yaşamını zorlaştırmıştır. Bu durum halkın silahlanıp köyü terk etmesine ve bir sekban bölüğüne yazılmasına sebep olmuştur. Zengin olan kesim ise şehirlere ve kalesi olan yerlere göçmeye başlayınca, daha kalabalık Celali grupları oluşmuştur⁵⁷. Akdağ'a göre, Celali isyanları, asilerin çoğunun levendlerden oluşmasından dolayı köylü isyanı gibi görünse de, asilerin amaçları göz önünde bulundurulduğunda köylü isyanı sayılamaz⁵⁸. Karen Barkey bu konuya ilişkin olarak, taşradaki sınıfsal yapının, güçlü himaye ilişkilerini ve toplumsal ittifakları desteklemediğini ve dolayısıyla köylü isyanı çıkmadığını ifade etmiştir⁵⁹. Celali karışıklıkları döneminde dikkat çekmemiz gereken bir diğer önemli husus, köylü reayanın sekbanlara yem ve yiyecekten fazla bir şey verememelerinin, asilerin şehir ve kasabalara yönelmelerine yol açmasıdır. Şehir halkının yaşam tarzının ekonomik ve sosyal açıdan köylü reaya göre daha iyi olması da asilerin hareket yönünü değiştirmiştir⁶⁰. Devletin köylü reyadan olması gerekenden fazla vergiler toplaması, köylüler arasından çıkan levendlerin yani sekbanların, devletin izlediği siyaset sonucunda oluşmasına neden olmuştur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal düzen bozulmaya başlamış, ilk Celali bölüklerinin oluşmasının yanı sıra medreseli isyanlarının da meydana çıkması, Anadolu'yu daha büyük bir kargaşaya sürüklemiştir⁶¹. Bu kargaşa ortamı içerisinde zenginler kasabalara ve şehirlere kaçarken, ekonomik sıkıntı çeken halk sekbanlara katılmış, sekbanlara da medrese öğrencileri yani suhteler katılmıştır⁶². Çiftbozanlığın artmasına yol açan sekban hareketinin toplumu ve devlet düzenini temelinden sarsması,

⁵⁶ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 71; Ayrıca bkz. Emine Erdoğan Özünlü, Osman Gümüşçü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Göç Aktörleri Olarak Çift Bozanlar", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 49, Sayı:1, Mart 2016, ss. 29-56.

⁵⁷ Akdağ, "Celâlî Fetretî", ss. 75-76.

⁵⁸ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 87.

⁵⁹ Karen Barkey, *Eşkîyalar ve Devlet (Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi)*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 13.

⁶⁰ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 88.

⁶¹ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 57.

⁶² Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 91.

XVI. yüzyılda bütün siyasal, toplumsal ve ekonomik kurumların bu ortamdan etkilendiği gibi medreseleri de etkilemiştir⁶³. Öğrencilerin iyi bir iş bulabilmek için yıllarını medreselerde geçirmeleri ve sonuçta işsiz kalmaları isyan hareketlerine dâhil olmalarına sebep olmuştur⁶⁴. Suhteler, levendlerden farklı olarak, kendi bölgelerinde faaliyette bulunmuşlardır⁶⁵. Suhtelerin faaliyet bölgelerine bakıldığında, öğrenci toplayabilecek medrese şehir ve kasabalarının birbirine yakın olması, suhtelerin birbirleriyle rahat bir iletişim kurmalarını sağlamıştır⁶⁶. Akdağ'a göre suhte isyanlarının en önemli tarafı, bu hareketlerin Türk medreselerinde ve yalnızca Türk öğrenciler arasında yaşandığından ötürü "milli bir karakter" taşımasıdır⁶⁷. Suhtelerin oluşturduğu bölüklerin, Celali bölüklerinin yanında zayıf kalması, devletin suhtelere yönelik siyasetini geri plana atmıştır. Hatta Karayazıcı isyanıyla başlayan süreçten itibaren suhtelerin şehirlerin korunmasına yönelik olarak eşkıyalara karşı silahlandırıldıkları da bilinmektedir⁶⁸.

Yine Akdağ, Celali karışıklıkları döneminde üretici sınıfın köylerini terk ederek Celalilere katılmasının, üretimin azalmasına ve dolayısıyla kıtlığa sebep olduğunu ileri sürmüştür⁶⁹. Öte yandan Sam White, Osmanlı tarihçilerinin şiddetin yaygınlaşmasında iç sosyal ve siyasal etkenlere odaklanma eğiliminde olduklarını ifade etmiş, esasında kuraklığın, kıtlığın ve dikkatlerin savaşa yoğunlaşmasının, meydana gelmiş ve gelecek en kötü karışıklıkları açıklayabileceğini dile getirmiştir⁷⁰.

Düzensiz iklim şartları ve dolayısıyla sert geçen kış, tarımı olumsuz etkilemiştir⁷¹. Askeri ihtiyaçlar, Osmanlı kaynaklarının sınırlarını zorlamış, nüfus baskısı ve doğal afetlerin yarattığı olumsuz durumlar sıkıntıların şiddetini arttırmıştır⁷². Celali karışıklıklarının

⁶³ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyânları"*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 145.

⁶⁴ Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak (Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720)*, Çev. Hamide Koyukan Bejsövec, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 106.

⁶⁵ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 87.

⁶⁶ Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, C. IV, s. 201.

⁶⁷ Mustafa Akdağ, "Medreseli İsyânları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, I-IV, İstanbul 1949, s. 361.

⁶⁸ Akdağ, *a.g.e.*, s. 264.

⁶⁹ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 99.

⁷⁰ Sam White, *Osmanlı'da İsyân İklimi: Erken Modern Dönemde Celâlî İsyânları*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul 2013, s. 210.

⁷¹ White, *a.g.e.*, s. 122.

⁷² White, *a.g.e.*, s. 146.

köylü reayayı lewendliğe yöneltmesi, üretimin azalmasına yol açarak kıtlığı ortaya çıkarmıştır⁷³. Dolayısıyla Celali karışıklıkları; kıtlıkların, salgınların ve kötü hava koşullarının yansımaları olmuş, toplumun toparlanma süreci uzamıştır denilebilir. Karışıklıkların artması hububat ekimini azaltmış ve kıtlığın devamlı hale gelmesine yol açmıştır. Maddi sıkıntı çeken halk ellerindeki toprakları ucuz bir fiyata varlıklı kişilere devretmiş, dolayısıyla devletin miri toprak kuralları sarsılmıştır. Tarlaların otlak hale getirilmesi ise buğday ve arpa üretimini kısıtlamıştır. Kısacası köylü reayanın çiftbozanlığı kıtlığa, kıtlık da iç göçlere neden olmuştur⁷⁴. Celali isyanlarının Sadrazam Kuyucu Murad Paşa tarafından büyük ölçüde bastırıldığı sürece kadar genel tablo bu şekildedir⁷⁵.

Celali karışıklıkları, 1603'teki "Büyük Kaçgun" dönemi ile yeni bir boyut kazanmıştır⁷⁶. Celaliler, köylülerden topladıkları para ve yiyecek dışında onların hayvanlarını alıp ucuza satıyorlardı⁷⁷. Köylünün toprağını terk etmesi ve dolayısıyla çiftbozanlığın artışı, lewendlerin artmasına yol açarak köy toplumunda sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan büyük yaralar açmıştır⁷⁸. Köylerini bırakıp kaçan reayanın borçları meselesi de dikkate şayan hususlardan biridir. Yeniçeriler, kadı, müderris, naib gibi görevlilerden bazıları köylünün maddi sıkıntısından faizcilik yaparak faydalanmışlardır. Bir diğer önemli husus ise Osmanlı miri düzeninin aksine reayanın topraklarını ucuza ele geçiren askerilerin ve bazı nüfuzlu kişilerin çiftlik kurmalarıdır. Angarya ve çiftçinin ürünlerine hayvan sürülerinin verdiği zarar, köylüyü tedirgin eden durumlardan sadece birkaçıdır⁷⁹. Büyük Kaçgun sürecinde, kaçan reayanın; palankaların ve şehirlerle kasabalardaki kalelerin içine, dağlık yerlere ve uzak sancaklara sığındıkları bilinmektedir. Bu dönemde halk, korunmak amacıyla eski kaleleri onarıp surlarla çevirmek ve yeni kurulmuş kasabaları palanka içine almak gibi işlerle uğraşmıştır⁸⁰. Dolayısıyla pek çok köy, nüfusunun

⁷³ Mustafa Akdağ, "Celâli İsyânlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Sayı: 2, Ankara 1664, ss. 1-2.

⁷⁴ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 4.

⁷⁵ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 5.

⁷⁶ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 17.

⁷⁷ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 23.

⁷⁸ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 36.

⁷⁹ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", ss. 38-39.

⁸⁰ Akdağ, "Celali İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 42.

2/3'sini kaybetmiştir⁸¹. 1603'ten itibaren Celaliliğin yeni bir karakter alması ve eşkıyaların şiddetini artırması, onların şekavetini, köylerden sonra şehir ve kasabalara da yöneltmelerine neden olmuştur. Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki şehirler ve kasabalardaki evler, hanlar, dükkanlar hatta cami ve medreseler de Celalilerin çıkardıkları yangınlarla harap olmuşlardır. Bu yangınların yanı sıra var olan açlık ve hastalık gibi olaylar şehirlerde ve kasabalarda felakete yol açmıştır⁸².

Değinmemiz gereken bir diğer önemli husus, padişahın mutlak otorite imgesinin zarar görmüş olmasıdır. Osmanlı padişahı ülkenin, devletin tek sahibi yani “malikü'l-mülk”tür. Veziriazam ise padişah adına mutlak otorite sahibi yani “vekil-i saltanat”tır. 1566'da Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra 1603'e kadarki dönemde mutlak padişah otoritesini temsil edemeyen padişahların başa geçmesi, Osmanlı Devleti'nin bu döneminde merkezi otoritede bir sorumsuzluk dönemi başlamasına neden olmuştur⁸³. XVII. yüzyılda geleneksel yapıdaki değişiklikler içerisinde; şehzadelerin sancağa gönderilme usulünün kalkıp yerine kafes usulünün gelmesi ve III. Murad'dan itibaren haremın başındaki valide sultanların ve darüssaade ağalarının idarede ağırlıklı rol üstlenmeye başlamaları bu bağlamda önemlidir. Bu durum, dönem kaynaklarında “kadınlar saltanatı” yani “tagallüb-i nisvan” olarak da geçmektedir. Kafes usulünün gelmesiyle kudretli Osmanlı padişahı imgesi zarar görmüştür⁸⁴. III. Murad zayıf iradeli, kendi başına emir vermekten aciz ve çeşitli etkiler altında hareket eden bir padişahı. Dolayısıyla idaresine, valide ve haseki sultanlar ile bazı paşalar ve saray ağaları müdahale edebilmiştir⁸⁵. Halil İncılık döneme ilişkin olarak, sarayda padişahın yakınındaki görevlilerin idare başında padişah adına otoriteyi kullanma gibi bir düzenin ortaya çıktığını vurgulamış⁸⁶; siyasi güçler dengesinde harem, veziriazam, ulema, yeniçeri ocağı ve sipahi bölüklerinin önemli rolleri olduğuna değinmiştir⁸⁷. 1579-1617 yılları arasında on dokuz veziriazam değişmiştir. III. Murad zamanından itibaren liyakate gereken önem verilmeden beylerbeylik ve vezirlik verilmeye başlanmış; valiler tayinlerinin

⁸¹ Akdağ, “Celali İsyanlarından Büyük Kaçgunluk”, s. 47.

⁸² Akdağ, “Celali İsyanlarından Büyük Kaçgunluk”, ss. 48-49.

⁸³ İncılık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, ss. 43-44.

⁸⁴ İncılık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 47.

⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 114.

⁸⁶ İncılık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 55.

⁸⁷ İncılık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 57.

gerçekleşmesi için, valide sultan, veziriazam veya padişah üzerinde etkili olanlara rüşvet vermeye başlamıştır⁸⁸. XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve XVII. yüzyılın başlarında padişah olan III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde idare, valide ve haseki sultanlarla, kapı ağaları ve birtakım nüfuzlu kişilerin müdahalelerine maruz kalmıştır⁸⁹. Saray adamları zaman içerisinde devlet işlerine karışmaya başlamış, eski tımar ve zeametler paşmaklık ve arpalık olarak dağıtılır olmuş ve rüşvetle beylik tayini gerçekleşmiştir⁹⁰. Bu gelişmelerin yanı sıra XVII. yüzyılda IV. Murad gibi bir padişah veya Kuyucu Murad Paşa, Köprülü Mehmet Paşa gibi ıslahata girişip idamlardan çekinmeyen *sahibü's-seyf*⁹¹ tipinde ıslahatçı veziriazamlar da ortaya çıkmıştır⁹².

XVI. yüzyılın sonu ve XVII. yüzyılın ilk yarısı, yeniçeri ocağı ve altı bölük sipahileri arasında süren rekabet ile geçmiştir⁹³. Daha önce de değindiğimiz, 1584-1585 yıllarında gümüş akçenin değer kaybına uğraması, yeniçeri maaşlarına yansımıştır. Esnafın değeri düşük akçeyi kabul etmemesi, yeniçerilerin ayaklanmalarına neden olmuştur. Altı bölük yani kapıkulu sipahi bölükleri, padişahın kapısındaki seçkin atlı ordusuydu. Altı bölük sipahilerinin ilk iki bölümü Enderun'da hizmet görmüş iç oğlanların arasından geliyor, yüksek maaş alıyor, cizye ve evkaf gelirlerini tahsil hizmetinden dolayı devletin başlıca nakit gelirlerini kontrol altına geçirmiş bulunuyorlardı⁹⁴. Siyasiler ise kendi gayeleri için yeniçeri-sipahi rekabetinden faydalanıyorlardı. İncalcık, XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeleri anlamak açısından bu yapısal durumun göz ardı edilmemesi gerektiğini söyler⁹⁵. I. Ahmed'in ölümünden sonra 1617-1623 döneminde saltanat veraseti sorunları ve iktidarın kontrol altına alınmaya çalışılması gibi durumlar da

⁸⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 118; Bu dönemdeki değişimi başka bir bakış açısıyla Metin Kunt incelemiştir. Bkz. İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

⁸⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 119. Ayrıca bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, ss. 321-329.

⁹⁰ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 57.

⁹¹ Katip Çelebi, halka boyun eğdiren bir kılıç sahibinin yani *sahibü's-seyf*'in olması gerektiğine dikkat çeker. Bkz. Katib Çelebi, *Siyaset Nazariyesi: Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel Karşılaştırmalı Özgün Metin*, Haz. Ensar Köse, Büyüyenay Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020, ss. 147-148.

⁹² İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 154.

⁹³ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 123.

⁹⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1984, ss. 137-254.

⁹⁵ İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 124.

dönemin olayları arasındadır⁹⁶. Yeniçerilerin XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak özellikle XVII. yüzyılda ulufe yüzünden sık sık ayaklanarak birtakım sıkıntılara neden olduklarından yukarıda bahsetmiştik. 1648-1651 döneminde ise siyasi kontrolü ele geçiren yeniçeri ocağı ve eski ocak ağaları “Ocak Ağaları” adı altında güçlenmişlerdir⁹⁷. Bu dönem ile birlikte sipahilere karşı yeniçeriler ağır basmış ve olayların gelişiminde başlıca rol oynamışlardır⁹⁸. Devlet yöneticileri ise, sipahilerin elinden devlet gelirlerinin tahsili görevini almak için yeniçeri ocağını ve ağalarını koruma siyaseti izlemişlerdir⁹⁹. Tezimizin ana konusunu oluşturan Katırcıoğlu Mehmed’in, ocak ağalarıyla olan teması sayesinde beylerbeylik görevine getirilmesi, bu hususun açıklanmasına ilişkin önemli bir örnek teşkil eder¹⁰⁰.

Tımar sahibi olabilmenin belli şartları varken, XVII. yüzyılda reayadan herhangi birinin paşa kapısında hizmete girerek tımar sahibi olabilmesinin önünün açılması, dönemin “kargaşa dönemi” olarak adlandırılmasındaki temel dinamiklerden biri olmuştur¹⁰¹. Koçi Bey, reayanın bey kapılarında hizmet etmeye başlamasının, vergi ödemelerinde aksaklık yaratacağına ve eşkıyalar arasına katılmalarına yol açacağına dikkat çekmiştir¹⁰². Ayrıca buna ilişkin olarak, geleneksel daire-i adliye kavramını yani “Yüce saltanatın heybet ve kuvveti asker ile; askerin bekası hazine ile; hazinenin toplanması reaya sayesinde; reayanın bekası ise adalet ve doğruluk ile”¹⁰³ ifadelerini kullanmış; tımar ve zeametler sahiplerine verilmezse ve sefer sırasında her biri bayrağı altında mevcut bulunmazsa, düşmanlardan intikam alınamayacağını ve eşkıya kontrolünün sağlanamayacağını belirtmiştir¹⁰⁴. Ayrıca Koçi Bey, reaya ve beraya ile yakından ilgilenmenin gereğine dikkat çekmiş, nizam-ı alem için eski sultanların kanunlarına sadık kalmanın önemini vurgulamıştır¹⁰⁵.

⁹⁶ İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 125.

⁹⁷ Ocak ağalarının tagallübü hakkında ayrıntılı bir anlatım için bkz. Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, ss. 2008-2020.

⁹⁸ İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 130.

⁹⁹ İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 131.

¹⁰⁰ İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

¹⁰¹ İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, C. II, s. 154.

¹⁰² *Koçi Bey Risâlesi*, s. 43.

¹⁰³ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 82.

¹⁰⁴ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 85.

¹⁰⁵ *Koçi Bey Risâlesi*, s. 40.

Katip Çelebi ise, *Düsturu'l-amel li Islâhi'l-halel* adlı eserinde dört unsurdan (erkân-ı erbaa) oluşan toplumun sınıf yapısını, antik tıp anlayışında insan bedeninde bulunan dört temel sıvıyı ifade eden *ahlat-ı erbaa* kavramı ile açıklar. Buna göre ulemayı kana, askeri balgama, tüccarı safraya ve halkı sevdaya benzetir. İnsan vücudunun sağlığı nasıl bu dört unsur ile dengeleniyorsa, toplum düzeninin dengelenmesinin de bu dört sınıfın bir arada bulunmasıyla mümkün olabileceğini açıklar ve Celaliler arttıkça vergilerin de arttığını, dolayısıyla köylü reayanın ekonomik sıkıntılarının da arttığını ifade eder. Katip Çelebi'nin dikkat çektiği noktalardan biri de görevlerin ehline verilmesi gerekirken, rüşvetle devlet görevlendirmelerinin gerçekleştiğidir¹⁰⁶. Ayrıca Katip Çelebi, ücretli asker sayısının artmasına ilişkin olarak ise askerlerin sayısının artmasından ziyade maaşlarının kanun-i kadim'e uygun şekilde azaltılması gerektiği konusu üzerinde durur¹⁰⁷. Kısacası Celali isyanlarını oluşturan temel dinamikler ve bu dinamiklerin Osmanlı toplumuna yansıttığı olumsuz etkiler konusunda, incelediğimiz birkaç layiha örneği üzerinden bile o dönemde yaşamış olan yazarların önemli tespitlerde bulunduklarını görebilmekteyiz. XVII. yüzyılda eyaletlerde bazı paşalar da kendi kapılarına tüfekli sekban sarıca bölüklerini almaya başlamış, azledildikten sonra Celaliler gibi hükümete karşı isyan etmekten çekinmemişlerdir¹⁰⁸. Kısacası gerek iç gerekse dış faktörlerin etkisiyle siyasî, sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan değişim ve çalkantılar düzende bozulma ve karışıklık olarak algılanmış ve buna karşı çareler aranmıştır. Bugünden bakıldığında Osmanlı klasik düzenindeki değişimin, etkileri aynı olmasa bile hem iç hem de dış dinamiklerinden kaynaklandığı açıktır¹⁰⁹.

1.3. XVII. YÜZYILDA EŞKİYALAR VE DEVLETİN ALDIĞI TEDBİRLER

Osmanlı Devleti'nin uzun ve yorucu savaşlarla uğraşması, Anadolu'daki Celali kargaşasına yönelik siyasetini sınırlamıştır. Bu durum geleneksel yapının bozulmasına sebebiyet veren temel unsurlardan biridir. Osmanlı Devleti, dış siyasette olduğu kadar iç siyasette de çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin “geçici” çözümler sağlaması bile

¹⁰⁶ *Siyaset Nazariyesi: Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel*, ss. 136-140; Öz, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁰⁷ *Siyaset Nazariyesi: Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel*, ss. 143; Öz, *a.g.e.*, s. 95.

¹⁰⁸ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, C. II, s. 158.

¹⁰⁹ Öz, *a.g.e.*, ss. 50-51.

esasinda bir devlet stratejisidir. Uzun süren Avusturya savaşları sırasında ilk büyük Celali isyanını Karayazıcı Abdülhalim başlatmıştır¹¹⁰. Griswold'un,

“Anadolu'nun asi ama deneyimli sekbanlarının, olağanüstü etkili bir ordu düzeni içinde nasıl örgütlenebileceğini gösteren ilk eğitimli Osmanlı askeri”

olarak tanımladığı Karayazıcı¹¹¹, Urfa'daki Kılıçlı aşiretine mensuptur. Karayazıcı lakabı sekban yazıcılığı yapmış olmasından gelmektedir. Karayazıcı, Osmanlı-Avusturya savaşlarından dolayı Anadolu'da huzurun bozulmasıyla altı bölük sınıfına yazılmış, bu görevi esnasında Şam veya başka bir sınır kalesine muhafız olarak gönderilmiştir. Daha sonra ise Malatya taraflarına gelerek il erleri teşkilatının başına yiğitbaşı olmuştur¹¹². Karayazıcı Abdülhalim, Sivas sancaklarının birinde bir sancakbeyinin vekili yani kaymakamı iken, sancakbeyinin ve vekilinin değişmesini kabul etmemiş, gelen yeni beyi öldürerek isyana başlamış ve çevredeki bütün eşkıya ve levendleri etrafında toplamıştır¹¹³.

Akdağ, Karayazıcı'nın etrafında toplanan Celali liderlerinin çoğunun altı bölük sipahileri arasındaki zorbalardan olduğuna dikkat çekmiş ve bu hususa ilişkin üç ihtimal öne sürmüştür. Bunlardan biri, Karayazıcı'nın kendi etrafına topladığı bütün sipahi zorbaları tarafından tanındığıdır. Bir diğeri, kaymakamlığı sırasında Karaman'da çıkan suhte ve levend isyanına görevlendirildiği sırada kendisini tanıtarak şöhret kazanmış olması ve son ihtimal de 1598'de çıkan ferman ile sekban başlarının sığınacak yer arayarak doğuya gidip Karayazıcı'ya katılmalarıdır¹¹⁴. Eski beylerbeyi Hüseyin Paşa ise, etrafına binlerce sekban toplamış, salgün yoluyla para toplayarak halka zulmetmiştir. Bunun üzerine 1599'da Sinan Paşazade Mehmed Paşa, asiler üzerine serdar olarak görevlendirilmiştir¹¹⁵. Karayazıcı bir devlet memuru olduğu için önceleri hükümetin dikkatini çekmemiştir. Çünkü bu dönem içerisinde hükümetin, memurların bu hareketlerine yönelik olarak siyasi

¹¹⁰ İlgürel, “Celali İsyamları”, *TDVİA*, C. 7, s. 254.

¹¹¹ Griswold, *a.g.e.*, s. 44.

¹¹² Mücteba İlgürel, “Karayazıcı Abdülhalim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 482; Ayrıca bkz. Akdağ, “Celâlî Fetretî”, s. 78.

¹¹³ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 237.

¹¹⁴ Akdağ, *a.g.e.*, s. 355.

¹¹⁵ Akdağ, “Celâlî Fetretî”, s. 78; Ayrıca bkz. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/ 1595-1600)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999, ss. 816-819.

bir kaygısı olmamıştır. Eski beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın isyanı ise bir beylerbeyinin Celali oluşunun ilk örneği olması bakımından önemlidir. Hüseyin Paşa, celali serdarı olan Sinan Paşazade Mehmet Paşa'nın hareketi üzerine Karayazıcı'yla birlikte Urfa'da harekete geçmiştir. Fakat Celaliler Hüseyin Paşa'yı kabullenemedikleri için Karayazıcı, paşayı hükümete teslim etmiş¹¹⁶ ve bunun üzerine Antep sancakbeyliğine tayin edilmiştir¹¹⁷. Karayazıcı'nın asi hareketlerine devam etmesi sonucunda ise bu hareketlerini sonlandırması için hükümet, Karayazıcı'yı önce Amasya sancakbeyliğine¹¹⁸, daha sonra ise Çorum sancakbeyliğine atamıştır¹¹⁹. İşte tam bu noktada devletin, Celalilerin hareketlerini onlara bir görev vererek durdurabildiği görülmektedir. Fakat devletin bu siyaseti her zaman başarılı olamamıştır. Çünkü Karayazıcı ve bazı celali liderleri de asiliklerine devam etmişlerdir. Akdağ'a göre Karayazıcı, celalilik hareketlerinde fazla ileri gitmemiş, şehir ve kasabaları yakıp yıkmak yerine halktan para toplamayı tercih etmiştir¹²⁰. Ayrıca Akdağ, Karayazıcı'nın diğer Celali liderleri gibi yüzlerce insan katline sebep olduğuna dair bulguların olmadığını ifade etmiştir¹²¹.

EşkİYaların saldırılarını durdurmak üzere toplanmış gönüllülere ağa olarak görevlendirildiği bir zamanda Karayazıcı'nın verilen bu göreve uymayarak bizzat kendisinin halka zulmettiği, etrafındakilerle birlikte pek çok insanı katlettiği, mallarını yağmaladığı ve hayvanlarını aldığına dair bir belge bulunsa da yukarıda bahsettiğimiz Karayazıcı ile aynı şahıs olup olmadığı belli değildir¹²². Eski Halep beylerbeyi Hacı İbrahim Paşa, Karayazıcı'nın 20.000 kişilik ordusu karşısında yenilmiştir¹²³. Bunun üzerine eski Bağdad beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa, Karayazıcı ve kardeşi Deli Hasan'ın üzerine yürüyerek onlara karşı zafer kazanmış, Karayazıcı ve beraberindeki Celaliler büyük bir yenilgiye uğramış, gücünü kaybederek hastalık sebebiyle 1602'de

¹¹⁶ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 80.

¹¹⁷ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 92. Ayrıca bkz. *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 842.

¹¹⁸ Griswold, *a.g.e.*, s. 52.

¹¹⁹ Griswold, *a.g.e.*, s. 54.

¹²⁰ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 94.

¹²¹ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 95.

¹²² BOA. A.{DVNSMHM.d. 75; 572; Ayrıca bkz. Adem Keleş, *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s.172-331)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, s. 197; Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 77.

¹²³ İlgürel, "Karayazıcı Abdülhalim", *TDVİA*, C. 24, s. 483.

vefat etmiştir¹²⁴. Peçevi, bu hususa ilişkin olarak Hasan Paşa'nın Karayazıcı'yı bozguna uğratmasıyla Canik dağlarına kaçtığını ve orada öldüğünü yazmıştır¹²⁵. Selânikî, Karayazıcı'nın tuğra çekmesi ve Hüseyin Paşa'yı veziriazamı yapmasıyla kendisini hükümdar ilan ettiğini ve dolayısıyla devlete karşı siyasi bir amaç güttüğünü yazsa da¹²⁶ Akdağ, Karayazıcı'nın mektup ve tezkereler yazmasının, onun hükümdar olarak hareket ettiği anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Akdağ, asilerin istedikleri gibi hareket edebilmeleri için sahte fermanlar düzenlediklerine dikkat çekmiştir¹²⁷. Dolayısıyla Karayazıcı ve diğer bazı Celali liderlerinin asiliklerinin amacının devlet sistemi içerisinde yer almak istemeleri olduğu söylenebilir¹²⁸. Osmanlı Devleti, bazı eşkıyaları devlet sistemi içerisine dâhil etmiş, baş edemediği eşkıyalara yönelik denetimini pazarlık yoluyla sağlayarak esasında devletin daha da merkezileşmesini hedeflemiştir. Bu yönüyle bakıldığında eşkıyalık hareketleri her ne kadar toplum içerisinde kargaşa yaratmış olsa da, asilere devletin içerisine dâhil olmanın daha mantıklı olduğu düşüncesinin aşılması önemli bir stratejidir. Barkey, bazı tarihçilerin bu dönemi Osmanlı Devleti'nin dış düşmanlarıyla savaşmak zorunda oldukları için bu tarz bir siyaset izlemek zorunda oldukları görüşüne katılmamış, aksine devletin merkezi denetimi güçlü kılmak adına toplum şartlarına ayak uydurarak ve asilere geçici görevler vererek daha yumuşak bir siyaset izlemesini güçlü bir devlet stratejisi olarak değerlendirmiştir¹²⁹.

Neslioğlu, Kınalıoğlu, Zülfikar Paşa, Tekeli Mehmed Paşa gibi kişilere Enderun'dan tayin edilmemiş olmalarına rağmen Celalilikten vazgeçmeleri için görevler verilmesi, Akdağ'a göre, Osmanlı Devleti'nde Enderun'dan çıkıp bey olarak görevlendirilme geleneğinin bozulmasına birer örnektir¹³⁰. Celali liderleri genellikle, sancakbeyi olarak kendi memleketlerinde, beylerbeyi olarak ise uzak eyaletlerde görevlendirilmişlerdir. Neslioğlu'nun Hamid'de, Kınalıoğlu'nun Afyonkarahisar'da sancakbeyi; Tavi

¹²⁴ Griswold, *a.g.e.*, ss. 56-57.

¹²⁵ *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 238.

¹²⁶ *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 834.

¹²⁷ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 86; Uzunçarşılı, Karayazıcı'nın Urfa'yı zapt etmesiyle hükümdarlığını ilan ettiğini ve "Halim Şah Muzaffer Bâdâ" ibareli tuğra çekip Hasan Paşa'yı veziriazamı yaptığını yazar. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 101.

¹²⁸ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 87.

¹²⁹ Barkey, *a.g.e.*, s. 248.

¹³⁰ Akdağ, "Celâlî Fetretî", s. 95.

Mehmed'in Şehrizol'de ve Karakaş Ahmed'in Çıldır'da beylerbeyi olarak görevlendirilmeleri buna örnek olarak verilebilir¹³¹.

Celali karışıklıkları, Karayazıcı'nın 1602'de ölümüyle yeni bir karakter kazanmıştır¹³². Karayazıcı'nın ölümünden sonra yerine kardeşi Deli Hasan geçmiştir¹³³. Peçevi, etrafına toplanan Celali sayısının 20-30 bini aştığını söylemiştir¹³⁴. Deli Hasan 1602'de Tokat'a varmış ve beraberindeki Celalilerle ortalığı yakıp yıkmışlardır¹³⁵. Celalilerin, Hasan Paşa'yı öldürmeleriyle¹³⁶ yerine geçen Hüsrev Paşa da asiler karşısında başarılı olamamıştır. Bu olaylar büyüdükçe Anadolu korkunç bir kargaşa içerisine sürüklenmiştir¹³⁷. Deli Hasan beraberindeki kuvvetlerle, Ankara üzerinden Kütahya'ya hareket etmiş ve orayı ateşe verip Afyonkarahisar taraflarına gitmiştir. Deli Hasan'ın başında bulunduğu Celalilik hareketi, kasabalar ve şehirler açısından da felaket sonuçlar doğurmuştur. Deli Hasan'ın yanında Şahverdi, Yularkaptı, Tavil¹³⁸, Karakaş gibi Celali liderleri de bulunmaktaydı. Burada dikkat çekmemiz gereken husus, hükümetin, Deli Hasan ve kuvvetlerine karşı, zaten devlet için büyük bir problem yaratan medreseli öğrencilerinin yani suhtelerin silahlanmalarına ilk kez izin vermesidir¹³⁹. Fakat bir süre sonra hükümet ile yakınlaşmaya karar vererek bir görev talep etmesi üzerine Deli Hasan, Hasan Paşa adını alarak Bosna beylerbeyliği görevine getirilmiştir. Beraberindeki kişilere de Rumeli taraflarında sancakbeyliği görevi verilmiştir. Hükümet bu sükûnet ortamından faydalanarak asiler için genel bir af çıkarmıştır. Deli Hasan'ın yanındaki Tavil ve Karakaş gibi birçok celali liderinin de devlet görevine getirildiği bilinmektedir¹⁴⁰.

1603'te Deli Hasan Paşa ve beraberindeki Celali birlikleri Habsburgların üzerine yürümüştür. Griswold, eski Celali birliklerinin düşman birliklere karşı savaşa sürülmesi hususuna ilişkin olarak Osmanlıların çözüm üretmede başarılı olduğunu ifade eder¹⁴¹.

¹³¹ Akdağ, *a.g.e.*, s. 449.

¹³² Akdağ, "Celâli Fetreti", s. 98.

¹³³ *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 238.

¹³⁴ *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 254.

¹³⁵ Griswold, *a.g.e.*, s. 59.

¹³⁶ Griswold, *a.g.e.*, s. 60.

¹³⁷ Griswold, *a.g.e.*, s. 61.

¹³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 102.

¹³⁹ Akdağ, "Celâli Fetreti", s. 99.

¹⁴⁰ Akdağ, "Celâli Fetreti", s. 100.

¹⁴¹ Griswold, *a.g.e.*, s. 65.

Peçevi, Deli Hasan'ın Gelibolu'da çıkardığı kargaşadan bahsederek ayaklanmadan geri duramadığından söz eder¹⁴². Bu olayın üzerine bağışlanıp Tamışvar valiliğine tayin edilse de, Deli Hasan, asi hareketlerinden vazgeçmemiş, 1605'te Belgrad'a kaçmıştır¹⁴³. Bunun üzerine Deli Hasan ve kardeşi Küçük Bey, Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin fetvasına dayanarak öldürülmüşlerdir. Peçevi ayrıca, Deli Hasan'ın, Bosna'dan Venedik'e, Papa'ya ve İspanya'ya mektuplar gönderdiğinden de bahseder¹⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nin celali birliklerini Balkanlar'a yönlendirme siyaseti isyancıların Anadolu'daki etkilerini azaltmamıştır¹⁴⁵. Osmanlı padişahları halkı korumak adına adaletnameler¹⁴⁶ çıkarmışlardır. Buradaki amaç, köylünün toprağını terk etmesini önlemek ve dolayısıyla devlet hazinesinin gelir kaynaklarının aksamamasıdır¹⁴⁷. Celali kargaşası sürecinde adalet fermanlarına göre kendilerini korumaya alan halk ve il erlerinin başına getirilen yiğitbaşılar, sekban bölüklerinin toplu şekilde gezmelerine yönelik birtakım engeller çıkarmış olsa da, kendilerine bağlı olan sekbanları beslemek zorunda olan memurlar hareketlerine devam etmişlerdir¹⁴⁸. Adaletnamelerde padişahlar; köylü reayaya, toplu halde gezen sekbanlara karşı kendilerini koruma hakkı tanımıştır. Bunun dışında devlet, %10-15 arasında resmi bir faiz koymuş, buna uymayanlara ceza verilmiştir. Halkın, faizciliği bir kazanç yolu haline getirerek zenginleşen kişileri şikayetiyle devlet, bu kişilere karşı çeşitli uygulamalarda bulunmuştur¹⁴⁹. Köylü reayanın ehl-i örfün zulmünden kurtarılmasına yönelik bir adaletname olan 1609 tarihli adaletname, devletin olaylara bakışının anlaşılması açısından önemlidir¹⁵⁰. Toplu halde gezmek yasak olduğu halde buna uymayan beylerin ve adamlarının Celali olmaları dikkat çekicidir¹⁵¹. Devletin, hem halkın güvenliği hem de devlet otoritesinin sağlamlaştırılması adına eşkıyalarla mücadelede aldığı tedbirlerden biri asiler üzerine bir serdar

¹⁴² Peçevi Tarihi, C. II, s. 254.

¹⁴³ Peçevi Tarihi, C. II, s. 261; Griswold, a.g.e, ss. 65-66.

¹⁴⁴ Peçevi Tarihi, C. II, s. 262.

¹⁴⁵ Griswold, a.g.e., s. 66.

¹⁴⁶ “Adâletnâme, devlet otoritesini temsil edenlerin, reâyâyâ karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, kanun, hak ve adâlete aykırı tutumlarını olağanüstü tedbirlerle yasaklayan beyânname şeklinde bir Pâdişah hükmüdür”. Bkz. İncalcık, “Adâletnâmeler”, s. 49.

¹⁴⁷ İncalcık, Devlet-i ‘Aliyye, C. II, s. 74.

¹⁴⁸ Akdağ, “Celâlî Fetreti”, s. 60.

¹⁴⁹ Akdağ, “Celâlî Fetreti”, s. 73.

¹⁵⁰ İncalcık, “Adâletnâmeler”, ss. 123-133.

¹⁵¹ Akdağ, “Celâlî Fetreti”, s. 74.

görevlendirmek olmuştur. Bu görev için daha çok, güvenilir ve devlete yararlı hizmetlerde bulunmuş beyler ve paşalar görevlendirilmiştir. Görevini kötüye kullananlar ise devlet tarafından uyarılmışlardır¹⁵².

İlk Celali seferi olan Sinan Paşazade Mehmed Paşa'nın seferi, Anadolu'dan kaçan halkın baskısına, devletin asilere yönelik verdiği somut tepkilerden biri olması bakımından önemlidir¹⁵³. Ayrıca devletin, Celalilere karşı sekbanlıkla ilgisi bulunmayan kişilerden faydalandığı da bilinmektedir¹⁵⁴. Devlet ve toplum hayatına büyük zararlar veren Celali kargaşası bir yandan sürerken, “Büyük Kaçgun” adı verilen dönemin başlaması, Anadolu'yu sosyal ve ekonomik açıdan ciddi bir kargaşa dönemine sürüklemiştir. Devlet, eşkıyalar denetimden tam anlamıyla çıkmadıkları sürece meydana gelen karışıklıklarla fazla ilgilenmemiştir¹⁵⁵. Bununla birlikte “Büyük Kaçgun” döneminde halkın eşkıyalardan kendilerini korumaları adına silahlanmalarına izin veren devlet, ilerleyen zamanlarda, halkın eşkıyalar arasına dâhil olmasının önüne geçmek amacıyla ateşli silahların toplatılmasına karar vermiştir¹⁵⁶. Osmanlı Devleti'nin gerektiği durumlarda düşmanla savaşa Celali birliklerini dâhil etme siyaseti ise, Celalilerin faaliyetlerini önlememiş; aksine maddi kazanç sağlama uğruna birçok Celaliyi bir araya getirmiştir¹⁵⁷. Akdağ, Anadolu'yu yakıp yıkan asilerin, düşmana karşı gerçekleşen savaşlarda ölümüne savaşması çelişkisinin Anadolu'daki ekonomik sıkıntılarla açıklanabileceğini ifade etmiştir¹⁵⁸.

Devletin Celali liderlerine görev verme siyaseti, isyanların artmasını önleyememiştir. Karayazıcı ve Deli Hasan'dan sonra onlara bağlı tüm asilerin şekavetlerini arttırdıkları ve sayılarının giderek çoğaldığı bilinmektedir. Devletin Celali liderlerini göreve getirerek asi hareketlerini durdurma siyasetinin bir örneği de Taval Halil örneğidir. Celali çetelerini bozguna uğratmak için görevlendirilen Nasuh Paşa'yı yenilgiye uğratan Taval Halil,

¹⁵² Demirci; Arslan, *a.g.e.*, ss. 88-89.

¹⁵³ Akdağ, “Celâlî Fetretî”, s. 103.

¹⁵⁴ Akdağ, “Celâlî Fetretî”, s. 105.

¹⁵⁵ Griswold, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁵⁶ Demirci; Arslan, *a.g.e.*, ss. 108-109.

¹⁵⁷ Griswold, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁵⁸ Akdağ, *a.g.e.*, s. 377.

Karayazıcı'ya bağlı Celaliler arasındaydı¹⁵⁹. Tavil Halil, Deli Hasan'ın yanından ayrıldıktan sonra Orta Anadolu'da büyük bir şöhret kazanmıştır¹⁶⁰. Tavil Halil 1605'te Nasuh Paşa'yı Bolvadin'de yenilgiye uğratarak¹⁶¹, kasabayı tahrip etmiştir¹⁶². Fakat bunlara rağmen, Sultan I. Ahmed'in, Celali liderleriyle uzlaşma siyaseti izlediği ve Tavil Halil'in Bağdat Beylerbeyi olduğu bilinmektedir¹⁶³. Osmanlı Devleti'nin Celali liderlerine yönelik bu siyaseti, bazı asileri Osmanlı askeri sınıfı içerisine dâhil etmiş fakat isyan hareketleri tamamen son bulmamıştır. Tavil Halil'in yanındaki Karakaş Ahmed ve Tekeli Zülfikar'ın isyanları Osmanlı Devleti için büyük bir sorun olmaya devam etmiştir¹⁶⁴.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde artan eşkıyalık hareketlerinin başındaki diğer Celali liderlerine örnek olarak Kara Sait, Kalenderoğlu, Gurguroğlu, Derviş Nazır, Hayalioğlu, Kınalıoğlu Mustafa, Tavil Mehmed, Topuzubüyük, Ağaçtan Piri¹⁶⁵ verilebilir. Örnekler daha da çoğaltılabilir. Mühimme kayıtları arasında Derviş Nazır'ın Karayazıcı ve Karakaş'ın yanından ayrılan asiler dâhil birkaç bin eşkıyayı toplayarak Teke, Hamid ve Karahisar-ı Sahib sancaklarında halka zulmettiğine ve dolayısıyla il erlerinin de yardımıyla yakalanmasına ilişkin Anadolu beylerbeyine yazılan hüküm¹⁶⁶ ve bu eşkıyanın zulmünün arttığı ve yakalanması için yine il erlerinden faydalanılmasına dair Teke ve Hamid sancakları mütesellimlerine yazılan hüküm bulunmaktadır¹⁶⁷. Kınalıoğlu ve yanındaki eşkıyaların yakalanmalarına dair hükümlerde ise bu eşkıyaların yakalanması için asker toplanmasına¹⁶⁸ ve bu görevde suhtelerle birlikte hareket edilmesine ilişkin bilgiler vardır¹⁶⁹.

¹⁵⁹ Griswold, *a.g.e.*, s. 72; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Tavil Halil'den "Tavil Ahmed" diye bahseder. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 103.

¹⁶⁰ Akdağ, "Celâli İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", s. 18.

¹⁶¹ *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 293.

¹⁶² Griswold, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁶³ Griswold, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁶⁴ Griswold, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁶⁵ Akdağ, "Celâli İsyânlarından Büyük Kaçgunluk", ss. 19-22.

¹⁶⁶ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 75; 653; Bkz. Keleş, *a.g.t.*, ss. 251-252.

¹⁶⁷ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 75; 654; Bkz. Keleş, *a.g.t.*, s. 253.

¹⁶⁸ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 75; 691; Bkz. Keleş, *a.g.t.*, s. 279.

¹⁶⁹ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 75; 692; Bkz. Keleş, *a.g.t.*, s. 280.

Bazı asiler bir taraftan eşkıyalık hareketlerine devam ederken, bir taraftan da merkezi hükümete Osmanlı sistemi içerisinde yer alma isteklerini bildiriyorlardı. Çünkü Celalilerin, ayrı bir devlet kurmak ya da dini bir amaç çerçevesinde isyana kalkışmak gibi bir amaçları yoktu¹⁷⁰. İncelediğimiz eşkıyaların çoğunun isyan etmesinin amacı esasında görev elde etmek olmuştur. Fakat Cağalazade Sinan Paşa'nın, Kuzey Suriye'deki önemli ailelerden birinin başı olan Kilisli Canbolatoğlu Hüseyin Paşa'yı idam ettirmesinin sonuçları, diğer celali hareketlerinden daha tehlikeli olmuştur. Çünkü ayaklanmanın amacı Osmanlı Devleti ile anlaşmak değil, aksine başkenti Halep olan bağımsız bir devlet kurmaktır¹⁷¹. Canbolatoğlu Hüseyin Paşa'nın yeğeni Canbolatoğlu Ali, Kilis ve çevresinde isyan ederek bölgeye hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti, Canbolatoğlu Ali'nin hareketlerini önlemek için kendisine Halep beylerbeyliği görevi vermiştir. Fakat Canbolatoğlu, kendi adına hutbe okutup para bastırarak bağımsızlığını ilan etmiş ve Avrupa devletleriyle iletişim kurmuştur¹⁷². Diğer taraftan Kuyucu Murat Paşa, küçük asi çeteleri ile Kalenderoğlu Mehmed, Tavil Halil, Kara Said gibi büyük Celali liderleri arasındaki bağlantıyı kopararak Celali hareketlerini zayıflatmayı amaçlamış, kimisini devlet sistemi içerisinde görevlendirerek Canbolatoğlu ile birleşmelerini engellemeye çalışmıştır¹⁷³. Canbolatoğlu Ali'nin Suriye'de başlattığı isyan merkezi hazine gelirlerini azaltmıştır¹⁷⁴. Osmanlı ordusunun komutanı Ferhad Paşa'nın doğu seferi, Celalilere karşı yapılacak seferde hükümetten askeri ve maddi destek alamamış olması sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fakat 1606'daki bu doğu seferi, Celalilere yönelik ciddi bir hareketin başlatılmasının önemini ortaya koymuştur¹⁷⁵.

Anadolu'daki kargaşa yüzünden sık sık beylerbeyi ve sancakbeyi değişikliğine gidilmesi, eşkıyaların uzaklaştırılmasını zorlaştırmıştır¹⁷⁶. Karen Barkey, devletin bu hareketiyle, taşradaki görevlileriyle reaya arasında himaye ilişkilerinin kurulmasını önleme amacı olduğunu vurgular. Barkey ayrıca, devletin izlediği siyasetin, yalnızca Avusturya ve İran

¹⁷⁰ Griswold, *a.g.e.*, ss. 76-77.

¹⁷¹ Griswold, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁷² İlgürel, "Celali İsyanları", *TDVİA*, C. 7, s. 254.

¹⁷³ Griswold, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁷⁴ Griswold, *a.g.e.*, s. 188.

¹⁷⁵ Griswold, *a.g.e.*, ss. 196-197.

¹⁷⁶ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1944, s. 14.

savaşlarına karşı yeni askerler kazandırmak değil, eşkıyaların kendi haline bırakılarak bölgesel bir güç elde etmelerini önlemek olduğuna değinir¹⁷⁷.

Dönemin en güçlü celalilerinden Kalenderoğlu Mehmed'in amacı da Osmanlı Devleti içerisinde yer almaktır¹⁷⁸. Kalenderoğlu'nun ilk isyan hareketi, 1605'te Saruhan'da Anadolu Beylerbeyi'ni yenilgiye uğratmasıdır. Taval Halil'in 1605'te Batı Anadolu'dan ayrılmasıyla Kalenderoğlu, en önemli celali lideri olmuştur. Osmanlı ordusuna karşı ilk saldırısını ise Konya'da Ferhad Paşa askerleri üzerine gerçekleştirmiştir. 1606'da Sultan I. Ahmed, Kuyucu Murad Paşa'yı veziriazamlığa getirmiştir¹⁷⁹. Kalenderoğlu, Manisa'da kalıcı bir üs kurmuş, Manisa kentinin ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurarak planlı bir şekilde haraç toplamıştır. Griswold, Kalenderoğlu'nun iyi örgütlenmiş bir askeri gücü yönettiğini ifade etmiştir¹⁸⁰. Kara Sait ve Ağaçtan Piri gibi ünlü Celali liderleri de Kalenderoğlu'na katılmışlardır¹⁸¹. Fakat sert kış koşulları ve erzak sıkıntısı, Celalilerin bir araya gelmesini zorlaştırmıştır¹⁸².

Kuyucu Murat Paşa, 1607'de Cemşid adındaki bir başka Celaliye ve Canbolatoğlu Ali'ye karşı harekete geçmeden önce Kalenderoğlu ve Kara Said ile iletişim kurarak olası bir başka tehlikeyi önlemiştir¹⁸³. Böylece Kuyucu Murat Paşa, Kalenderoğlu'nu Ankara sancakbeyliğine getirmiştir¹⁸⁴. Kadı Vildanzade Mevlana Ahmed Efendi ise Kalenderoğlu'nun Ankara'ya girmesini engellemiştir. Bunun üzerine Kalenderoğlu Ankara'yı kuşatmış fakat Tekeli Mehmed Paşa'nın kumandasında Murad Paşa ordusundan kuvvet geleceğini duyup geri çekilmiştir¹⁸⁵. Canbolatoğlu, Sadrazam Kuyucu Murat Paşa'ya gönderdiği mektupta İran'a karşı beraber hareket etmeyi teklif ettiyse de Kuyucu Murat Paşa buna itibar etmemiştir¹⁸⁶. Canbolatoğlu Ali ise 1607'de Oruç Ovası'nda Kuyucu Murat Paşa'ya yenilmiştir. Bunun üzerine Canbolatoğlu Ali, önce

¹⁷⁷ Barkey, *a.g.e.*, s. 248.

¹⁷⁸ Griswold, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁷⁹ Griswold, *a.g.e.*, ss. 198-199.

¹⁸⁰ Griswold, *a.g.e.*, s. 201.

¹⁸¹ İlgürel, "Celali İsyanları", *TDVİA*, C. 7, s. 254.

¹⁸² Griswold, *a.g.e.*, ss. 202-203.

¹⁸³ Griswold, *a.g.e.*, ss. 203-204.

¹⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 105.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 107.

¹⁸⁶ *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 310.

Kilis'e oradan da Halep'e kaçmış ve şehri yağmalamıştır. Daha sonra Halep'te barınamayarak Anadolu'ya geçmiştir. Kalenderoğlu kendisine katılmayı teklif etse de Canbolatoğlu Ali bu teklifi kabul etmemiştir.

Bunun üzerine Sultan I. Ahmed, Canbolatoğlu'na Tımsıvar beylerbeyliğini veriyse de yeniçerilerle ve halkla geçinemediği için Belgrad'a kaçmış ve Kuyucu Murad Paşa'nın emriyle 1611'de idam edilmiştir¹⁸⁷. Canbolatoğlu ile ilgili hükümler arasında Canbolatoğlu'nun yandaşlarından biriyken affedilen bir asinin önceki suçu yüzünden rencide edilmemesine yönelik hüküm¹⁸⁸ bulunması, devletin pişman olan asilere yönelik bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti, eşkıyalığın önlenmesi adına pişmanlık duyan bazı asileri affederek çeşitli görevler vermiş, bazı durumlarda ise kefil tayin ederek eşkıyalıktan uzaklaştırılmalarını sağlamaya çalışmıştır¹⁸⁹. Bir yandan Kalenderoğlu'nun hareketi ise İstanbul halkını endişelendirmiştir. Celaliler, Bursa üzerinden giderek Üsküdar'ı alma hedefleri olduğunu duyurmuşlardır¹⁹⁰. Hükümet ise bu durum karşısında kapıcıbaşına ve kadiya araştırma takımları kurma yetkisi vermiş, vatandaşlar şüphe duyulan her yabancının yetkililere bildirilmesi konusunda uyarılmışlardır. Celaliler süreç devam ederken Bursa çevresinde hareketlerini arttırmışlar, Meymun, Kınalıoğlu¹⁹¹ ve Tavil Halil gibi asiler de Kalenderoğlu'na katılmışlardır. Osmanlı hükümeti bu durum karşısında, il erlerinin toplanmasını emretmiş¹⁹², Rumeli'den askerler göndermiş¹⁹³ ve İstanbul içerisinde bir seferberlik çağrısı yapmıştır. Sert kış koşulları ve Kalenderoğlu'nun Osmanlı hükümetiyle arasındaki ilişkileri tamamen koparmak istemeyişi, onun geri çekilmesine neden olmuştur¹⁹⁴.

Kuyucu Murat Paşa Celali liderlerine görev vererek onları dizginleme siyasetine devam ederek, Tavil Halil'i Bodrum sancakbeyliğine¹⁹⁵, Silifkeli Muslu Çavuş'u ise İçel

¹⁸⁷ Mücteba İlgürel, "Canbolatoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, ss. 144-145. Ayrıca bkz. *Peçevi Tarihi*, C. II, ss. 312-313.

¹⁸⁸ BOA, A.{DVNSMHM.d. 79; 388.

¹⁸⁹ Demirci; Arslan, *a.g.e.*, ss. 105-106.

¹⁹⁰ Griswold, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁹¹ Griswold, *a.g.e.*, s. 210.

¹⁹² Griswold, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁹³ Griswold, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁹⁴ Griswold, *a.g.e.*, s. 214.

¹⁹⁵ Griswold, *a.g.e.*, s. 222.

sancakbeyliğine getirmiştir¹⁹⁶. Mühimme kayıtlarında devletin, Muslu Çavuş'un eşkıyalığı sırasında yakalanmasına dair verdiği bazı hükümlerde, Muslu Çavuş'un ve yanındaki eşkıyaların bahar mevsimi gelip ekinler yetişmeden önce ve sefere çıkılmadan önce yakalanmaları emredilmiştir¹⁹⁷. Bu durum devletin eşkıyaların hareketlerini kısıtlamada önemli stratejiler geliştirdiğinin göstergelerinden biridir. Kuyucu Murat Paşa, Halep'ten İstanbul'a gönderdiği hazinenin yağmalanacağını duyunca harekete geçmiştir¹⁹⁸. Kalenderoğlu ve Kara Sait ise 1608'de, Göksun Yaylası'nda, Kuyucu Murat Paşa'ya yenilmişlerdir¹⁹⁹. Kalenderoğlu, Kuyucu Murat Paşa karşısında duramayarak İran'a kaçmıştır²⁰⁰. Anadolu'nun çeşitli yerlerine yeni görevliler tayin edilmiş, hainlik yapan görevliler ise görevden alınmıştır. Kalenderoğlu Mehmed 1610 yılında İran'dayken, yakalandığı hastalıklardan dolayı vefat etmiştir²⁰¹. Kalenderoğlu'nun üzerine asker gönderilmesine ve yakalanmasına ilişkin olarak Silistre Sancağı mutasarrıfına²⁰², Tarhala, Nevahi, Ilıca, Gördük, Gelembe kadılarına²⁰³, Edirne kadısına²⁰⁴, Bolu Sancakbeyine²⁰⁵, Aydın muhassılı Yusuf Paşa'ya²⁰⁶ ve daha birçok yere hüküm gönderilmesi, Kalenderoğlu isyanının geniş bir alana yayıldığını göstermektedir. Bu süreç içerisinde bir yandan süren İran savaşı, Osmanlı Devleti'nin Celalilerle mücadelesini arka plana itmiştir. Kuyucu Murat Paşa'nın Celalilere yönelik başarısı, onlara karşı mücadeleyi ön plana almasının ve öngörüsünün kuvvetli olmasıyla gerçekleştiği söylenebilir. Ayrıca sadrazamın, Osmanlı eyaletlerinde yaşanan problemlerin istatistiki verilerinin ortaya çıkmasını sağlayan çalışmalar yaptırması dikkate değerdir²⁰⁷.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 109.

¹⁹⁷ BOA, A.{DVNSMHHM.d. 78; 700, 701.

¹⁹⁸ Mücteba İlgürel, "Kalenderoğlu Mehmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 256-257.

¹⁹⁹ Griswold, *a.g.e.*, s. 228; Peçevi, asilerin sayısının otuz bini aştığını ifade eder. Bkz. *Peçevi Tarihi*, C. II, s. 314.

²⁰⁰ İlgürel, "Celali İsyanları", *TDVİA*, C. 7, s. 254.

²⁰¹ Griswold, *a.g.e.*, s. 237.

²⁰² BOA, A.{DVNSMHHM.d. 76; 13.

²⁰³ BOA, A.{DVNSMHHM.d. 76; 15,16.

²⁰⁴ BOA, A.{DVNSMHHM.d. 76; 35.

²⁰⁵ BOA, A.{DVNSMHHM.d. 76; 31.

²⁰⁶ BOA, A.{DVNSMHHM.d. 76; 90.

²⁰⁷ Griswold, *a.g.e.*, s. 240.

Anadolu'daki eşkıyalık hareketleri büyük ölçüde bittikten sonra devlet, suhteleri düzene sokmak için uğraşmıştır²⁰⁸. 1610'dan sonra Anadolu 10 yıl kadar sükunet dönemine girmiş, bu zaman içerisinde büyük bir isyan çıkmamıştır. Kalenderoğlu'nun ölümü ve büyük Celali liderlerinin öldürülmeleri, geride kalan Celalilerin büyük ayaklanmalar çıkarmalarını engellemiştir. Kuyucu Murat Paşa'nın 1611'de ölümüyle yerine geçen Nasuh Paşa, İranlılar ile arası iyi olan Celalilerle uzlaşma siyaseti izlemiştir. Dolayısıyla Osmanlı-İran arasındaki gerginlik azalmış, 1612'de İstanbul'da barış antlaşması yapılmış ve 10 yıl boyunca İran ile savaş gerçekleşmemiştir. Bu antlaşma koşulları 1555'teki Amasya Barış Antlaşması koşullarıyla benzerlik göstermektedir²⁰⁹. Devletin eşkıyalık hareketlerine yönelik önlemlerinden bir diğeri de kervanlar için tehlike oluşturan yerlere bazı grupları ve aşiretleri yerleştirmesi ve dolayısıyla derbent ve geçitleri kontrol altına almasıdır²¹⁰. Sadrazam Nasuh Paşa, Kuyucu Murat Paşa dönemindeki Anadolu'daki dağ geçitleri ve boğazları koruma altına alarak kervanların güvenliğini sağlama gibi birtakım icraatlarını devam ettirmiş fakat paşanın zorbalık yöntemiyle hareket etmesi 1614'te idam edilmesine yol açmıştır. Sadrazamlığa getirilen Öküz Mehmed Paşa ise İran'a saldırarak yapılan antlaşmayı bozmuştur. Bu süreç içerisinde bazı küçük Celali gruplarının köylere yönelik yağmalama faaliyetlerinin devam ettiği de bilinmektedir²¹¹.

Yer yer değindiğimiz, eşkıyalığa yönelik olarak alınan tedbirlerde devlet halkın desteğini istemiş, halk da gönüllü olarak yardım etmiştir²¹². Devletin, eşkıyaların tahrip ettikleri kalelerin onarımı ve palankaların inşası için halka izin vermesi, asilerin hareketlerine yönelik alınan tedbirlerden biri olmuştur. Bu gibi tedbirlerin, eşkıyalığın oluşumunu sağlayan temel nedenlere değil de, eşkıyaları ortadan kaldırmaya ve ehl-i örfü uyarmaya yönelik olması, bu hareketlerin sonlanmasına ilişkin olarak geçici çözümler sağlamıştır²¹³. Anadolu'yu sarsan isyanlar çıkaran asilerin temel amacının Osmanlı sistemi içerisinde yer almak olduğu, verdiğimiz bazı örneklerden de anlaşılmaktadır. Asilerin ayaklanmaları merkezi hükümeti parçalamaya yönelik değil, mevcut sosyal ve ekonomik düzenin değişmesine yönelik olmuştur. Osmanlı Devleti bu durumun

²⁰⁸ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 28.

²⁰⁹ Griswold, *a.g.e.*, s. 238.

²¹⁰ Demirci; Arslan, *a.g.e.*, s. 99.

²¹¹ Griswold, *a.g.e.*, ss. 241-242.

²¹² Demirci; Arslan, *a.g.e.*, s. 102.

²¹³ Demirci; Arslan, *a.g.e.*, s. 87.

farkındalığıyla iç siyasetten daha çok dış siyasete yönelmiştir. Fakat bu durumun yarattığı sonuçlar Osmanlı Devleti açısından hem maddi hem de manevi zararlara yol açmıştır. Kuyucu Murat Paşa'nın başarılı siyasetinin sonucunda oluşan sükûnet ortamı, XVII. yüzyıl isyancılarından biri olan Abaza Mehmed Paşa tarafından bozulmuştur²¹⁴. Önceleri Canbolatoğlu'nun yanındayken daha sonra affedilerek derya beyliği²¹⁵, Halep ve Erzurum beylerbeylikleri görevlerinde bulunmuş, yeniçerilerle anlaşamaması üzerine Sivas'ta görevlendirilmiştir. Buna karşı çıkan Abaza Mehmed Paşa, II. Osman'ın yeniçeriler tarafından katledilmesiyle harekete geçmiş fakat başarısız olmuştur. Bunun üzerine yeniçerilerle arasındaki anlaşmazlığı bitirmesi şartıyla 1624'te tekrar Erzurum Beylerbeyi olarak görevlendirilmiştir²¹⁶. Fakat isyan hareketlerinden vazgeçmeyişi, 1634'te idam edilmesine neden olmuştur²¹⁷.

IV. Murad ve Sultan İbrahim'in padişahlığı dönemleri, asilerin şekavetlerini arttırdıkları döneme göre daha sakin geçmiştir. Önemli bir devlet adamıyken 1647'de isyan eden Sivas valisi Varvar Ali Paşa da padişahın bir takım uygunsuz taleplerine karşı etrafındaki sekbanları toplayarak ayaklanmıştır²¹⁸. Kara Haydar adındaki eşkıya ise Isparta ve Uluborlu taraflarında yol kesip kervanlara saldıran bir Celali lideriydi²¹⁹. Sultan İbrahim'in padişahlığının son yılları ile IV. Mehmed'in ilk yılları yani Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığına kadarki süre içerisinde isyanlar giderek şiddetlenmiş ve Anadolu'nun güvenliği tehlike altına girmiştir²²⁰. Akdağ, 1608'den sonraki Anadolu isyanlarının yeni bir karaktere bürünmesi sebebiyle, bu isyanların Celali olarak adlandırılmasının doğru olmadığını savunsa da²²¹ eşkıyalık hareketlerinin niteliği değerlendirildiğinde bu dönemdeki isyanlar için de “celali” sıfatının kullanılabileceğini düşünüyoruz. Çünkü Celali adının ilk ortaya çıkışındaki isyan, dinî nedenlere dayanması

²¹⁴ İlgürel, “Celali İsyancıları”, *TDVİA*, C. 7, s. 254.

²¹⁵ “Kaptanpaşa eyaletine bağlı sancakların beyleri için kullanılan bir tabir”. Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, “Derya Beyi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 200-201.

²¹⁶ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 95.

²¹⁷ İlgürel, “Abaza Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 12.

²¹⁸ İlgürel, “Celali İsyancıları”, *TDVİA*, C. 7, s. 254; Varvar Ali Paşa isyanına ilişkin olarak bkz. Ahmet Önal, “Varvar Ali Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, ss. 530-531.

²¹⁹ İlgürel, “Celali İsyancıları”, *TDVİA*, C. 7, s. 254.

²²⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 310.

²²¹ Akdağ, “Celâli İsyancılarından Büyük Kaçgunluk”, s. 1.

bakımından ilerleyen zamanlardaki Celali karışıklıklarından ve “Büyük Kaçgun” dönemindeki isyanlardan da farklı bir karakter taşır.

Dönemin en tehlikeli Celali liderlerinden biri olan Haydaroğlu Mehmed’in şekavete başlamasıyla ilgili olarak ise kaynaklarda iki farklı neden yazmaktadır. Bu nedenlerden biri, babası Kara Haydar’ın öldürülmesinin intikamını almak amacıyla şekavete başlamasıdır²²². Diğer neden ise Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa’nın bir sancakbeyliği verme vaadiyle Haydaroğlu’ndan otuz bin kuruş alması fakat bu vaadi yerine getirmemesidir²²³. Haydaroğlu Mehmed 1647’de Söğüt Dağı’nı merkez edinerek o dönemdeki pek çok asiye etrafında toplamıştır²²⁴. Bu asiler arasında en meşhuru tezimizin ana konusunu oluşturan Katırcıoğlu Mehmed’dir. Haydaroğlu Mehmed’in isyanı ve Katırcıoğlu Mehmed’in bu isyana dâhil oluşuyla birlikte eşkıyalık hareketlerinin günden güne artması ve daha sonra affedilerek devlet hizmetinde bulunması, tezimizin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Celali isyanlarının başından itibaren karakter değiştirdiği dönem de dâhil olmak üzere asilerin çoğu zaman devlet görevlileri arasından ortaya çıktığı ya da bir devlet görevi karşılığında isyan hareketlerinden vazgeçerek devletin sadık hizmetkârları haline geldikleri görülmüştür²²⁵. Devletin affına sığınarak devletin sadık bir hizmetkârı haline gelen asilerden biri de Katırcıoğlu Mehmed’dir.

²²² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 311.

²²³ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan’da...*, s. 51.

²²⁴ Halil İncik, “Haydaroğlu Mehmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 36.

²²⁵ Fatma Acun, “Celâlî İsyânları (1591-1611)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celâl, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 697.

2. BÖLÜM: KATIRCIOĞLU MEHMED'İN KÖKENİ, YETİŞMESİ VE İSYAN YILLARI

Anadolu isyanları sürecinin uzamasının sosyal, ekonomik, idari, siyasî vb. çeşitli sebepleri vardı. İdari açıdan temel sebeplerden biri sadrazamların ve yüksek devlet memurlarının sık sık değişmesi ve rüşvetle makam satın almanın çoğalmasındır. Bu durum hem idarede hem de toplumda büyük sıkıntılara yol açmıştır. IV. Mehmed döneminde, daha önce de görüldüğü gibi, yüksek devlet memurlarının isyanları devam etmiş fakat halk arasından çıkıp çeşitli nedenlerle isyan eden eşkıyalar da görülmüştür. Bunlardan biri de Katırcıoğlu Mehmed'dir. Katırcıoğlu Mehmed'in hayatı, XVII. yüzyıldaki Celali isyanları sürecinde hem eşkıya gözünden devletin hem de devlet gözünden eşkıyanın anlaşılması bakımından önemli bir örnektir. Bu bölümdeki amacımız, Katırcıoğlu Mehmed'in kökeni ve yetişmesine değinmek, isyan yıllarında önce Haydaroğlu Mehmed'e, daha sonra ise Gürcü Abdünnebi gibi asilere katılışından ve beraber faaliyetlerinden bahsetmek ve son olarak da Katırcıoğlu Mehmed'in Osmanlı Devleti tarafından affediliş sürecini ele almaktır.

2.1. KATIRCIOĞLU MEHMED'İN KÖKENİ VE YETİŞMESİ

Katırcıoğlu Mehmed'in²²⁶ doğum tarihi ve kökeni ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. En yaygın görüş H. 1010/ M. 1601 yılında²²⁷ Isparta'da doğduğu ve babasının Ahmed Ağa olduğudur²²⁸. Katırcıoğlu Mehmed'in, ölüm tarihi H. 1079/ M. 1668'dir. Bazı araştırmalarda 69 yaşında öldüğü belirtilmektedir. Bu durum da, sözlü tarih araştırmalarına dayanmasına rağmen, 1601 yılında doğduğu bilgisinin doğruluğunu

²²⁶ *Târih-i Na'imâ*'da "Katırcıoğlu Şah Mehmed" olarak geçer. Bkz. Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyin Fî Hulâsati Ahbârî'l-Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 1250; Ayrıca bkz. "Katırcıoğlu", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1974, s. 400.

²²⁷ Hafize Tuncer, *Katırcı Oğlu Mehmed*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1961, s. 1; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 35; Cengiz Orhonlu, "Kâtirdji-Oghli Mehmed Pasha", *Encyclopedia of Islam*, New Edition (2. Edisyon) IV., Leiden 1978, s. 765; Fahrettin Öztoprak, "Katırcıoğlu Mehmet Paşa", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 244, Nisan 2007, s. 42.

²²⁸ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, "Katırcıoğlu Kimdir? II", s. 356; Tuncer, a.g.t., s. 1; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 35; Orhonlu, a.g.m., s. 765; Öztoprak, a.g.m., s. 42.

kuvvetlendirmektedir²²⁹. Bir başka sözlü tarihe dayalı araştırmada ise Katırcıoğlu Mehmed'in babasının Katırcıoğlu Mustafa olduğundan²³⁰ ve 1624 yılında doğduğundan söz edilmektedir²³¹.

Bazı kaynaklara göre Katırcıoğlu Mehmed, Kemer-i Hamid²³² Türkmenlerindendir²³³. Reşad Ekrem Koçu, Katırcıoğlu Mehmed'in, Teke vilayeti yörüklerinden olduğunu ifade etmiştir²³⁴. *Türk Ansiklopedisi*'ndeki "Katırcıoğlu" maddesinde, Katırcıoğlu ailesinin, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Kemer-i Hamid bölgesinin ünlü tımarlı sipahi ailelerinden biri olan Kemeroğulları'na mensup olduğu ve dolayısıyla Salur Türkmen boyuna ait oldukları geçer²³⁵. Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın kızı olan Emine Fuat Tugay, soyunun Katırcıoğlu Mehmed'e dayandığını anlattığı eserinde, Katırcıoğlu Mehmed'in babasının Hasan Ağa olduğundan ve babasının Kastamonu dağlarında yaşadığından bahsetmiştir²³⁶. Bazı kaynaklarda yine kendisiyle aynı ismi taşıyan oğlu Mehmed'in beşinci göbekten torunu İbrahim Edhem Ağa'nın, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın dedesi olduğu ve dolayısıyla Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın soyunun Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya dayandığı belirtilmekteyse de²³⁷ Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Nuri

²²⁹ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, "Katırcı Oğlu III", s. 372; Tuncer, a.g.t., s. 1.

²³⁰ Ramazan Veliçeoğlu, *Katırcıoğlu Mehmet Paşa Tarihi*, (D. 1624 – Ö. 1668), Bizim Büro Matbaacılık, Ankara 2019, s. 18.

²³¹ Ramazan Veliçeoğlu, Kara Haydaroğlu Mehmed 1648'de asıldığında 17 yaşında olduğu ve Katırcıoğlu, Haydaroğlu'ndan 7 yaş büyük olduğu bilgilerine dayanarak 1624'te doğmuş olabileceğinden bahsetmiştir. Bkz. Veliçeoğlu, a.g.e., s. 50; Reşad Ekrem Koçu, Haydaroğlu'nun dağa çıktığında 17 yaşında olduğunu yazmıştır. Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *Dağ Padişahları*, Doğan Kitapçılık, 2. Baskı, İstanbul 2001, s. 109. Ayrıca Koçu, Katırcıoğlu'nun Kara Haydaroğlu'ndan 7-8 yaş kadar büyük olduğundan ve eşkıyalığa başladığında 24-25 yaşlarında olduğundan da söz etmiştir. Bkz. Koçu, a.g.e., s. 151; *Veli Baba Menakıbnamesi*'nde ise Kara Haydaroğlu'nun yakalanıp İstanbul'a getirildiğinde 28 yaşında olduğu yazmaktadır. Bkz. *Veli Baba Menakıbnamesi*, Yay. Haz. Bedri Noyan, Can Yayınları, İstanbul 1993, s. 274.

²³² Günümüzde Burdur'un ilçelerinden biri olan Kemer'in Osmanlı dönemindeki adıdır.

²³³ *Tarih-i Na'imâ*, C. III, s. 1205; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yay. Haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, C. 4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1059.

²³⁴ Koçu, a.g.e., s. 151.

²³⁵ "Katırcıoğlu", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, s. 400.

²³⁶ Emine Fuat Tugay, *Bir Aile Üç Asır*, Çev. Şeniz Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 3; Ayrıca bkz. Necdet Sakaoğlu, "Katırcıoğulları", *Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1994, s. 489.

²³⁷ Sakaoğlu, a.g.m., s. 489; Reşad Ekrem Koçu, "Eşkıya İken Vezir Yapılan Katırcıoğlu", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı: 24, Aralık 1951, s. 1192; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar: Türkiye (1074-1990)*, C. II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2005, s. 719.

Katircioğlu, bu görüşü reddetmektedir²³⁸. Katircioğlu Mehmed'in şeceresiyle ilgili bilgilerin ayrıntıları, tezimizin üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Nuri Katircioğlu'nun bize aktardıkları bilgilere göre, Katircioğlu Mehmed'in babası Ahmed Ağa'nın Ağlasun'da²³⁹ bir çiftliği vardır ve katircilikla uğraşmıştır. Ahmed Ağa'nın uzun yıllar katircilikla uğraşması sebebiyle "Katircioğlu" lakabı aile adı olarak kullanılmıştır. Katircioğlu Mehmed'in çocukluk yıllarından beri atıcılıkla ve avcılıkla uğraşması onun bu alanda yetenekli olmasını sağlamıştır. Katircioğlu Mehmed 19 yaşındayken babası ile Denizli Çivril'deki Işıklı'ya gitmiş, oradan Afyon'a geçmiş ve bir süre Afyon-Çivril arasında gidip gelen katircılara ağalık yapmıştır. Katircioğlu Mehmed, babası Ahmed Ağa'nın ölümünden sonra bir süre daha katircılığa devam etmiştir. Katircioğlu Mehmed'in kervanları; Eğirdir, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Konya, Aydın, Denizli, Işıklı, Çivril, Sandıklı, Tefenni, Ilgın ve Antalya arasında seyretilmiştir. Katircioğlu Mehmed'in yanında 12 adamı olduğu, bunlardan bazılarının Katirci Osman, Çalikoğlu, Konukoğlu, Kara Mehmet gibi kimseler olduğu kaydedilmektedir²⁴⁰. Reşad Ekrem Koçu, Katircioğlu Mehmed olduğu tahmin edilen ve eski bir gravürden çizilen resmi yazısına eklemiştir²⁴¹, kendisini uzun boylu, esmer, bıyıklı, sakallı vb. tanımlamalarla tarif etmiştir²⁴².

Celali isyanları sürecinde, halk yalnızca eşkıyaların faaliyetlerinden değil, aynı zamanda fazla vergi toplayan devlet memurlarından da şikâyetçiydi. Nuri Katircioğlu'nun aktardığına göre, Katircioğlu Mehmed'in baba mesleği olan katircılığa devam ettiği süreçte Isparta müteselliminin halktan topladığı fazla vergiler, halkı bezdirmişti. Katircioğlu Mehmed bu durumdan rahatsız olmuş ve mütesellimi Isparta'dan gitmesi konusunda uarmıştır. Mütesellim ise padişah fermanına karşı çıktığı gerekçesiyle Katircioğlu Mehmed'i hapishaneye attırmış fakat halk bu durum karşısında ayaklanınca Katircioğlu hapishaneden çıkarılmıştır. Bunun üzerine Katircioğlu, hükümet konağına

²³⁸ Dağlıoğlu; Katircioğlu, "Katircioğlu Kimdir? II", s. 356.

²³⁹ Osmanlı döneminde Hamid sancağına bağlı bir kaza olup, günümüzde Burdur iline bağlı bir ilçedir.

²⁴⁰ Dağlıoğlu, Katircioğlu, "Katircioğlu Kimdir? II", ss. 356-357. Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Nuri Katircioğlu'nun *Ün Isparta Halkevi Mecmua'sında* yayınladıkları yazılar, Katircioğlu Mehmed ile ilgili araştırmalara ışık tutmuştur; Ayrıca bkz. Tuncer, a.g.t., ss. 2-3.

²⁴¹ Koçu, a.g.m., s. 1173. Bkz. Ek 4.

²⁴² Koçu, a.g.e., s. 151.

gidip daha iyi bir mütesellim yollanması isteğini dile getirerek mütesellimi Isparta'dan göndermiştir. Katırcıoğlu Mehmed, esnaf şeyhi ile birlikte bir süre hükümet konağında oturmuş, Eğirdirli Karakullukçu İsmail Ağa'yı da çarşı ağası yapmışlardır. Katırcıoğlu Mehmed'in yanındaki adamlarından biri olan Çalikoğlu'nu ise onlara hizmet etmeleri için görevlendirmişlerdir. Daha sonra Isparta'ya gönderilen yeni mütesellim de bir süre sonra vergileri arttırmıştır. Isparta halkı ve esnafı Katırcıoğlu Mehmed'i yeniden mütesellime yollamışlar ve sonuçta mütesellim tekrar değişmiştir²⁴³. Yeni gelen diğer bir mütesellim de yine aynı şekilde halka epey sıkıntı yaratmış ve bir gün kafasına saplanan ok sonucunda ölmüştür. Bunu Katırcıoğlu Mehmed'in yaptığı haberleri dolaşmaya başlayınca, Katırcıoğlu kayıplara karışmıştır²⁴⁴.

Isparta'ya yeni gelen mütesellim her tarafta Katırcıoğlu'nu aratmış ve Katırcıoğlu İstanbul'a şikâyet edilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed, Isparta'dan uzaklaştıktan sonra bir süre Bağrıyanıklar denilen kişilerle birlikte hareket etmiş; Eğirdir, Ağlasun, Karahisar, Aydın illerinden geçen hacıları soymaya başlamıştır. Hatta bu olaylar üzerine camilerde hocalar “*Katırcıoğlu mel'ununu Allah kahretsin*” şeklinde beddua ederlermiş. Akşehir müftüsünün şikâyeti ve Sütlaç²⁴⁵ köyünde bir hocanın “*Kurban kesmek nice sevap ise Katırcıoğlu'nu da boğazlamak öylece sevaptır*” sözleri üzerine Katırcıoğlu her ikisini de öldürmüştür. Padişahın fermanı üzerine Katırcıoğlu adamlarıyla beraber İstanbul'a gitmiştir. Padişahın sorgusu üzerine Katırcıoğlu, Isparta'ya gönderilen mütesellimlerin zulmünden çektiklerini dile getirmiş ve kendisini sevdirmiş, bunun üzerine kendisine Hamideli beyliği verilmiştir. Bu bilgiler Nuri Katırcıoğlu'na babaannesi Zübeyde Hanım tarafından hikâye edilmiş, Zübeyde Hanım da bu hikâyeyi kayınpederi Şapçı Mehmed Ağa'dan aktarmıştır²⁴⁶. Dolayısıyla bu anlatılanlarda yanlışlar olmakla birlikte, Katırcıoğlu Mehmed'in hayatı hakkında önemli ipuçları içerdiğini söyleyebiliriz. Aile hikâyeleri, nesilden nesile aktarılırken değişime uğrayabileceği gibi, önemleri göz ardı edilemez. Ayrıca, Isparta yöresine ait olan Katırcıoğlu türküsünün sözleri, bize göre dönem içerisinde yaşamış Isparta halkının duygu ve düşüncelerini yansıtmakta ve

²⁴³ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, “Katırcıoğlu Kimdir? II”, s. 357.

²⁴⁴ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, “Katırcı Oğlu III”, s. 370-371; Tuncer, a.g.t., ss. 5-6; Ayrıca bkz. Orhonlu, a.g.m., s 766.

²⁴⁵ Günümüzde Afyonkarahisar'ın Dinar ilçesine bağlı bir köy.

²⁴⁶ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, “Katırcı Oğlu III”, ss. 371-373.

aktarılan hikâyelerin tamamının olmasa da bir kısmının doğruluk payını arttırmaktadır. Nitekim Isparta yöresinde hala bilinen Katırcıoğlu Türküsünün sözleri şu şekildedir:

*“Katırcıoğlu Isparta’ya varırsa hey,
Koç yiğitler diyarında durursa hey,
Mevlam bize üç gün ömür verirse hey,
Gözün aç Katırcı Aydın’a gelme hey.*

*Yürü Katırcıoğlu sözün işlesin,
Kara mütesellimimi köpekler dişlesin,
Kervanların yürüsün kişnesin,
Yürü Katırcıoğlu sözün işlesin²⁴⁷”.*

Türkünün sözleri, hem Katırcıoğlu’nun halk tarafından sevildiği bilgisini hem de Isparta mütesellimi ile husumeti olduğu bilgisini desteklemektedir. Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Nuri Katırcıoğlu, 1933 yılına ait Isparta gazetesinin Katırcıoğlu ile ilgili yazısını aynen şu şekilde aktarmışlardır:

“Katırcı oğlu için söylenen halk türküleri ne kadar kıvrak ve yürekten gelmedir. Zannedildiği gibi bu adamlar âdi birer eşkiya değildi. Bu adamların içinde memleketlerini sever, duygulu insanlar vardı. Âl-i Osman oğullarının zulmüne isyan eden bu özlü vatan evlâdlarının adına o zaman eşkiya diyorlardı...”²⁴⁸.

Katırcıoğlu’na ait türkünün diğer bir kısmı da şu şekildedir;

*Katırcıoğlu Isparta’ya varırsa hey,
Koç yiğitler diyarında durursa hey,
Mevlam bize üç gün ömür verirse hey,
Gözün aç Katırcı gelme Aydın’a.*

²⁴⁷ Nuri Katırcıoğlu, “Isparta Halkiyatından Türküler”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 12, Sayı: 137-138-139, Isparta 1945, s. 1948.

²⁴⁸ Nuri Katırcıoğlu, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Katırcı Oğlu I”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 2, Sayı: 22-23-24, Isparta 1936, s. 334.

*Katırcıoğlu sen mi geldin Aydın'a,
Seni dara getirip kısıdırırlar.
Eloğludur kimseye bel bağlama,
Yediğini tutup da kustururlar.*

*Katırcıoğlu bu dağların efesi,
Dağlarda gümlenir aslanın sesi,
Esen yelden duyulur koca sesi,
Sana derim inme Aydın eline.*

*Katırcıoğlu bu ellere inersin,
İnersin de sonra dara düşersin,
Pişman olur bu günlerin ararsın,
Sana derim inme Aydın eline²⁴⁹.*

Bu türküde Isparta'nın yanı sıra Aydın adının da geçmesi, Haydaroğlu Mehmed'in ve Katırcıoğlu Mehmed'in birlikte eşkıyalık faaliyetlerinde bulundukları dönemde Aydın ve çevresinde de etkin olmaları bilgisine bağlanabilir²⁵⁰. *Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler* adlı eserde “Katırcıyani Koşması” başlığı altında şöyle bir koşma geçmektedir:

I.

*Katırcıoğlu derler namıma
Beşyüz çakmaklı gelemazdi yanıma
Ağzını açma emmi oğlu gözünü aç
El oğluna bel bağlanmaz ha!*

²⁴⁹ Mehmet Bayrak, *Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Yorum Yayınları, Ankara 1985, ss. 214-215.

²⁵⁰ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahâtnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, 2. Kitap-2. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2014, s. 593.

II.

*Yine mi geldin Katırcıoğlu Aydın'a
İnan olmaz Osmanlı'nın fendine
Güvenirsen kendine güven
El oğluna bel bağlanmaz ha!*

III.

*Katırcıoğlu Isparta'ya varırsa
Koç yiğitler diyarına dönerse
Mevlam bize üç gün ömür verirse
Gözünü aç Katırcıoğlu, bir daha gelme Aydın'a!²⁵¹*

2.2. ASİ VE ŞAKİ OLARAK KATIRCIOĞLU MEHMED

2.2.1. Katırcıoğlu Mehmed'in Haydaroğlu Mehmed ile Beraber Faaliyetleri

Katırcıoğlu'nun Haydaroğlu Mehmed ile beraber faaliyetlerine değinmeden önce Haydaroğlu Mehmed'den kısaca bahsetmek gerekmektedir. *Veli Baba Menakıbnamesi*, Haydaroğlu Mehmed ve ailesi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Haydaroğlu Mehmed'in dedesi Derviş Kara Dehmen'in dahi adı geçtiği bu menakıbnameye göre, Haydaroğlu Mehmed'in babası Kara Haydar, annesi Şehribanu ve dayısı ise Veli Baba'dır. Veli Baba'nın Haydaroğlu Mehmed'i çok sevdiği de menakıbnamede geçmektedir. Kara Haydar, Isparta ve çevresinde eşkıyalık yaparak köy ve kasabaları

²⁵¹ Halil Dural, *Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, Yay. Haz. Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, ss. 280-281. Eserde, bu koşmada bahsedilen kişinin 19. yüzyılda yaşamış olan Rum eşkıyası Katırcı Deli Yani olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca Katırcıyani'nin İzmir, Aydın, Denizli ve Isparta arasında posta sürücülüğü yaptığı ve bir gün yaptığı hırsızlığın anlaşılması üzerine eşkıyalığa başladığı yazmaktadır. Fakat koşmada Katırcıoğlu isminin geçmesi ve Katırcıoğlu Mehmed'in eşkıyalığı sürecinde Isparta ve Aydın çevrelerinde de etkin olduğu bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, bahsi geçen kişinin Katırcıoğlu Mehmed olması ihtimali daha yüksektir.

basıp soygunlar yapınca Veli Baba tarafından uyarılmış fakat bu uyarılar bir sonuç vermemiştir²⁵².

Evliya Çelebi, Kara Haydar'ın Sultan İbrahim döneminde bir kadını öldürüp isyan ederek dağa çıktığını ve uzun yıllar boyunca Sakaltutanbeli, Köprübeli, Felaketbeli, Direklibel, Çengellibel, Sarmaşıklıbel, Domalıçbeli ve İzmir yakınındaki Sabuncubeli gibi yerler arasında kervanları soyduğundan *Seyahatnamesi*'nde bahsetmiştir²⁵³. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kara Haydar'ın H. 1055/ M. 1645'ten itibaren eşkıyalığa başladığını yazmıştır²⁵⁴. *Solakzade Tarihi*'nde Kara Haydar'ın iki yıldan fazla eşkıyalık yaptığı halde ele geçirilemediği yazılıdır²⁵⁵. 1647'de bir gece tekkede halktan düşman olan bazı kişilerin Kara Haydar'ı öldürmesine rağmen Veli Baba'nın öldürttüğü şeklinde söylentiler çıkmıştır. Kara Haydar'ın oğlu Haydaroğlu Mehmed, İran'da Şah İsmail'in babası Şah Safi'nin adamı olan ve Isparta'ya yerleşen Acem Saçlı Koca'nın yanı sıra Dünbekoğlu Hüseyin ve Kara Ahmetoğlu gibi kişiler tarafından doldurulmuş ve Haydaroğlu'nu, babasını dayısı Veli Baba'nın öldürttüğü ile ilgili söylentilerin doğru olduğuna inandırmışlardır. Bunun üzerine Haydaroğlu Mehmed dağa çıkmış ve yanına 3000 civarında adam toplamıştır. Bir gece tekkeyi basarak Veli Baba'nın da aralarında bulunduğu pek çok kişiyi öldürmüştür. *Veli Baba Menakıbnamesi*'nde bu olayın H. 1048/ M. 1638'de IV. Murad devrinde gerçekleştiği yazar²⁵⁶. Fakat H. 1208/ M. 1793/1794 tarihli bir belgede Veli Baba'nın H. 1057 sonlarında yani M. 1647/1648 tarihinde eşkıya Haydaroğlu Mehmed ve Katırcıoğlu Mehmed ellerinde şehit olduğu geçmektedir²⁵⁷.

²⁵² *Veli Baba Menakıbnamesi*, ss. 268-269. Bedri Noyan'ın yayına hazırladığı eserin ön söz kısmında Kara Haydar'ın Katırcıoğlu ile işbirliği yaptığı yazmaktadır fakat eserin içerisinde böyle bir bilgi geçmemektedir. Eserin ön söz kısmı için bkz. *Veli Baba Menakıbnamesi*, s. 6; Tahir Erdem, "Kara Haydaroğlu Mehmet I", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 25, Isparta 1936, s. 358.

²⁵³ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 592; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 50; Halil İncelik, Kara Haydar'ın 1640'da dağa çıktığından bahseder. Bkz. İncelik, "Haydaroğlu Mehmed", *TDVİA*, C. 17, s. 36.

²⁵⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 311.

²⁵⁵ Solakzade Mehmed Hemdemî, *Solakzade Tarihi*, Sadeleştiren: Vahid Çabuk, Yay. Haz. H. Halil Atlı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2016, s. 872.

²⁵⁶ *Veli Baba Menakıbnamesi*, ss. 269-272; Tahir Erdem, "Kara Haydaroğlu Mehmed I", s. 359.

²⁵⁷ Bkz. Bayram Ürekli, Ali Baş, "Veli Baba ve Senirkent Uluğbey'deki Manzumesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9-10, Konya 1994-1995, s. 178.

Konuya ilişkin olarak Katip Çelebi ve Naima, Kara Haydar'ın 1647 yılında birkaç senedir Anadolu'da eşkıyalık yaptığından, Isparta Uluborlu'da Veli Baba Tekkesi'ndeyken²⁵⁸ bazı kimseler tarafından öldürüldüğünden bahsetmiştir. Bu olay üzerine, Kara Haydar'ın oğlu Haydaroğlu Mehmed'in babasının intikamını alma uğruna bir gece tekkeyi basarak bütün yakınlarını öldürüp ve yanına birkaç adam alıp Söğüt Dağı²⁵⁹'na çıkarak isyana başladığını ve babasından daha fazla eşkıyalık hareketlerine giriştiğini kaydetmişlerdir²⁶⁰. Bu süreçte Katircioğlu Mehmed'in Haydaroğlu ile birlikte hareket ettiği bilinmektedir. Bu durum Anadolu'da gerçekleşen isyanların en şiddetlilerinden birini doğurmuştur. Haydaroğlu Mehmed'in, Eylül 1646 tarihli, nerede bulunursa yakalanmasına ilişkin belgelerde, eşkıyalık faaliyetlerinin şiddetinin vefat etmiş olan babası Kara Haydar'dan bile daha fazla olduğu geçmektedir²⁶¹. Dolayısıyla Haydaroğlu Mehmed'in, eşkıyalığa 1646 yılı veya daha öncesinde bir tarihte başladığı²⁶² ve babası Kara Haydar'ın 1647 yılından önce vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Haydaroğlu Mehmed'in, Isparta ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yanına adam toplayıp para toplayarak ve kervanlar soyup yağmalayarak eşkıyalık faaliyetlerini günden güne şiddetlendirdiği anlaşılmaktadır²⁶³. Haydaroğlu'nun şekavetini arttırmaya devam ettiği süre içerisinde, yanındaki adamlardan bazıları İstanbul'a gidip Haydaroğlu'nun sancakbeyliği isteğini iletmışler fakat bu talep reddedilmiştir. Bunun üzerine Anadolu Beylerbeyi İpşir Paşa serasker unvanıyla Karaman Beylerbeyi tayin edilerek Haydaroğlu Mehmed'e karşı görevlendirilmiştir²⁶⁴. Haydaroğlu Mehmed'in ortadan kaldırılması için İpşir Paşa'nın, Teke Sancakbeyi ile birlikte hareket etmek üzere görevlendirildiği

²⁵⁸ Bkz. Böcüzâde Süleyman Sami, *Isparta Tarihi*, Haz. Hasan Babacan, T.C. Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayınları, Isparta 2012, ss. 315-316.

²⁵⁹ Reşat Ekrem Koçu, Haydaroğlu Mehmed'in Şuhut Dağı'na çıktığından bahseder. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s. 109.

²⁶⁰ Katib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/ 1591-1655)]*, Haz. Zeynep Aycibin, C. II, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2016, s. 952; *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1109; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2052; Evliya Çelebi, Kara Haydar ile ilgili olarak, Kara Mustafa Paşa (Kemankes) fermanıyla Kara Haydar'ın saklandığı Işıkli kasabası yakınlarındaki evde yakalanarak bütün adamlarıyla birlikte öldürüldüğünden ve kellesinin İstanbul'a gönderilmesiyle yolların daha güvenli hale geldiğinden bahseder. Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 592.

²⁶¹ BOA, Kon. Ş.S. 8; 288/1; BOA, A. {DVNSMHM.d. 91; 378; Ayrıca bkz. 91 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1056/ M. 1646-1647), Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: IX, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 140, İstanbul 2015, s. 221.

²⁶² Uzun, *a.g.t.*, s. 101.

²⁶³ *Fezleke*, C. II, s. 956; *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1114.

²⁶⁴ *Fezleke*, C. II, s. 957; *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1115; İncalcık, "Haydaroğlu Mehmed", *TDVİA*, C. 17, s. 36.

bilinmektedir²⁶⁵. Hatta bazı başka beylerbeylerinin ve sancakbeylerinin de toplanıp Kara Haydaroglu sorununu çözmeleri emredilmiştir²⁶⁶.

Evliya Çelebi, şiddetli bir kış gününde Ankara yakınlarında Balıkhisar köyünde tesadüfen Haydaroglu Mehmed ve adamlarıyla karşılaşmasını seyahatnamesinde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Evliya Çelebi'nin kış gününde "Hacı Baba" olarak adlandırdığı yaşlı bir adamın evine sığınmasıyla, orada saklanan Haydaroglu ve adamları başta yakalandıklarını düşünmüşlerdir. Sohbet ilerledikçe durumun düşündüğünden farklı olduğunu anlayan Haydaroglu beş tabancalı tüfeğinden birini Evliya Çelebi'ye bağışlamış ve adamlarına da bir şey bağışlamalarını söylemiştir. Bunun üzerine adamları birtakım şeyler bağışlamış, hatta Katircioğlu Mehmed de gümüş tel sarılı uyluk hıştı yani bir tür savaş aleti ve bir deri keseli kaşıklık vermiştir. Sohbetleri sırasında Defterdaroglu Mehmed Paşa'nın o tarafa geleceğini öğrenen asiler Evliya Çelebi'ye minnetlerini dile getirmişler ve 500 altın bırakıp o evden ayrılmışlardır. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, Haydaroglu'nun yanında Katircioğlu, Akyakalıoğlu, Oynağanlıoğlu, Yeğen Hüseyin, Kara Memi, Dayı, Dadaylıoğlu, Bayındırlı, Kara Veli, Efendilioğlu, Barak Ali ve Yezidoğlu gibi asiler bulunmaktaydı. Evliya Çelebi ayrıca, Haydaroglu ve adamlarıyla tesadüfen karşılaştığı bu evin Kara Haydar'ın eşkıyalığı döneminden beri asilerin gelip saklandıkları yer olduğundan bahsetmiştir²⁶⁷.

Haydaroglu Mehmed'in isyanına ve zulmüne devam etmesi ve halkın bundan rahatsız olması, İpşir Paşa'nın görevlendirilmesini sonuçsuz bırakmıştır. İpşir Paşa, Haydaroglu'nun 100'e yakın adamını yakaladığını mektup ile İstanbul'a bildirip cezalandırırsa da, Naima bu kişilerin Haydaroglu'na boyun eğmek zorunda kalmış olan halktan kişiler olduğunu kaydeder²⁶⁸.

²⁶⁵ Uzun, a.g.t., s. 101.

²⁶⁶ Uzun, a.g.t., ss. 101-102; Konuya ilişkin Aralık 1647 tarihli belgeler için bkz. BOA, Kay. Ş.S. 52; 364, 365; Aralık 1647 tarihli diğer belgeler, yine Kara Haydaroglu'nun yakalanmasına ilişkin olarak, Anadolu Beylerbeyi İbrahim Paşa'nın İpşir Paşa kuvvetleriyle birlikte hareket etmesi emriyle ilgilidir. Bkz. BOA, A.Ş.S. 35; 76/145; BOA, A.Ş.S. 35; 77/147; Ayrıca bkz. Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 303-304.

²⁶⁷ Evliya Çelebi'nin Kara Haydaroglu, Katircioğlu ve diğer eşkıyalarla karşılaşmasının anlatımı için bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, ss. 508-516.

²⁶⁸ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1129; *Fezleke*, C. II, ss. 977-978.

Naima, Veziriazam Hezarpare Ahmed Paşa'nın sancakbeyliği vaadiyle Haydaroglu'nun otuz bin kuruşunu aldığına ve bu olay ile fesada karıştığına da değinir. Dolayısıyla babasının intikamı için isyan eden Haydaroglu Mehmed'in, Hezarpare Ahmed Paşa tarafından kandırıldığını düşünmesiyle isyanının şiddetini arttırdığı anlaşılmaktadır²⁶⁹. İsyanın şiddeti öyle bir boyuta gelmiştir ki, Akşehir-İlgın arası tamamen güvensiz hale gelmiştir²⁷⁰. İsmail Hami Danişmend ise Celali isyanlarındaki yaklaşımında olduğu gibi, Kara Haydaroglu Mehmed'in isyanının “devşirmelerin zulümleri”ne karşı olduğunu belirtmiştir²⁷¹.

Haydaroglu Mehmed, Katırcıoğlu, Akyakalıoğlu, Oynağanlıoğlu, Yeğen Hüseyin ve Kara Memi adlı eşkıyalar Isparta, Söğüt, Aydın dağlarında ve Saruhan (Manisa) taraflarında kervanları soyarak eşkıyalık faaliyetlerine devam etmişlerdir²⁷². Haydaroglu'nun şekavetini Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürdürdüğü dönemde Isparta'nın Hoyran kazasının Mısırlı karyesini basıp yem ve yemek aldığı ve subaşı Hüseyin Ağa adlı kişiyi başka bir yerde basıp at ve eyerini yağmaladığını ihbar eden kişiler olduğu kayıtlarda geçmektedir²⁷³. Ayrıca neşredilen kayıtlardan biri de Haydaroglu'nun ve adamlarının Saruhan Sancağı'nın Mendehorya ve Adala kazalarında görüldükleri ve yakalanmaları emriyle ilgilidir²⁷⁴.

Katırcıoğlu Mehmed'in Haydaroglu Mehmed ile yakınlığı kaynaklardaki bilgilerden anlaşılmaktadır²⁷⁵. Naima, Anadolu Beylerbeyi Ahmed Çavuş Paşa (Küçük Çavuş Paşa)'nın, Haydaroglu'nun ortadan kaldırılması için devlet tarafından görevlendirildiğine

²⁶⁹ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1179; Ayrıca bkz. Joseph von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. Mehmed Ata Bey, Yay. Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, 5, C. 10, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul [tarih yok], s. 452; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 51; Tahir Erdem, “Kara Haydaroglu Mehmed II”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 26-27, Isparta 1936, s. 374; İnalçık, “Haydaroglu Mehmed”, *TDVİA*, C. 17, s. 36, Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2052; Abdülkadir Özcan, “Hezarpare Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, ss. 301-302.

²⁷⁰ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1179; Erdem, “Kara Haydaroglu Mehmed II”, s. 374.

²⁷¹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 414.

²⁷² *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 593; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 53.

²⁷³ Fehmi Aksu, “Kara Haydar Oğluna ve Katırcı Oğluna Dair Vesikalar I”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 42, Isparta 1937, s. 601. Neşredilen belge tarihi H. Cemaziyelevvel 1058/ M. Mayıs/Haziran 1648'dir.

²⁷⁴ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 310-311.

²⁷⁵ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1205; Katib Çelebi, *Fezleke*, C. II, s. 1001.

dair padişah emri gönderildiğini ve bunun üzerine paşanın Kütahya'dan Karahisar'a geldiğini kaydetmiştir²⁷⁶. Haydaroğlu Mehmed, bütün adamlarını toplayıp Ahmed Çavuş Paşa'ya baskın düzenleyerek yakalamışsa da,

“...Bayır aşmazlara i'timâd ile ser'inden geçen kimsenin önüne geldiğin nâdânlığa terahhumen seni âzâd eyledim. Yürü var bir dahi kullanamadığın asker ile galib gelemeyeceğin hasm önüne gelme...”

diyerek göndermiştir²⁷⁷. Evliya Çelebi, Ahmed Çavuş Paşa'nın yanında 10.000 askeri olduğu ve Haydaroğlu'nun ise 700 adamı olduğundan bahseder. Çelebi, Haydaroğlu ve Katırcıoğlu ile ilgili bilgileri ikisi arasında geçen diyaloglara dayalı olarak aktarmıştır. Ahmed Çavuş Paşa'nın tuğ, sancak, bayrak, davul ve alemleri ile gelince Evliya Çelebi'nin “kılıç ustası” olarak tanımladığı Katırcıoğlu Mehmed'e, Haydaroğlu, dağ paşası oldukları imasında bulunmuştur. Fakat Haydaroğlu'nun paşayı serbest bıraktığını öğrenen Katırcıoğlu, Haydaroğlu'nu azarlamıştır. Haydaroğlu, Ahmed Çavuş Paşa'nın haline merhamet ettiğini ve bir daha üzerine gelmemesi konusunda onu uyarıp serbest bıraktığını ifade etmiştir. Katırcıoğlu, eğer paşayı şimdi öldürmezlerse sonrasında daha fazla askerle geleceklerini söylemiş, atına binip paşanın peşinden giderek paşayı katletmiştir. Haydaroğlu ise bunun üzerine Katırcıoğlu'na, Kara Yazıcı, Said Arap ve Kalenderoğlu gibi Celali olabileceklerini ya da Acem diyarında bir yeri fethedip orada kalabileceklerini ifade etmiştir. Katırcıoğlu ise yiğit yazıp, mal verip mal alabileceklerini söylemiştir²⁷⁸. Naima'nın, Haydaroğlu'nun “yarar pehlivanı” olarak bahsettiği Katırcıoğlu ile Haydaroğlu arasında geçen diyalog şöyle gerçekleşmiştir: Katırcıoğlu, Haydaroğlu'na, “*Bre oğlan! Ben ve sen anın eline gireydik, şimdi başımız şu meydanda yuvarlanırdı. Öyle hasmı adam sağ koyuverir mi*” diyerek Ahmed Çavuş Paşa'ya yetişip, ona, “*În aşığı bre hâ'in*” diyerek H. 28 Şaban 1058/ M. 17 Eylül 1648²⁷⁹’de katletmiş ve Ahmed Çavuş Paşa²⁸⁰’nın yanındaki levendler ise Haydaroğlu'na katılmışlardır. Bu olay

²⁷⁶ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1179; Katib Çelebi, Ahmed Çavuş Paşa'dan Çavuşzade Mehmed Paşa diye bahseder. Bkz. *Fezleke*, C. II, s. 990.

²⁷⁷ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1180. Ayrıca bkz. Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, ss. 452-453; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 52; Erdem, “Kara Haydaroğlu Mehmed II”, s. 374.

²⁷⁸ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, II, ss. 593-594.

²⁷⁹ *Fezleke*, C. II, ss. 990-991.

²⁸⁰ *Sicill-i Osmani*'de Küçük Çavuş olarak da geçen Ahmed Paşa'nın Haydaroğlu tarafından öldürüldüğü yazsa da, kaynakların çoğunda Ahmed Paşa'yı Katırcıoğlu'nun öldürdüğü yazmaktadır. Bkz. *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 215.

üzerine Haydaroglu Mehmed'i kim yakalayıp katlederse kendisine eyalet verileceği ile ilgili padişah emirleri yazılıp etrafa gönderilmiştir²⁸¹. *Veli Baba Menakıbnamesi*'nde bu olaya ilişkin olarak, “*Vâlî dahî cenkte şehîd olmağla beş bölük başısı ve Katırcıoğlu Anadolu'ya velvele saldı. Bütün Anadolu ayağa kalktı...*” cümleleri geçmektedir²⁸². Eylül 1648 tarihli belgede Anadolu Beylerbeyi Mehmed Paşa (Ketencizade Mehmed Paşa) Haydaroglu üzerine serasker olarak görevlendirilmiş, Kara Haydaroglu'nun hakkından gelinmesi amacıyla, Girit seferinden dolayı yeterli sayıda asker olmadığı için, Bolu Sancağı'nın Karadeniz kıyılarındaki yalılarının korunmasında görevli askerlerin bile harekete geçmesi emredilmiştir²⁸³.

Haydaroglu ve Katırcıoğlu, adamlarıyla beraber Kırşehir, Beyşehir, Akşehir, Seydişehir, Eskişehir, Alaşehir ve diğer bazı yerlerde isyan çıkarmışlar ve her geçen gün şekavetleri artmıştır. Haydaroglu'nun katline ferman çıkmış ve yakalanmasına ilişkin olarak Abaza Hasan Ağa'ya hatt-ı hümayunlar gönderilmiştir²⁸⁴. Bu sıralarda Haydaroglu Mehmed, Karahisar (Afyonkarahisar) yakınındaki Çay kasabasında yaşayan İsa Ağa ile görüştüktan sonra İsa Ağa, İstanbul'daki ağalara mektup göndererek, Haydaroglu'nu durdurmanın yolunun ona bir memuriyet verilmesi olduğunu söylemiştir. Koca Muslihiddin, eşkıyaların devlet hizmetinde görevlendirilmesinin devlete büyük zararlar vereceğini dile getirerek bu fikre şiddetle karşı çıkmış ve bunun üzerine Haydaroglu'na memuriyet verilmemiştir. Haydaroglu ise bu olayın akabinde Karahisar'ı basıp yağmalamıştır. Haydaroglu'nun daha sonra Isparta'ya dönüşü halkı oldukça endişelendirmiş, bölgeyi yağmalamaması karşılığında 3000 kuruş parayı bile toplamayı kabul etmişlerdir²⁸⁵. Bu sırada Abaza Hasan Ağa 2000 kadar asker ile asiler üzerine yürümüştür²⁸⁶. Haydaroglu

²⁸¹ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1180; *Fezleke*, C. II, s. 990; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2052.

²⁸² *Veli Baba Menakıbnamesi*, s. 273.

²⁸³ Uzun, a.g.t., s. 104; Konuya ilişkin belgeler için bkz. BOA, A.Ş.S., 36; 121-122/341, 122/342; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 308-310; *Sicill-i Osmani*'de, Ketencizade Mehmed Paşa'nın 1648'de Haydaroglu tarafından esir edildiği fakat kurtularak 1649'da Anadolu valisi olduğu ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa mukabelesinde şehit olduğu yazar. Bkz. *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 1060; Ayrıca bkz. *Fezleke*, C. II, s. 991; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 311; İnalcık, “Haydaroglu Mehmed”, *TDVİA*, C. 17, s. 36; Kara Haydaroglu ve beraberindeki eşkıyaların acilen yakalanmaları emrine ilişkin olarak ayrıca bkz. Uluçay, a.g.e., ss. 307-308.

²⁸⁴ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 594.

²⁸⁵ *Târih-i Naîmâ*, C. III, ss. 1196-1197; Katip Çelebi, Haydaroglu'nun Karahisar'ı basıp tahrip ettiği haberinin H. 11 Ramazan 1058/ M. 29 Eylül 1648 tarihinde geldiğinden bahseder. Bkz. *Fezleke*, C. II, s. 1001.

²⁸⁶ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, ss. 594-595.

ise 200 adamıyla savaş meydanına çıkmış, Oynağanlıoğlu ile birleşerek, Abaza Hasan Ağa üzerine saldırmışlardır. Üç saat süren çatışmada Abaza Hasan Ağa'nın adamlarından 43 kişi, Haydaroglu'nun adamlarından ise 7 kişi ölmüştür. Çatışma sırasında Haydaroglu yaralanmış fakat buna rağmen kaçmayı başarabilmiştir. Haydaroglu'nun yakalanmasına dair fermanlar çıkarılmış ve bunun üzerine halktan biri Haydaroglu'nun Birgi Köyü'nde kaldığını; Katircioğlu, Akyakalıoğlu ve Oynağanlıoğlu'nun ise kaçtığını bildirmiştir²⁸⁷. H. 24 Ramazan 1058/ M. 12 Ekim 1648'de Abaza Hasan Ağa, Haydaroglu'nu yakalamış²⁸⁸ ve yaralı olan Haydaroglu'nu İstanbul'a getirmiştir. Murtaza Paşa, Abaza Hasan Ağa'yı Haydaroglu'nu yakaladığı için tebrik etmiş, Abaza Hasan Ağa da Haydaroglu ile nasıl uğraştıklarını anlatmış ve Haydaroglu'nun, Katircioğlu'nun ve Akyakalıoğlu'nun cesaret ve yiğitliklerini övmüştür²⁸⁹.

Evliya Çelebi, daha önceden tanıdığı Haydaroglu'na, padişahın huzuruna çıktığında canına kıymaması için yalvarmasını ve Girit'e Deli Hüseyin Paşa'nın yanına gönderilmesini söylemesi gerektiğini ve bir sancakbeyi dahi olabileceğini ifade etse de Haydaroglu bir can için minnet etmeyeceğini söylemiş ve uyluğundaki yaranın derinliğini göstermiştir²⁹⁰. Doktor, Haydaroglu'nun yarasını kontrol etmiş fakat bu yaraya bir çare olmadığını söylemiştir. Sadrazam Sofu Mehmed Paşa'nın, Haydaroglu'na neden haramilik yapıp insanları katlettiğini sorması üzerine, biz babadan, dededen böyle gördük şeklinde cevap vermiştir. Ahmed Çavuş Paşa gibi bir veziri neden katlettiklerini sorduğunda ise²⁹¹ veziri serbest bıraktığını ve Katircioğlu'nun arkasından yetişip veziri şehit ettiğini, kendisinin ise bundan haberi olmadığını anlatmıştır. Sadrazamın toplanan malların nerede saklandığını sorması üzerine ise Haydaroglu, canı için kimseyi ele verip saklı olan malların yerini söylemeyeceğini ifade etmiş ve kendisini bir an önce öldürmesini istemiştir. Bunun üzerine Haydaroglu 13 Ekim 1648 tarihinde Parmakkapı'da asılmıştır. Abaza Hasan Ağa'ya bu hizmetinden dolayı Yeni-il Türkmen

²⁸⁷ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 595; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Abaza Hasan Ağa'nın, o süreç içerisinde Isparta sancakbeyliğine tayin edilen Hacı Sinan Paşazâde Mehmed Paşa'nın mütesellimi olarak Isparta'ya gittiğinden bahsetmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 311. Ayrıca bkz. Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 53-54.

²⁸⁸ *Fezleke*, C. II, s. 1001; *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1197; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 453; Erdem, "Kara Haydaroglu Mehmed II", ss. 375-376; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, ss. 2052-2053.

²⁸⁹ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 596.

²⁹⁰ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 597.

²⁹¹ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, ss. 597-598.

ağalığı verilmiştir²⁹². Haydaroğlu Mehmed'in öldüğünde 28 yaşında olduğu ve Yusuf, Murtaza, Haydar ve Mehmed adında 4 oğlu olduğu bilinmektedir²⁹³. Naima, Haydaroğlu ile ilgili,

“...Sakalsız henüz sarı bıyıkları gelmiş bir tâze yiğit idi. Lâkin eyü at ve silâh kullanmakta mâhir harb ü darba kadir ümmet-i Muhammed'e muzır vâcibü'l-izâle bir fâcir idi...”

ifadelerini nakleder²⁹⁴. Yine Naima'nın ifadeleriyle 'Haydaroğlu'nun baş kaplanı ve fesatlığında en kavisî olan Katırcıoğlu, Haydaroğlu öldükten sonra onun yerine geçerek, yol kervanlarını kesip eşkıyalık yapmaya devam etmiştir. Haydaroğlu'nun yanındaki adamlardan biri olan Akyakalıoğlu Bekir'in de 200 kadar levend ile yol kesmeye devam ettiği bilinmektedir²⁹⁵. Fehmi Aksu'nun *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*'nda neşrettiği vesikalar arasında Haydaroğlu ve Katırcıoğlu ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Sicil kayıtlarından biri, bazı kişiler tarafından, Bıyıklı Hüseyin adında birinin daha önce Kara Haydar ve oğlu ile gezdiği ve Katırcıoğlu ile görüştüğü hususundaki şikâyet ile ilgilidir²⁹⁶. Kayıtlardan bir diğeri de Halil adlı birinin Kara Haydar'a, Beyce adlı birinin Haydaroğlu bölükbaşısı Mehmed'e ve Yusuf adlı birinin de yine Haydaroğlu bölükbaşısından Şahin'e yataklık ettiği ile ilgilidir. Bu belgeden, Haydaroğlu Mehmed'in bölükbaşlarından ikisinin Şahin ve Mehmed adında kişiler olduğu anlaşılmaktadır²⁹⁷. Belgelerden biri de Burdur kazasına bağlı Suludere karyesinde yaşayan Veli adlı birinin evine Haydaroğlu eşkıyalarının koyduğu iki çuval eşyanın bir

²⁹² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2, C. 2, s. 599; *Fezleke*, C. II, s. 1001; *Târih-i Naimâ*, C. III, s. 1197; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 54; İnalcık, “Haydaroğlu Mehmed”, *TDVİA*, C. 17, s. 36; Abdi Paşa, Abaza Hasan'a verilen görev süresinin 3 yıl olduğunu yazmıştır. Bkz. Abdurrahman Abdi Paşa, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi [Osmanlı Tarihi (1648-1682)]*, Haz. Fahri Ç. Derin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 15; Ayrıca bkz. Tahir Erdem, “Kara Haydaroğlu Mehmed III”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 28, Isparta 1936, ss. 388-392; Enver Özgen, “Isparta Köylerinde Haydaroğlu'nun Yakalanması”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 11, Sayı: 129-139, Isparta 1944-1945, ss. 1801-1802.

²⁹³ *Veli Baba Menakıbnamesi*, ss. 274-275; Erdem, “Kara Haydaroğlu Mehmed II”, s. 376; Erdem, “Kara Haydaroğlu Mehmed III”, s. 392; Reşat Ekrem Koçu, Haydaroğlu Mehmed'in isyana başladığında 17 yaşında olduğundan bahseder. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s. 109.

²⁹⁴ *Târih-i Naimâ*, C. III, s. 1197.

²⁹⁵ *Târih-i Naimâ*, C. III, ss. 1205-1206; Katip Çelebi, Katırcıoğlu Mehmed'in Haydaroğlu'nun yerine geçtikten sonra H. 6 Zilkade 1058/ M. 22 Kasım 1648'de Denizli'de görüldüğünden bahseder. Bkz. *Fezleke*, C. II, s. 1001; Ayrıca bkz. *Solakzade Tarihi*, ss. 872-875.

²⁹⁶ Aksu, “Kara Haydaroğlu'na ve Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar I”, ss. 601-602. Belgenin tarihi H. Selh-i Şevval 1058/ M. 16 Kasım 1648'dir.

²⁹⁷ Aksu, “Kara Haydaroğlu'na ve Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar I”, s. 602. Belgenin tarihi H. Evail-i Zilkade 1058/ M. Kasım 1648'dir.

çuvalının nerede olduğunun sorgulanması ile ilgili mahkeme kayıdır²⁹⁸. Neşredilen bir belge de Topkapı Sarayı Arşivi vesikalarına ait olup bu vesika, Haydaroğlu'nun, Haydaroğlu'nun oğlunun ve Boşnak adında birinin de olduğu toplam beş kişinin Banaz, Şeyhli, Aksaz, Uşak gibi yerlerden geçtiklerinin haberinin alınması ve bu haber üzerine takip edilmelerine ilişkindir²⁹⁹.

Haydaroğlu Mehmed, diğer bazı eşkıyalar gibi babasının intikamı uğruna dağa çıkıp isyan eden bir halk kahramanı olarak görülmüştür³⁰⁰. Haydaroğlu Mehmed'e dair XVII. yüzyılda Katib Ali tarafından yazılmış olan "Haydar Oğlu" adlı türkü:

*Haydar-oğlu aklın yok mu başında?
Niçin Âl' Osman'a asi olursun?
Her ne zulüm işledinse dünyada,
Ettiklerin cümle bir bir bulursun.*

*Say ederler seni türlü fendile,
Kurtulmazsın nice yüz bin andile,
İlyas Paşa gibi kayd-ı bendile,
Bir gün hünkâr divâmına gelürsün.*

*Çok âsiyi çengellere dizdiler,
Ma'n-oğlu'nun askerini bozdular,
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler,
Kınal'-oğlu berdar oldu bilirsün.*

²⁹⁸ Aksu, "Kara Haydaroğlu'na ve Katircioğlu'na Dair Vesikalar I", s. 602. Belgenin tarihi H. Evahir-i Zilhicce 1058/ M. Ocak 1649'dur.

²⁹⁹ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Isparta Vesikaları", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 8, Sayı: 87-88-89-90, Isparta 1941, ss. 1248-1249. Belge tarihsizdir.

³⁰⁰ İnalçık, "Haydaroğlu Mehmed", *TDVİA*, C. 17, s. 36.

*Niçin oturmazsın kendi halinde?
Şimdi sensin cümle halkın dilinde.
Bilmiş ol kim Kara-Ali'nin elinde,
Türlü türlü azap ile ölürsün.*

*Kâtip Ali eydür: Var git işine,
Dar iderler küll dünyayı başına,
Karga kuzgun konar bir gün leşine,
Sanma böyle dârat ile kalırsın³⁰¹.*

sözleriyle, Haydaroğlu'nun isyanından vazgeçmesine dair verilen öğütler bakımından ve döneme ilişkin bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

2.2.2. Katırcıoğlu Mehmed'in Gürcü Abdünnebi İsyanına Katılması

Katırcıoğlu Mehmed, Haydaroğlu'nun öldürülmesinden sonra şekavetini arttırmış, Akyakalıoğlu Bekir ile beraber Afyonkarahisar-Beyşehir arasındaki bölgeye hakim olmuştur³⁰². Katırcıoğlu, Haydaroğlu'nun yerine geçip Denizli'de görülmüş ve bazı bölükler ile savaşmıştır³⁰³. Fehmi Aksu'nun neşrettiği sicil kayıtlarından biri olan H. Muharrem 1059/ M. Şubat 1649 tarihli ferman, Katırcıoğlu'nun nerede bulunursa hakkından gelinmesi ile ilgilidir³⁰⁴. Anadolu Beylerbeyi Mehmed Paşa ve Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa'ya gönderilen padişah emrinin bulunduğu, H. Rebiülahir 1059/ M. Nisan 1649 tarihli bir sicil kaydında Katırcıoğlu'nun Karahisar ve Akşehir taraflarında 30-40 atlı eşkıya ile gezdiği ve insanları katledip, malları yağmaladığı ve her nerede olursa bulunup hakkından gelinmesi gerektiği emredilmiştir³⁰⁵. Katırcıoğlu, geçtiği her

³⁰¹ Uluçay, bu türkünün British Museum'da "Mecmu'a-i saz ve söz" adlı mecmuuda kayıtlı olduğunu, batı usulünde bestelendiğini ve düzenleyen kişinin IV. Mehmed'in santurcusu Ali Ufkî olduğunu söylemiştir. Bkz. Çağatay Uluçay, "Üç Eşkıya Türküsü", *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, İstanbul 1958, ss. 89-90; Ayrıca bkz. *Ali Ufkî: Hayatı, Eserleri ve Mecmuâ-i Sâz ü Söz (Tıpkıbasım)*, Haz. Şükrü Elçin, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

³⁰² Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 54; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 35.

³⁰³ Katip Çelebi ve Abdurrahman Abdi Paşa, bu olayın haberinin H. 6 Zilkade 1058/ M. 22 Kasım 1648'de ulaştığını yazmıştır. Bkz. *Fezleke*, C. II, s. 1001; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 15.

³⁰⁴ Aksu, "Kara Haydaroğlu'na ve Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar I", ss. 602-603.

³⁰⁵ Aksu, "Kara Haydaroğlu'na ve Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar I", ss. 603-604.

yerde yol kesip, yağma faaliyetlerine devam etmiş, Bolvadin tarafından Afyonkarahisar'a gidip Çay kasabasında İsa Ağa ve kardeşleriyle çatışmış, kasabayı yakmış ve Akşehir'e gitmişlerdir³⁰⁶. Katırcıoğlu, "Subaşı Bahçesi" diye adlandırılan bir yerde, şehrin büyüklerini yanına çağırmış, imamlar ve şeyhler canlarını ve şehirlerini kurtarmak için 3400 riyal ödemişlerdir³⁰⁷.

1648'de Sultan İbrahim tahttan indirilmiş, yerine daha çok küçük yaşta olan IV. Mehmed geçmiştir (Sultan İbrahim hal'edildikten on gün sonra öldürülmüştür). Dolayısıyla idarenin kadınlarda ve yeniçeri ağalarında olması durumu, IV. Mehmed döneminde de bir süre daha devam etmiştir. Sultan İbrahim'in öldürülmesi sonucunda ise yeniçeriler ve sipahiler ciddi bir mücadele içerisine girmişlerdir³⁰⁸. Yeniçerilerin desteklediği Sadrazam Sofu Mehmed Paşa'nın bazı icraatları, Kethüda Mehmed Ağa'nın hapishanelerdeki bazı suçlu sipahileri öldürmesi ve gerekli terfilerin yapılmaması üzerine sipahiler, 25 Ekim 1648'de isyan etmişlerdir³⁰⁹. Mehmed Halife'nin aktardığına göre, sipahi zorbaları At Meydanı'nda toplanmışlar ve Sultan İbrahim'in katline sebep olanları istediklerini söylemişlerdir. Yeniçeriler ve isyancı sipahiler arasında çıkan çatışmayı yeniçeriler kazanmıştır. Olay anını bizzat yaşamış olan Mehmed Halife, İstanbul'da daha önce böyle bir felakete şahit olmadığını ve bu olayın tarifinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yenilen sipahilerin hiçbirinin cenaze namazı kılınmamış ve leşleri denize atılmıştır³¹⁰. Gürcü Abdünnebi (Gürcü Nebi)³¹¹, At Meydanı'nda öldürülen sipahilerin kanını istedikleri ve Sultan İbrahim'in ölümüne sebep olanların cezalandırılması gerektiği gerekçeleriyle etrafına adam toplamıştır³¹². Gürcü Abdünnebi bu olayları isyan sebebi olarak gösterse de, isyanı için bunlar yeterli değildir. Zira isyanından önceki görev sürecinde halka çeşitli zulümlerde bulunduğu bilinmektedir³¹³. Gürcü Abdünnebi, Sultan

³⁰⁶ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1221; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 464; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 54.

³⁰⁷ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1221.

³⁰⁸ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 54.

³⁰⁹ Erhan Afyoncu, "Sipahi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 258.

³¹⁰ Mehmed Halife, *Tarih-i Gülmani*, Haz. ve Sadeleştiren: Ömer Karayumak, Tercüman 1001 Temel Eser 74, İstanbul [tarih yok], ss. 54-55.

³¹¹ Gürcü Abdünnebi, Vezir Gürcü Mehmed Paşa akrabası ve Adanalı Cafer Paşa'nın kardeşidir. Bkz. *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1209; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2054; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 314.

³¹² *Solakzade Tarihi*, s. 878.

³¹³ Uzun, *a.g.t.*, s. 107.

İbrahim'in tahttan indirilişinden önce Safed Voyvodası için 190.000 kuruşun 100.000'ini peşin ödemiş, 30.000 kuruşu da Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa'ya vermiştir. Fakat hükümet değişikliğinden dolayı Sadrazama verdiği 30.000 kuruş sayılmamış, Gürcü Abdünnebi fazladan para vermek istemediği için voyvodalık başkasına verilmiş ve verdiği para boşa gitmiştir. Gürcü Abdünnebi bu yapıları haksızlık olarak görmüş ve Niğde'den Konya'ya geçmiştir. Amacı Konya Kalesi'ni ele geçirmek olan Gürcü Abdünnebi ve adamlarına karşı şehir halkı uyarılmıştır³¹⁴. Abdi Paşa'nın,

“...Koca Gürci hayli ruhsat bulup hatta kuttâ'-ı tarîkten Katırcı-oğlu'nı dahi tevâbi' ve levâhikiyle refik idinüp ve'l-hâsıl giderek cem'îyyetleri hadden efzûn ve kıyâsdan bîrûn olup bî-hûde da'valara mübâşeret eylediler...”³¹⁵

ifadeleriyle aktardığı olaya göre, Gürcü Abdünnebi, isyancı Katırcıoğlu Mehmed'den, suçunu affettireceği sözüyle kendisine katılması talebinde bulunmuş³¹⁶, Katırcıoğlu ise bir arada bulunmanın akıllıca olduğunu düşünerek 400 civarında levend ile Gürcü Abdünnebi kuvvetlerine katılmıştır³¹⁷. Evliya Çelebi, Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu'nun yanında Gürcü Abdünnebi'nin baş bölükbaşı olan Çomar Bölükbaşı'nın varlığından da bahseder³¹⁸. Baş eşkıyalardan biri de Kazzaz Ahmed'tir³¹⁹. Olaya bizzat şahit olmuş olan bir diğer kişi de Avusturya maslahatgüzârı Simon Reniger'dir. Simon Reniger, bu olayla ilgili olarak At Meydanı'nda sipahi ve yeniçeriler arasında kanlı bir çatışma olduğunu, bu çatışmanın üzerine sipahilerin Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu adında iki çapulcubaşının idaresi altında toplandığını, bunun üzerine Sultan İbrahim'in öldürülmesine ve sipahilerin öldürölüp cesetlerinin denize atılması ve dolayısıyla mezarsız kalmalarına ilişkin sorular sorduklarını kaydetmiştir³²⁰.

³¹⁴ Uzun, a.g.t., ss. 107-108; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 55; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2054; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 315.

³¹⁵ *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 21.

³¹⁶ *Fezleke*, C. II, s. 1010.

³¹⁷ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1221; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2054.

³¹⁸ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 3. Cilt-1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 100; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 55.

³¹⁹ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 55.

³²⁰ *İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666)*, Çev. Mihin Lugal Eren, [yayın yeri yok], Ankara 1950, ss. 77-78.

Sadrazam Murad Paşa, eski vezir Mehmed Paşa'yı, onun kethüdasını ve defterdar Murad Efendi'yi katletmiş ve müftünün azline karar vermiştir. Anadolu Beylerbeyi Boynueğri Mehmed Paşa'nın kethüdası, Gürcü Abdünnebi'nin yanında Katırcıoğlu ve Kazzaz Ahmed ile 15.000'den fazla asker olduğunu ve Kütahya yakınındaki Altıntaş sahrasına indikleri haberini vermiş, gerekli hazırlıkları yapmalarını söylemiştir. Bunun üzerine Sadrazam Murad Paşa, Muslihiddin Ağa ve Bektaş Ağa ile görüşmüş ve müftüyü azletmekten vazgeçerek savaşa hazırlanma kararı almışlardır³²¹. Evliya Çelebi, Gürcü Abdünnebi'nin, Sultan İbrahim'e muhalif olması ve Koca Mevlevi Vezir'i (Sofu Mehmed Paşa) öldürmesi sebebiyle Sadrazam Murad Paşa'ya gücenip 20.000 adamı etrafına topladığından bahsetmiştir³²². Bu durum üzerine devlet erkânı toplanmış ve Gürcü Abdünnebi'den gelen yazı okunmuştur. Gürcü Abdünnebi, kendilerinin de Müslüman olduklarını ve padişahın Harem-i hassından çıktıklarını fakat öldürülen sipahilerin haksızlığa uğradığını dile getirmiştir. Bu durum yeniçeriler ve padişaha bağlı sipahiler arasında bir tartışma yaratmış fakat sipahiler, Gürcü Abdünnebi ve asi sipahiler ile herhangi bir bağlantıları olmadıklarını ifade etmişlerdir³²³.

İpsir Paşa'nın komutasında bazı Anadolu beyleri, eyalet askerleriyle Gürcü Abdünnebi'ye karşı hareket emri almışlardır³²⁴. Gürcü Abdünnebi, Katırcıoğlu ve adamları ile birleşerek padişaha karşı isyan edince katline ferman çıkarılmıştır³²⁵. Bunun üzerine Tavukçu Paşa serasker olarak görevlendirilmiş ve Üsküdar'a geçmiştir. Tavukçu Paşa ve askerleri İzmit'e gidip çukur kazıp siper almışlardır³²⁶. Naima'nın Şarihü'l Menarzade'den aktardığına göre, Tavukçu Paşa İzmit'e deniz yoluyla 15 bölük yeniçeri göndermiştir. Yeniçeriler kazdıkları siperlerde beklerken, Katırcıoğlu 400 levend ve birkaç yüz sipahi ile gelerek, yeniçerilere kendileriyle bir düşmanlıkları olmadığını ifade etmiş, Gürcü Nebi de Katırcıoğlu'nun sözlerini desteklemiştir. Yeniçeriler ise haksız yere

³²¹ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1222.

³²² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1, C. 3, s. 101.

³²³ *Târih-i Naîmâ*, C. III, ss. 1222-1223.

³²⁴ Bu hareket için Niğde sancakbeyi, Kastamonu paşası, Çorum ve Çankırı mütesellimleri, Anadolu beylerbeyi Mehmed Paşa, Karahisar-ı Sahib ve Hamid sancakbeyleri ve bu bölgelerde olan askerler görevlendirilmiştir. Ayrıca asi topluluğuna katılımın önlenmesi amacıyla bölük halkına bağlı askerler uyarılmıştır. Bkz. Uzun, a.g.t., ss. 108-109; Konuya ilişkin belge için bkz. BOA, Kay. Ş.S. 57; 243-244/610; Ayrıca bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 878; Uluçay, *XVI. Asırda Saruhan'da...*, s. 55.

³²⁵ Uzun, a.g.t., s. 109; Konuya ilişkin belgeler için bkz. BOA, Kay. Ş.S. 57; 246-247/617, 247-248/618; Ayrıca bkz. *Fezleke*, C. II, s. 1010; *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1224.

³²⁶ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1224.

savaşıp ölmek istemediklerini dile getirerek savaştan vazgeçmişlerdir³²⁷. Haydar Ağazade Mehmed Paşa, Gürcü Nebi üzerine serasker olarak görevlendirilmiş ve Üsküdar'a gitmiştir³²⁸. Gürcü Nebi gönderdiği bir mektupta, savaş için gelmediklerini ve Katırcıoğlu'na bahadır bir yiğit olduğunu, yol kesmenin ona yakışmadığını, padişah'tan kendisi için bir ricada bulunacaklarını söyleyerek yanlarına çektiklerini dile getirmiş, Katırcıoğlu'na ve Kazzaz Ahmed'e birer sancak ve kendisine de Türkmen ağalığının verilmesini talep etmiştir³²⁹. Sadrazam başta bunu kabul etse ve barış yapmaya yönelse de, Bursa'dan azledilmiş bir bey gelerek Celalilerin onu soydukları ve savaşa başladıkları konusunda şikâyetle bulunmuştur. Naima, Katırcıoğlu'nun ve Kazzaz Ahmed'in bu olayı birkaç yüz atlı sekban ile Gürcü Abdünnebi'nin haberi olmadan gerçekleştirdiğinden bahseder. Bunun üzerine barış kararı bozulmuş ve 7 Temmuz 1649'da başlayan savaşa serdar olarak Haydar Ağazade Mehmed Paşa öncülük etmiştir³³⁰. Mehmed Halife ve Evliya Çelebi, Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu'nun, 100.000'den fazla adamla Üsküdar'daki Bulgurlu Tepesi'nde bulunduğu bahseder³³¹. Haydar Ağazade Mehmed Paşa, Tavukçu Mustafa Paşa ve sadrazamın bulunduğu ordu Kayışpınarı tarafına geldiğinde Gürcü Nebi bunun haberini almış ve sipahi alaylarını dizerek harekete geçmiştir. Kazzaz Ahmed, 800 atlı ile İzmit'te artçı birlik olarak beklerken, Katırcıoğlu 400 civarı zırhlı levend ile ileriye çıkıp, tüfek kullanan sekbanları orman içine belirli bir sıra ile yerleştirmiş ve kendisi öncü kuvvet olarak ilerlemiştir. Savaş, Tavukçu Mustafa Paşa'nın ve Sefer Paşaoğlu'nun Katırcıoğlu ile karşılaşp çatışmasıyla başlamıştır. Katırcıoğlu elindeki mızrakla birkaç kişiyi yaralayp öldürmüştür. Sadrazamın öncü kuvvetleri karşı saldırıya geçince de Katırcıoğlu bir ata binerek ormana doğru ilerlemiştir. Ormanda bekleyen sekbanlar yirmişer otuzar dirhem kurşun atınca karşı taraftan 500-600 civarı asker etkisiz hale getirilmiştir. Katırcıoğlu, Tavukçu Mustafa Paşa'yı elinden kaçırdınca Sefer Paşaoğlu'na yetişip “*Bir nâm-dâr ve yarar paşa-zâdesin caba!*” diyerek

³²⁷ *Târih-i Naimâ*, C. III, ss. 1225-1226. Ayrıca bkz. Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 465; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2055; İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, ss. 35-36.

³²⁸ *Fezleke*, C. II, s. 1011.

³²⁹ *Târih-i Naimâ*, C. III, 1228; Katîb Çelebi, *Fezleke*, C. II, s. 1011; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 466; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 22.

³³⁰ *Târih-i Naimâ*, C. III, ss. 1229; *Fezleke*, C. II, s. 1012. Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 466; *Solakzade Tarihi*, s. 878.

³³¹ *Tarih-i Gilmani*, s. 59; *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1, C. 3, s. 100; Solakzade Mehmed Hemdemi, Gürcü Nebi'nin Bursa'ya doğru hareket etme kararından vazgeçip 10.000 askerle Üsküdar'a hareket ettiğinden bahseder. Bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 878; İsmail Hami Danişmend, Gürcü Abdünnebi'nin Katırcıoğlu ile birleşerek 15.000 kuvvet ile hareket ettiğinden bahsetmiştir. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 414.

elindeki mızrağı başkasına atmıştır. Naima, eğer Katırcıoğlu ve levendleri takip edilseydi sadrazamın öncü kuvvetlerinin çoğunun sıkıntıya uğrayabileceğinden söz etmiştir³³². Mehmed Halife, Katırcıoğlu'nun birkaç adamıyla meydana çıkıp savaşın daha başında kaybettiğini söyleyerek kaçar gibi yaptığını ve Osmanlı askerlerini pusuya düşürdüğünü, bunun sonucunda 700 Osmanlı askerinin öldüğünü yazmıştır³³³. Solakzade, Katırcıoğlu'nun gösterdiği yiğitliklerden bahsetmiştir³³⁴. Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu, “Çün muradımıza temşiyet olunmadı, bî-vech yere Müslümanlar birbirlerin niçin kırarlar ulu'l-emr ile mukatele câ'iz değildir” demişler ve Gebze tarafına çekilmişlerdir³³⁵. Naima, Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu tarafının kaybının 100'e, diğer tarafın ise 1000'e yakın olduğunu söylemiştir. Daha sonra Gürcü Abdünnebi ve adamları İzmit'e geçmiş ve Kazzaz Ahmed ile birleşerek çevreden para toplamışlardır. Anadolu'nun kendilerinin olduğunu ve Kütahya'da oturacaklarını söylemişlerdir³³⁶. Fakat daha sonra Katırcıoğlu ve Kazzaz Ahmed çekilmiş ve Gürcü Abdünnebi'nin yanında olan herkes İzmit'ten çıkıp kendi vilayetine gitmiştir. Gürcü Abdünnebi Niğde'ye, Katırcıoğlu Söğüt Dağı'na, Kazzaz Ahmed Akşehir'e ve diğerleri de kendi yerlerine geri dönmüş ve dolayısıyla Gürcü Abdünnebi olayı sona ermiştir³³⁷. Gürcü Abdünnebi'nin, Katırcıoğlu'nun başarısından istifade edemeyip geri çekildiği bilinmektedir³³⁸. Abdi Paşa bu olayı şöyle aktarır:

“...Firâîlerden ancak Gürci Nebî ile a'vânından Katırcı-oğlu ve Kazzaz Ahmed Ağa nâm şakîler bulunduğu yerlerde haklarından gelinüp mâ'adâsına ta'arruz olunmamak üzere hükkâm-ı etrâfa mü'ekked ahkâm-ı şerîfe perâkende kılındı...”³³⁹.

³³² *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1230.

³³³ *Tarih-i Gilmani*, s. 59.

³³⁴ *Solakzade Tarihi*, s. 879.

³³⁵ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1231; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2055.

³³⁶ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1231; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 56.

³³⁷ *Fezleke*, II, 1013; *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1231; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2055; Evliya Çelebi, Katırcıoğlu ile savaşan paşanın Çarhacı Defterdarzade Mehmed Paşa olduğundan bahseder. Defterdarzade ağalarından Şamlı Osman Ağa savaş esnasında askerleri cesaretlendirmiştir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre 8 saat süren savaşın ardından Gürcü Abdünnebi ve yanındaki eşkıyalar dağılmıştır. Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1, C. 3, s. 110; Ayrıca bkz. İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

³³⁸ Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 414; Gürcü Abdünnebi isyanına ilişkin olarak ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, ss. 315-317.

³³⁹ *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, ss. 22-23.

Simon Reniger, savaş esnasında herkesin büyük bir kargaşa olmasından çekindiğini; Veziriazamın, diğer vezirlerin, paşaların ve yeniçerilerin büyük bir toplulukla Üsküdar'a geçtiklerini ve baştaki küçük çatışmaları sipahilerin kazanmalarına rağmen Osmanlı ordusunun onlara karşı koyduğunu anlatmıştır. Ayrıca Reniger, Türklerin, iç isyanları bastırabilmek için sancak-ı şerifi yanlarında taşıdıklarını, bu yüzden sancak-ı şerifi Üsküdar'a da getirdiklerini ve sonunda sipahilerin geri çekildiklerini ifade etmiştir³⁴⁰. Naima bu olaydan sonra,

“...Gürcü Nebî ile Katırcı-oğlu ve Kazzaz Ahmed nâm şakiler her kangınızın taht-ı hükûmete varırsa cezâsın verip, re'sin Âsitâne'ye gönderesiz ve mâ-adâsına ta'addi eylemeyesiz...”

şeklinde emirler gönderildiğinden bahsetmiştir³⁴¹. Gürcü Abdünnebi'nin amacına ulaşmadan geri çekilmesini eleştiren Katırcıoğlu, yol kesmeye devam etmiş, 200 civarında adamıyla Mudurnu yakınındaki Ada adlı bir kasabaya saldırmıştır. Katırcıoğlu, kasabadaki kethüdayı öldürmüş, oğlunu yaralayıp kaçırmış ve kasabayı yakıp yağmalamıştır. Halkın mallarını sakladığı kaleyi ele geçirerek malları ve 200 civarı kadını adamlarına dağıtmıştır. Katırcıoğlu kendisi de, iki kızı erkek kılığına sokarak Söğüt Dağı'na kaçırmıştır. Kazzaz Ahmed ise daha önce savaş alanında yaralandığı için Akşehir'de yakalanarak İstanbul'a getirilmiş ve Parmakkapı'da asılmıştır. Gürcü Abdünnebi de Kırşehir beyi İshak Bey tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Bu hizmeti karşılığında İshak Bey'e Karaman eyaleti verilmiştir. H. 1059 yılının Şaban ayının ilk günleri yani M. 1649 yılının Ağustos ayında Gürcü Abdünnebi'nin kellesi Bâb-ı Hümâyün'a konulmuştur³⁴².

³⁴⁰ *İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666)*, s. 78.

³⁴¹ *Târih-i Naimâ*, C. III, s. 1232; Bu emirlerin Haydar Ağazade Mehmed Paşa tarafından gönderildiği bilinmektedir. Bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 879.

³⁴² *Târih-i Naimâ*, C. III, s. 1235; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 467; *İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666)*, s. 78; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, s. 56; Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 414; Uzunçarşılı, Gürcü Abdünnebi'nin saraydan teşvik gördüğünü ve valide sultanın kendisine taraftar olduğuna dair işaretler olduğuna değinir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 317; Ayrıca bkz. İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

2.3. KATIRCIOĞLU MEHMED'İN AFFI

Katircioğlu Mehmed, Eylül/Ekim 1649'da önce Beyşehir'e oradan da Seydişehir'e gitmiş ve halktan 2000 kuruş değerinde mal istemiştir. Kethüda Bakla Muslu bu duruma razı olmamış fakat Cebecioğlu Mahmud Ağa ve Dağlar Delisi oğlu Mehmed Ağa bir dağ eteğinde Katircioğlu'na istediği malı vermişlerdir. Hamid sancakbeyi Topal Mehmed Paşa, Kaşıklı tarafından 200 adamıyla, o esnada yanında 700 adamı bulunan Katircioğlu üzerine gelmiştir. Aralarında çıkan çatışmada Katircioğlu'nun eşkıyalarından 200 kişi, Topal Mehmed Paşa'nın adamlarından da çok sayıda kişi ölmüş ve Katircioğlu geriye kalan adamlarıyla birlikte kaçmıştır. Katircioğlu Karacaören köyüne vardığında, bey askerleri ona yetişince Kaşıklı yolundan Isparta'ya gitmiştir. Topal Mehmed Paşa, Seydişehir halkını, Katircioğlu'na mal verdikleri için suçlayıp 2000 kuruş para cezası kesmiştir. Dağlarda gezmekten bıkan Katircioğlu Mehmed ise bu olay üzerine korkup, Çay kasabasındaki İsa Ağa'nın çiftliğine gitmiştir. Katircioğlu, İsa Ağa için "*Elbette ya gelsin beni afv ettirsin ve illâ hân mânînin yakıp diyâr-ı Acem'e giderim!*" deyince İsa Ağa hatırı sayılır bir ağa olmasından dolayı Katircioğlu'nun affı için harekete geçmiştir. İsa Ağa Sadrazam'a,

"...Sultanım mezbur bir yarar bahadır-ı habîsdir, üzerine bu kadar ümerâ ve asker ta'yîn olunup fukarâ pâ-y-mâl ve ibâdu'llah it'âb olundu. Zafer bulunmak dahi ma'lûm değildir, bu makule alem efrâz-ı şekavet olanların nicesi ahz olunup cezâsı verildi. Zaman-ı devletinizde ha birinin cürmü afv olunup sâ'irlerinin istimâletine sened olsun su'ûbetli hizmetlerde istihdâm olunmağa liyâkati vardır mütenahhıs olmazsa, sonra hakkından gelinmek dahi esheldir..."

demesi üzerine Sadrazam Murad Paşa kendisinin konuya ilişkin olarak mektup yazmayacağını fakat devlet erkânının mektup göndermelerini söylemiştir. Yeniçeri Ağası, Müneccimbaşı Hüseyin Efendi, Budakzade ve Karagöz gibi kişiler ve ulemeden Şeyhülislam ve kazaskerler suçun bağışlandığını bildiren istimaletname yazmışlardır. İsa Ağa, çiftliğine dönüp bu mektupları Katircioğlu Mehmed'e vermiştir. Naima, Katircioğlu ile ilgili olarak "*Ol dahi 'Bismillah' deyip yola girdi*" demiştir. Katircioğlu Pendik'e geldiğinde, kendisini Hüseyin Paşa ağalarından Çatrapatra oğlu Topatan Ali Ağa karşılamış ve o da Katircioğlu'nu vezirin yanına götürmüştür. Bunun üzerine Katircioğlu'na kürk giydirilmiş ve konak verilmiştir. Katircioğlu Padişah huzuruna

götürölüp “İşte Katırcı-oğlu dedikleri hınzır budur hümkârım afv ricâsıyla dergâhınıza yüz sürmeğe geldi...” denilince yeri öpmesi işaret edilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed istenileni yapmış, suçu affedilmiş ve Beyşehir sancağı verilerek hilat giydirilmiştir. Katırcıoğlu’nun 18 adamına da bölük sipahiliği verilmiştir. Bölük sipahiliği verilenlerden biri de Akyakalıoğlu’dur³⁴³. Simon Reniger, Katırcıoğlu’na da af dilemesi konusunda ısrar ettiklerini ve Katırcıoğlu’nun da diz çökerek özür dilediğini ve affedildiğini yazmıştır. Ayrıca Reniger, isyanın da böylelikle sona erdiğini ifade etmiştir³⁴⁴. Evliya Çelebi ise Katırcıoğlu için, günahlarına tövbe eden birinin günah işlememiş gibi olduğunu ve kendisine sancakbeyliği verildiğini söylemiştir³⁴⁵.

³⁴³ *Târih-i Naîmâ*, C. III, ss. 1249-1250; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, ss. 473-474; Katip Çelebi, H. 7 Zilkade 1059/ M. 12 Kasım 1649’da Katırcıoğlu’nun suçunun affedildiğini, H. 14 Zilkade 1059/ M. 19 Kasım 1649’da da kendisine Beyşehir sancağının verildiğini yazmıştır. Bkz. *Fezleke*, C. II, s. 1022; Abdi Paşa, Katırcıoğlu’na Beyşehir sancağının verildiği tarihin H. 9 Zilkade 1059/ M. 14 Kasım 1649 olduğundan bahseder. Bkz. *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi’-nâmesi*, s. 28; *Solakzade Tarihi*’ni sadeleştiren Vahid Çabuk’un eserinde ve *Sicill-i Osmani*’de Yenişehir olarak geçen yer Beyşehir olsa gerektir. Bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 881, *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 1059; Ayrıca bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 414; Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan’da...*, s. 57; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2053; Enver Özgen, “Katırcıoğlu’nun Affı”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 12, Sayı: 133-134, Isparta 1945, ss. 1871-1872; İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36; Koçu, *a.g.e.*, ss. 155-157, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, ss. 312-313.

³⁴⁴ *İstanbul’da Kaiser’in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen’in Esas Raporu* (1649-1666), s. 78.

³⁴⁵ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1, C. 3, s. 113.

3. BÖLÜM: DEVLET HİZMETİNDE KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

Osmanlı Devleti’ni önce bir Celali olarak uğraştıran fakat daha sonra kendisini affettirerek önemli devlet hizmetlerinde bulunan Katırcıoğlu Mehmed, dönemin sosyal, ekonomik, idari ve siyasî hayatının aydınlatılması bakımından önemli bir örnek teşkil eder. Bu bölümde, öncelikle Katırcıoğlu Mehmed’e verilen sancakbeylik ve beylerbeylik görevlerine kısaca değinilecek, ardından Abaza Hasan Ağa’ya karşı serasker olarak görevlendirilmesinden bahsedilecek, akabinde Katırcıoğlu Mehmed’in Girit’e gönderilmesi, Kandiye Muhasarası’ndaki başarıları ve şehadeti üzerinde durulacak ve son olarak da şeceresiyle ilgili bilgiler ele alınacaktır.

3.1. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN SANCAKBEYLİK VE BEYLERBEYLİK GÖREVLERİ

Mustafa Nuri Paşa’nın eseri olan *Netâyicü’l Vukuat*’ta “...*taraf-ı devlete dehalet etmekle afv-ı hümayûna mazhar ve mîrîlivalık mansıbiyle muvakkîr oldu...*”³⁴⁶ şeklinde ifade edildiği gibi, Katırcıoğlu Mehmed, padişaha kendisini affettirmesiyle birlikte Beyşehir sancakbeyi olarak 19 Kasım 1649’da devlet hizmetine başlamıştır³⁴⁷. Daha önce de değindiğimiz gibi, Katırcıoğlu’nun, Akyakalıoğlu’nun da dâhil olduğu 18 adamına bölük sipahiliği verilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed sancakbeyi olarak görevlendirildiği Beyşehir’e mütesellim³⁴⁸ göndermiş ve kendisi bir süre İstanbul’da kalmıştır. Katırcıoğlu İstanbul’da kaldığı süre içerisinde veziriazamın ve diğer vezirlerin cirit atan ağaları ile zaman zaman ciride çıkmış ve kendini herkese hayran bırakmıştır. Naima, eserinde, bu konuyla ilgili olarak “...*Her kime hamle etse elbette cirit urup, değme şahs kendiye cirit uramazdı...*” ifadelerine yer verir. Yine Naima’nın aktardığına göre Katırcıoğlu Mehmed,

³⁴⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü’l-Vukû-‘at I-IV (İndeksli Tıpkıbasım)*, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 214.

³⁴⁷ *Fezleke*, C. II, s. 1022.

³⁴⁸ Beylerbeylerinin ya da sancakbeylerinin görev yaptıkları yerlerde bulunmadıkları zamanlarda yerlerine bakan ve vergileri toplayan görevlilerdir. Bkz. Yücel Özkaya, “Mütesellim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, ss. 203-204.

Şeyhülislama ve kazaskerlere muhabbet esnasında padişahın huzuruna çıktığındaki hislerini aktarıp,

“...Saadetlü hünkârımın garaca garaca gözlerini gördüğüm gibi ödüm sıdayazdı. Paşa “Düş” dedi yüzüm üstüne düştüm emme düş demese hemen düşmeğe durup yıkılırdım. Allâh hünkârımın başın uzun eylesün deyü yer öptüm...”

demiştir³⁴⁹. Naima Katırcıoğlu’nun bu sözleri üzerine her ne kadar kaba olduğunu düşünüp “Türkçe bilmez Türk idi” dese de Katırcıoğlu Mehmed’in doğduğu ve yetiştiği yörenin ağzıyla konuştuğu açıktır³⁵⁰. Katırcıoğlu Mehmed’in, yöre ağzıyla konuşmasına rağmen dış işlerinden anladığı ve sorulan sorulara yerinde cevap verdiği de bilinmektedir³⁵¹.

Katırcıoğlu Mehmed bir süre İstanbul’da kalıp devlet adamları tarafından iyi bir şekilde ağırlandığı, sonrasında ise mansıbına gitmiştir³⁵². Daha önce Katırcıoğlu’nun yakalanması için görevlendirilen beylere serasker olarak tayin edilen Boynuyaralı (Boynueğri) Mehmed Paşa’nın rencide edici davranışları halkın şikâyetlerine yol açmış ve bunun üzerine padişah emri çıkarılarak, bu iş için Köprülü Mehmet Paşa görevlendirilmiştir. Köprülü Mehmed Paşa’nın yanında Katırcıoğlu Mehmed ve birkaç bey de görevlendirilmiştir³⁵³. Katırcıoğlu Mehmed, Köprülü Mehmed Paşa’nın ekibi içerisinde yer aldığı süre içerisinde idareye hâkim olan ocak ağalarıyla da yakın temas kurmuştur³⁵⁴. Boynuyaralı Mehmed Paşa’nın isyan ettiği ile ilgili haberler yayılınca Köprülü Mehmed Paşa kendisine gizlice mektup yazarak uyarmış ve af dilemesini söylemiştir. Boynuyaralı Mehmed Paşa da bunun üzerine İstanbul’a gelmiş ve af dilemiştir. Bu olayla birlikte Köprülü Mehmet Paşa’ya ve diğer beylere görev yerlerine dönmeleri için padişah emri gönderilmiştir³⁵⁵.

³⁴⁹ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1250.

³⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 314; Orhonlu, a.g.m., s. 765.

³⁵¹ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1250; Ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2053.

³⁵² Katırcıoğlu Mehmed görevinin başına giderken, yolda muhabbet edebilmesi için yanına bir vezir ağası görevlendirilmiştir. Bkz. *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1250.

³⁵³ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1250.

³⁵⁴ İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

³⁵⁵ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1251.

Katırcıoğlu Mehmed'e H. 11 Safer 1061/ M. 3 Şubat 1651 tarihinde, Girit'e gitmesi şartıyla Karaman Eyaleti verilmiş ve böylece ilk kez beylerbeyi rütbesine sahip olmuştur³⁵⁶. Fakat Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Girit'e 1655 yılında gönderilmiştir. Katırcıoğlu'nun, Girit'e gönderilmeden önce Anadolu'daki karışıklıkları bastırmak için görevlendirildiği bilinmektedir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa, H. Ramazan 1061/ M. Ağustos 1651 tarihinde Abaza Hasan üzerine gitmekle görevlendirilmiştir³⁵⁷. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Girit'e gönderilmeden önceki görevleri ve Girit'teki hizmetleri diğer başlıklar altında ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan bir belgede Katırcıoğlu'na daha önce verilen Karaman beylerbeyliği görevinde ibkasının belirtilmesi yani mevcut görevinde bırakılmasının geçmesi, önceden verilmiş olan Karaman beylerbeyliği görevinin devam ettiğini göstermektedir³⁵⁸. Bu süreçte, Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Abaza Hasan'a karşı Konya'da yenilmiş, bunun üzerine o, 1651'de verilen Şehrizol valiliğini kabul etmeyip Konya'da kalmış ve İstanbul'a adam göndererek görevde kalma emrini getirtmiştir³⁵⁹.

³⁵⁶ “*Eyâlet-i Karaman Girid'e gitmek şartıyla Katırcıoğlu Mehmed Beg'e hatt-ı hümayun saâdet makrûn ile virilmek buyruldu*”. BOA, A.İRSK.d. 1522, s. 66; Bkz. Ek 1; Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Girit'e gitmesi şartıyla Karaman Eyaleti'nin verilmesine ilişkin diğer belge için bkz. BOA, A.İRSK.d. 1523, s. 32; Ayrıca bkz. Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 99, Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2053; Koçu, a.g.e., s. 157; İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

³⁵⁷ İpşir Mustafa Paşa'ya Bağdat eyaletinin verilip, Karaman Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya ve Sivas Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya Abaza Hasan üzerine gitmelerinin emrine ilişkin vesika için bkz. Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 321-322; *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1314.

³⁵⁸ “...*Nihayet şimdilik Katırcıoğlu'na Karaman eyaleti ve Mahmud Paşa'ya Adana ve Topal Mehmed Paşa'ya Sivas ve Çavuşoğlu'na Şehrizol eyaleti ibka ve mukarrer edüb birer mukarrername ile bir mutemed kulları varub dolaşub ibtida Konya'ya varub anın haberin bir ademisi ile ilerü gönderüb badehu kendu dahi cümlesinin ahvaline vakıf olduktan sonra gelüp sahih haber getürmek için tâyin olunmuşdur...*”. BOA, TSMA.e, 778/39. Arzların yer aldığı bu belgede H. 1062 tarihinin geçtiği anlaşılmaktadır. Devlet Arşivleri'ndeki katalog tarihi ise tahmini H. 1065 olarak verilmiş olup, bu tarih belge içeriğiyle uyumsuzdur. Bu belge, Hikmet Turhan Dağlıoğlu tarafından *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*'nda neşredilmiştir. Bkz. Dağlıoğlu, “Isparta Vesikaları”, s. 1251; “*Mansıb sahiplerinin tayinleri azli gerektiren bir sebep olmadıkça bir yıllık süre için yapıldı. Bu süre bitmeden önce hizmetlerinden memnun kalanların ya kendi müracaatları veya âmirlerinin üst makamlara teklifleriyle görevlerinde kalmalarına izin verilir, buna “ibka” veya “mukarrer” denilirdi.*” Bkz. Mehmet İpşirli, “Mansıb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 4.

³⁵⁹ Fezleke, II, s. 1042; *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1371; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 320; Orhonlu, a.g.m., s. 766.

Üzerinde tarih bulunmayan bir belge ise Karaman valiliğine tayin edilen Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın gönderdiği hediyein Padişah'a takdim edildiğine ilişkindir³⁶⁰.

Ekim 1651 tarihli bir başka belge ise IV. Mehmed'in Karaman Beylerbeyi'ne fermanıdır. Bu ferman, Konya Alaybeyi Sunullah'ın oğlu İbrahim'in Girit seferine katılmamasına rağmen Bor nahiyesinde bulunan zeametine müdahale edilmemesine ilişkindir³⁶¹. XVII. yüzyılda sık sık görev değişimlerinin yaşanması, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın da sık görev değişimi yaşamasına neden olmuştur. Bu durum ise net ifadelerin bulunmadığı belgelerin tespitini zorlaştırmaktadır. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Ağustos 1651'de Abaza Hasan ile ilgili görevinde başarısız olması üzerine, kendisine Şehrizol valiliğinin verildiğine fakat bu göreve gitmeyip Konya'da kaldığına daha önce değinmiştik. Bu sürecin ne kadar olduğu tam olarak bilinemediğinden, Ekim 1651 tarihli ferman gönderildiğinde Karaman Beylerbeyi'nin hala Katırcıoğlu Mehmed Paşa olup olmadığı belli değildir.

Naima, kendisine yönelik şikâyetlerin çoğalmasıyla Katırcıoğlu'nun Haziran 1652'de Karaman'dan Silifke'ye tayin edildiğini yazmıştır³⁶². Kısa bir süre sonra Katırcıoğlu'na Hamid sancakbeyliği verilmiştir. Hamid sancakbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Rıdvan Ağa'ya yardım için Konyalı Hadım'ın kardeşi Hasan Ağa üzerine serdar olarak görevlendirilmiştir.³⁶³ Ekim/Kasım 1652 tarihli Hamid sancağı mutasarrıfına da giden bir hüküm, Anadolu kazaskerinin arzuhaline ilişkindir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın önceki görevinin Karaman beylerbeyliği olması ve belgede geçen tarihte Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Hamid Sancakbeyi olması, hükmün gittiği Mehmed Paşa'nın Katırcıoğlu Mehmed Paşa olduğu düşüncemizi desteklemektedir³⁶⁴. Katırcıoğlu Mehmed

³⁶⁰ "...Karaman eyâleti ihsan buyrulan Katırcıoğlu Mehmed Paşa kulları mübarek rikab-ı hümayun-ı devlet-makrunlarına hediye-i hakirâne göndermekle irsal olunmuştur...". BOA, TSMA.e, 780/8. Belgenin Devlet Arşivleri'ndeki katalog tarihi tahmini H. 1099/M. 1687-1688'dir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya daha erken bir tarihte Karaman beylerbeyliğinin verildiği ve H. 1079/ M. 1668 yılında vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda, belgenin tarihinin H. 1099'dan daha önce bir tarih olduğu açıktır.

³⁶¹ BOA, TSMA.e, 723/18.

³⁶² *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1398; *Sicill-i Osmani*'de de Katırcıoğlu'nun Silifke valisi olduğu bilgisi geçer. *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 1059.

³⁶³ *Târih-i Nâ'imâ*, C. III, s. 1443; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 320; Ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2053; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 36; Orhonlu, a.g.m., s. 766.

³⁶⁴ "Sabıkan Karaman beglerbegisi olub ber vech-i arpalık Hamid sancağına mutasarrıf Mehmed dame ikbalehuya..." BOA, A. {DVN.ŞKT.d. 2, 29/116.

Paşa, Osmanlı-Venedik mücadelesinin yoğun olarak devam ettiği 1655 yılında Girit'e gitmek üzere görevlendirilmiş³⁶⁵ ve Zurnazen Mustafa Paşa komutasında Girit'e giden donanmaya katılmıştır³⁶⁶. Benefşe³⁶⁷ Kalesi'nin Venedikliler tarafından kuşatıldığı haberi üzerine H. 23 Şevval 1065/ M. 26 Ağustos 1655 tarihinde Benefşe'nin yardımına koşması için Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Mora sancağı verilmiştir³⁶⁸. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın bir sonraki görevi ise yine 1656'da Girit'e yeniden düzenlenen sefere katılması şartıyla verilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya, Girit adasına gitmek üzere H. 7 Recep 1066/ M. 1 Mayıs 1656 tarihinde Hamid sancağı verilmiştir³⁶⁹. Buradan anlaşılıyor ki bu görev, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Hamid sancakbeyliğine ikinci kez getirilişidir. H. 1067/ M. 1656-1657 yılında Ala'ye sancakbeyi olarak geçen Küçük Mehmed Beğ'in önceden Katırcıoğlu'nun kethüdası olduğu bilinmektedir³⁷⁰. Konya sicilleri arasındaki Nisan 1661 tarihli bir belgede de Katırcıoğlu kethüdası olarak Köse adında bir isim geçmektedir³⁷¹. Kaynaklarda Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın H. 1070/ M. 1660 yılında hala Hamid sancakbeyi olduğu anlaşılmaktadır³⁷². Katırcıoğlu Mehmed Paşa bu yıllarda Girit savaşlarında mücadele etmektedir. Dolayısıyla sancağına bir mütesellim tayin etmiştir.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Hamid Sancakbeyi olduğu dönemde, bu sancağa da giden hükümlerde geçen olaylara değinmek, bölgede yaşananlar hakkında önemli fikirler verecektir. Hamid mütesellimine de giden bir hükümde Afşar kazası ahalisinin, çeşitli bahaneler ile vergiler alan Abdülbaki adındaki birini bildirmeleri üzerine gereğinin

³⁶⁵ Nâimâ Mustafâ Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 1602.

³⁶⁶ *Târih-i Nâ'imâ*, C. IV, s. 1622.

³⁶⁷ Bkz. Machiel Kiel, "Benefşe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, ss. 434-436.

³⁶⁸ "Liva-i Mora Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Benefşe'nin imdadına yetişmek şartıyla hatt-ı hümayun ile virilmek buyruldu". BOA, A.İRSK.d. 1529, s. 91. Bkz. Ek 2; Gülsoy, a.g.e., s. 107.

³⁶⁹ "Liva-i Hamid sabiken beglerbegisi olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Girit ceziresine gitmek üzere hatt-ı hümayun ile virilmek". BOA, A.İRSK.d. 1529, s. 235, Bkz. Ek 3; Gülsoy, a.g.e., ss. 108-109.

³⁷⁰ Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 95.

³⁷¹ BOA, Kon. Ş.S. 11; 36/5; Ayrıca bkz. İzzet Sak, *11 Numaralı Konya Şer'iye Sicili 1071-1072/1661-1662 Transkripsiyon-Dizin*, Kömen Yayınları, Konya 2007, s. 57.

³⁷² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât: Tahlil ve Metin (1066-1116/ 1656-1704)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 5; Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 238.

yapılmasına ilişkin Haziran 1657 tarihlidir³⁷³. Haziran 1657 tarihli bir hüküm, Hamid sancağı mütesellimi Süleyman'ın adamları Kürd Yusuf, Çerkes Ahmed, Hacı Mustafa, Akyakalıoğlu Mustafa ve diğer bazı adamların Hisar-ı Teke kazasındaki bir yeri basıp malları gasp etmelerine yönelik gereken cezanın verilmesine ilişkindir³⁷⁴. Isparta kadısına giden bir hüküm ise, Isparta'da yaşayan bir gayrimüslimin kardeşinin, yine Isparta'da yaşayan başka bir gayrimüslime 436 kuruş emanet bırakması fakat emaneti alacağında Yusuf adlı başka birinin buna engel olması ve kardeşinden intikal eden paranın tahsili hakkında olup Haziran/Temmuz 1657 tarihlidir³⁷⁵. Hamid sancağı mütesellimine ve Isparta kadısına giden Temmuz 1657 tarihli bir hüküm, Isparta'ya bağlı bir köyde oturan Şerife adındaki bir kadının küçük oğlunu kaçıran Hacı Musa'nın Âsitâne-i saâdete gönderilmesine ilişkindir³⁷⁶. 1657 tarihli Hamid sancağı mütesellimi Süleyman'a giden diğer bir hüküm de Edirne mutasarrıfı Mehmed'in 50 civarı devesini acele bir şekilde mühimmat taşımak amacıyla göndermesi istenen Hamid sancağı mütesellimi Süleyman'ın, develeri bahane ile vermemesi üzerine uyarılması ve acil olarak İstanbul'a göndermesinin istenmesi hakkındadır³⁷⁷. Arpalık olan Hamid Sancağı'nın beyine de giden bir hüküm, Barla'da oturan Ahmed adındaki birinin eski Isparta kadısı Memi'den almakta zorluk çektiği 40 bin akçenin tahsiline ilişkin olup Ağustos 1657 tarihlidir³⁷⁸.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Hamid sancağının ekonomisini etkileyen önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle Hamid sancağının merkezi Isparta'nın ticari hayatında önemli bir rolü olan “boğası” denilen ince pamuklu dokuma bezi yapımı oldukça gelişmiştir. İmal edilen boğasaların, İstanbul, Tuna iskeleleri, Lehistan, Erdel ve Macaristan'a ticareti yapıliyordu³⁷⁹. Suraiya Faroqhi, XVI. yüzyılın başlarında Hamid Sancağı'ndaki boğası satışından alınan damga vergilerinin 40.000 akçe civarında olduğunu söylemiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Hamid Sancağı boğası damgası için 3 yıllık bir

³⁷³ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 2/8; 92 Numaralı Mühimme Defteri'nin transkripsiyonun yapıldığı tezde, bu hükümdeki yer adı Akşar olarak geçmektedir. Fakat Hamid Sancağı'nda Akşar adında bir kaza olmadığından, bahsi geçen yer adının Afşar olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Murat Yıldız, *92 Numaralı ve 1657-1658 Tarihli Mühimme Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon-Dizin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 13.

³⁷⁴ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 3/11; Bkz. Yıldız, a.g.t., ss. 14-15.

³⁷⁵ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 15/66; Bkz. Yıldız, a.g.t., s. 43.

³⁷⁶ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 17/74; Bkz. Yıldız, a.g.t., ss. 50-51.

³⁷⁷ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 39/196; Bkz. Yıldız, a.g.t., ss. 110-111.

³⁷⁸ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 92; 29/147; Bkz. Yıldız, a.g.t., s. 83.

³⁷⁹ Feridun Emecen, “Isparta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999, s. 198.

sözleşme karşılığında 400.000, 420.000 ve 520.000 akçelik teklifler verilmiştir. Bu pamuklu bez satışları üzerinden 1 yıl boyunca alınacak vergilerin sırasıyla 133.333, 140.000 ve 173.333 akçe olduğunu göstermektedir. Bu vergilerin 1647-1650 döneminde yılda 273.333 akçe, 1652-1654 ve 1659-1660 döneminde ise 313.333 akçe yıllık ödemelere ulaşmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşen fiyat artışları devalüasyondan kaynaklanmıştır. XVI. yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıl başında Osmanlı altın sikkesinin uğradığı değişiklikler, dönemler arasındaki hesapların karşılaştırılmasını zorlaştırmıştır. Hamid boğası damgası mukataası, Kanuni Sultan Süleyman döneminde zirveye ulaşmıştı. Mukataanın altın cinsinden değeri XVII. yüzyıl ortalarında, XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki değerin yarısı kadardır. Faroqhi, Katırcıoğlu Mehmed'in Hamid Sancakbeyi olduğu dönemde vergilerin düşmesinin beklenebildiğini, üretimin etkilenmediğini, fakat İstanbul'a vergi akışının kesildiğini ifade etmiştir. Bunu da akçenin değer kaybettiği dönemlerde bile damga vergisi oranlarının değişmemesinden yola çıkarak bu değer kaybının üretimin düşmediği halde hazinenin gelir kaybına uğramasına dayandırmakta ve mukataanın akçe cinsinden değerindeki düşüşlerden, üretimin azaldığı sonucunun çıkarılabileceğine işaret etmektedir³⁸⁰.

Girit Adası'nın muhafazası görevinde olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın, arpalık olarak verilen Tırhala sancağına H. 28 Recep 1070/ M. 9 Nisan 1660'da sancakbeyi olarak görevlendirildiği bilinmektedir³⁸¹. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın da bizzat katıldığı Kandiye muhasaraları sürecinde Katırcıoğlu Mehmed Paşa önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kandiye Kalesi'nin H. 17 Zilhicce 1077/ M. 10 Haziran 1667'de Güllük tarafından topa tutulması için Katırcıoğlu Mehmed Paşa görevlendirilmiştir. Kaynaklarda Katırcıoğlu Mehmed Paşa bu tarihte Karaman Beylerbeyi olarak geçmektedir³⁸². Buradan

³⁸⁰ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2000, ss. 163-165.

³⁸¹ “*Liva-i Tırhala hatt-ı hümayunla ber vech-i arpalık mutasarrıf olub Girid Ceziresi'nin hidmet-i muhafazasında olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya virilmek buyruldu*”. BOA., KK.d. 217, s. 15; Bkz. Hakan Savun, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2019, s. 98.

³⁸² Abubekir Sıddık Yücel, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996, ss. 329-330; Arslan Boyraz, *Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa Devrinde (1069-1080) Vukuatı Tarihi Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 71; Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 448; Gülsoy, a.g.e., s. 135; Tuncer, a.g.t., s. 28. Orhonlu, a.g.m., s. 766.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya yeniden Karaman beylerbeyliği verildiği çıkarılabilir. Fakat Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Girit'te bulunduğu süre içerisinde kendisine Mora, Hamid ve Tırhala sancakbeyliği gibi görevlerin verilmiş olmasından dolayı, sanıldığı gibi 1655'ten itibaren Girit'te yıllarca Karaman Beylerbeyi olarak³⁸³ hizmet etmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, H. 1069-1072'de Çatalbaş Mustafa Paşa³⁸⁴, H. 1073-1074 arasında Kaplan Mustafa Paşa³⁸⁵, H. 1074'te İbrahim Paşa³⁸⁶, H. 1075'te yine Kaplan Mustafa Paşa³⁸⁷ ve H. 1076'da Mahmud Paşa³⁸⁸ Karaman Beylerbeyi olarak geçmektedir. Bununla birlikte bu tarihler aralığında da sık sık görev değişimi gerçekleşmiş olabilir. H. 19 Şaban 1073/ M. 29 Mart 1663 tarihli bir tezkire, Osman adında birinin Karaman Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın defterlisi olmasına ilişkindir³⁸⁹. Fakat burada bahsi geçen Mehmed Paşa, Çavuşzade Mehmed Paşa olsa gerektir³⁹⁰. Sonuç olarak Katırcıoğlu Mehmed Paşa, zikrettiğimiz bu tarihlerde Karaman Beylerbeyi değildir.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın en önemli görevlerinden biri de H. 3 Rebiülahir 1078/ M. 22 Eylül 1667 tarihinde getirildiği Anadolu beylerbeyliğidir. Kandiye muhasarası sürecinde gerçekleşen lağım savaşlarında Venediklilerin Rumeli eyaleti askerlerine yönelik saldırıları sonucunda vefat eden Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa'nın yerine Anadolu Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa, onun yerine de Karaman Beylerbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa geçmiştir³⁹¹. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi olması

³⁸³ İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 36.

³⁸⁴ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 164, 232, 255. *Zeyl-i Fezleke*'nin transkripsiyonun yapıldığı bu tezin 233. sayfasında Karaman Beylerbeyi olarak Çatalbaş Mustafa Paşa'nın yanı sıra Çatalbaş Murtaza Paşa adı da geçmekte fakat bunun sehven yazıldığı anlaşılmaktadır.

³⁸⁵ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 268, 282, 295.

³⁸⁶ "*Eyalet-i Karaman sabiken Kıbrıs eyaletine mutasarrıf olan vezir-i muhterem İbrahim Paşa'ya tevcih olunmuşdur*" BOA., İE.TCT., 1/110; Karaman Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya gönderilen hüküm için bkz. BOA, AE.SMMD.IV, 62/7258; Karaman Mirimiranı Vezir İbrahim Paşa'ya borç para verilmesine ilişkin belge için bkz. BOA., İE.ML., 16/1451; Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 346.

³⁸⁷ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 380.

³⁸⁸ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 420.

³⁸⁹ BOA., AE.SMMD.IV., 106/12301.

³⁹⁰ H. 23 Rebiülahir 1074/ M. 24 Kasım 1663 tarihli belgeden, bu tarih öncesinde Karaman Beylerbeyi olduğu anlaşılan Çavuşzade Mehmed Paşa'ya, ilgili kısmın üstünün okunamaz halde olmasından dolayı hangi eyaletin verildiği anlaşılmamaktadır. Bkz. BOA., İE.TCT., 1/110.

³⁹¹ Rumeli beylerbeyliğinin Mustafa Paşa'ya, Anadolu beylerbeyliğinin de Mehmed Paşa'ya verilmesine ilişkin belge için bkz. BOA, İE.TCT., 4/435; *Cevâhirü't-Tevârih, Târih-i Râşid ve Zeyl-i Fezleke*'de olayın gerçekleştiği tarih H. 2 Rebiülahir 1078/ M. 21 Eylül 1668 olarak geçer. Bkz. Yücel, a.g.t., s. 357; Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1114/1660-1703)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, C. I, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, ss. 109-110; Karaçay-Türkal, s. 469; Erzurumlu Osman Dede, Rebiülahir ayının 1. ve 2. günlerinde düşman tarafından lağım atılması üzerine Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın şehit olduğu, Anadolu Beylerbeyi

üzerine Kandiye'deki Anadolu eyaleti kolunun kumandası da kendisine verilmiştir³⁹². Mustafa bin Musa, Rumeli beylerbeyi Kara Mustafa Paşa hastalıktan vefat ettikten sonra yerine Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın geçtiğini fakat hizmetlerinden memnun kalınmadığı için Anadolu beylerbeyliği verildiğini ve Küllük tabyasına gönderildiğinden bahseder³⁹³. Mustafa Nuri Paşa da *Netâyicü'l-Vukû-'at*'ta, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Rumeli beylerbeyliği görevinde bulunduğuna değinir³⁹⁴. Bazı kaynaklarda Şubat/Mart 1668 tarihinde Anadolu Beylerbeyi olarak Halil Paşa'nın adı geçmektedir³⁹⁵. Dolayısıyla bu süreçte yine bir görev değişimi gerçekleşmiş olabilir. Fakat bu sürenin kısa bir süre olduğu açıktır. Katırcıoğlu Mehmed Paşa, vefat ettiğinde Anadolu Beylerbeyi'dir.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi olduğu anlaşılan dönemde, çiftliğini yakan Caferoğlu adlı eşkıyanın ve yanındaki eşkıyaların yakalanmasına ilişkin olarak Ebubekir Ağa'ya görev verilmiş ve yardım etmeleri için Müslümanlar, voyvodalar ve il erleri gibi kişiler görevlendirilmiştir. Mehmed Paşa'nın imzası olan ve Mehmed Paşa'nın Hamid Sancağı'nın hâlâ arpalığı olduğunu belirttiği bir belge, daha önce mütesellim olan katip Mustafa Efendi'nin yerine, H. 1 Şevval 1078/ M. 15 Mart 1668 tarihinde, önceden kethüda olan Zülfikar Ağa'nın Hamid mütesellimi olarak görevlendirilmesine ilişkindir. Hamid Sancağı mütesellimi Zülfikar Ağa'ya, Caferoğlu ve adamlarına kimsenin yem ve yiyecek vermemesi ve sancaktaki adamların eşkıyalara karşı toplanmasının bildirilmesine ilişkin Nisan 1668 tarihli bir belge de mevcuttur³⁹⁶. Anadolu Müfettişi Mehmed Paşa tarafından gönderilen Caferoğlu eşkıyasını İstanbul'a getirdiği için oğlu Osman'a çavuşluk verilmesine dair Ebubekir imzalı, Eylül 1668 tarihli belgeye göre ise Caferoğlu'nun yakalandığı anlaşılmaktadır³⁹⁷.

Kara Mustafa Paşa'ya Rumeli beylerbeyliğinin verildiği ve Katırcıoğlu'na da Anadolu beylerbeyliğinin verildiğini yazmıştır. Bkz. Boyraz, a.g.t., s. 79; Ayrıca bkz. İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 36.

³⁹² Yücel, a.g.t., s. 358; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 110; Karaçay-Türkal, a.g.t. s. 470; Gülsoy, a.g.e., s. 138; Boyraz, a.g.t., s. 80.

³⁹³ Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye: Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi (1666-1669)*, Haz. Meltem Aydın, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 112.

³⁹⁴ *Netâyicü'l-Vukû-'at I-IV*, s. 214.

³⁹⁵ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 483; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 117.

³⁹⁶ Fehmi Aksu, "Katırcı Oğluna Dair Vesikalar II", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 43-44, Isparta 1937, ss. 627-628.

³⁹⁷ BOA, İE.DH. 7/717.

Fehmi Aksu'nun neşrettiği belgeler arasında, “Katırcızade Mehmed Paşa Hazretlerinin mektubudur” başlığı altında geçtiğini söylediği fakat tarihsiz olan bir belge vardır. Bu belge neşrinin bir kısmı şu şekildedir:

“...halen livai hamide bervechi arpalık mutasarrıf olan Osman Paşa babamız hazretlerinin oğlu ve mütesellimi olan ağa tarafından adem ve mektupları varid olup mumaileyh Osman Paşa hazretleri halen Girit ceziresinde olup Girit ceziresi seferi ahvali ammei nasın malumları olmağla vaki olan bir subaşılığı muhasebesini mutadî kadim üzere tevcih ve salyane edüp bir mikdar imdat ve ianet olunup müşarünileyh paşa hazretlerine harç irsal olunmak babında imdat ve muavenet rica etmeleri ile mektubı meveddet terkim ve ısdar olunup irsali izzü huzur kılınmıştır. Ledeşşerefilvusul memuldür ki mümkünülhusus bir mikdar muavenet ve müzaheret olunup harç irsali babında müşavere edüp mareahül mü'minin hasenen fehüve indallahi hasenün der seccadei şeriat daimbad birabbilibad fehvasına tahammül oluna baki, Minelmuhibbilmuhlis Mehmet miri miranı Karaman halen”.

Burada Girit seferinde görevli olan ve Hamid sancağını arpalık olarak tasarrufunda bulunduran Osman Paşa'nın oğlu ve müteselliminin mektup gönderdiği Girit seferinin durumu herkesin malumu olduğundan Osman Paşa'ya bir miktar yardım gönderilmesini talep ettikleri ifade edilmektedir. Katırcıoğlu'nun bu mektubu yazdığı sırada Karaman Beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır³⁹⁸.

3.2. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA'NIN ABAZA HASAN AĞA ÜZERİNE GÖNDERİLMESİ

Abaza Hasan Ağa, silahtar bölüğüne bağlı kapıkulu süvarisi olup, Osmanlı tarihindeki en büyük Celali isyanını çıkaran asidir³⁹⁹. Abaza Hasan'a, Kara Haydaroğlu'nu yakalaması karşılığında üç seneliğine Yeni-il Voyvodalığı verilmiştir. Bu duruma karşı gelen ağalara karşı Sadrazam Sofu Mehmed Paşa ise padişah emri çıkartmıştır⁴⁰⁰. Naima'nın kaydettiğine göre, ocak ağalarının da desteğiyle Yeni-il Voyvodalığı⁴⁰¹ Ak Ali'ye

³⁹⁸ Aksu, “Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar II”, s. 627.

³⁹⁹ Mücteba İlgürel, “Abaza Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 10.

⁴⁰⁰ *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 1309.

⁴⁰¹ “Mali bir terim olarak, vergi gelirine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi namına ya da bir başkası adına vekâleten vergi tahsil eden görevlileri nitelemektedir. Voyvodayı vergi tahsildarlığı açısından muhassıl ve mütesellimden ayıran temel farklardan biri onun sadece timar, zeâmet ve yüksek askerî zümreye ait hasların değil aynı zamanda merkezî hazineye ait vergilerin ve vakıf gelirlerinin tahsilini de üstlenebilmesidir”, “XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da ve Rumeli'deki büyük aşiretlerin vergilerinin tahsil görevini üstlenen mültezimler de voyvoda adıyla anılıyordu. Yeni-il, Yüzdepare, Mardin, Zile ve

verilince ve ağalar da voyvodalığı Abaza Hasan'a vezirin verdiğini hatırlatınca Abaza Hasan vezire giderek şikâyetlerini dile getirmiş, Haydaroğlu'nun, üç tuğlu bir veziri katledip Anadolu'yu harabeye çevirdiğini, kendisinin Haydaroğlu'nu yakalayıp getirmesine rağmen hizmetinin karşılığı olan voyvodalık parasına göz diktiklerini, elinden kaçıp canını kurtaran Katırcıoğlu'nun üç tuğlu vezir yapılarak eyalet verdiklerini ama ona çok görülmediğini, mîrîye altmış bin kuruşunun geçtiğini ve birçok masraf ettiğini dile getirmiştir⁴⁰². Fakat Abaza Hasan Ağa ocak ağalarının kendisini yakalayıp katletme niyetinde olduğunu duyunca Konyalı Hadim Ali Ağa kardeşi Hasan Ağa, Kör Mehmed ve Cündi Yusuf Ağa gibi kişileri etrafına toplamıştır⁴⁰³. Abaza Hasan bu süreçte çeşitli asilik faaliyetlerinde bulunmuş, 1000 civarı adamıyla Anadolu'ya hareket etmiş, önüne gelen yeniçerinin burnunu ve kulaklarını kesmiş, katl ve yağma faaliyetlerini giderek arttırmıştır⁴⁰⁴. Bunun üzerine İpşir Paşa'ya Sivas beylerbeyliği verilerek Abaza Hasan üzerine serdar olarak görevlendirilmiş ve diğer vilayetlere de emirler gönderilmiş⁴⁰⁵ fakat İpşir Paşa ile Abaza Hasan'ın eski dost olmaları ve köken itibariyle her ikisinin de Abaza olması göz önünde bulundurularak, Abaza Hasan'ın üzerine o dönemde Karaman Beylerbeyi olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa serdar olarak görevlendirilmiştir⁴⁰⁶. İpşir Paşa'nın gönlünü almak için kendisine Bağdat Valiliği verilmiştir⁴⁰⁷. İpşir Paşa bu görevin Katırcıoğlu'na verilmesine bozularak Abaza Hasan Ağa cemiyetine dâhil olmuş ve Katırcıoğlu'na mektup göndererek, bu olayın kolaylıkla çözülebileceğini ve yerinde oturup hareket etmemesini söylemiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa, İpşir Paşa'nın bu sözlerini dinlememiş ve adam toplamıştır. Abaza Hasan bunu duyunca harekete geçmiş ve Katırcıoğlu ve askerleriyle Aksaray'da karşılaşmıştır.

Halep'teki bazı aşiretlerin vergileri voyvodalık üzere iltizama veriliyordu". Bkz. Erol Özvar, "Voyvoda", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, ss. 129-131.

⁴⁰² *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1310; Abaza Hasan'ın üç tuğlu veziri katletti diye bahsettiği Küçük Ahmed Çavuş Paşa Katırcıoğlu tarafından öldürülse de, Abaza Hasan'ın, veziri Haydaroğlu'nun öldürdüğü ile ilgili sözleri Haydaroğlu ve Katırcıoğlu'nun önceki dönemlerde birlikte hareket ediyor oluşundan kaynaklanmış olabilir; Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 273; *Fezleke*, II, ss. 1040-1041.

⁴⁰³ *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1310; *Fezleke*, II, s. 1041; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2056.

⁴⁰⁴ *Solakzade Tarihi*, s. 886; *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1311; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2057.

⁴⁰⁵ *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1313; *Solakzade Tarihi*, s. 886; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 36; Sivas eyaleti mutasarrıfı İpşir Mustafa Paşa'nın Abaza Hasan üzerine serasker tayin edilmesine ilişkin vesika için bkz. Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 320-321.

⁴⁰⁶ Naima, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya serdarlık emrini götüren kişinin Veziriazamın Şahin Ağa adındaki bir ağası olduğundan bahseder. Bkz. *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1314.

⁴⁰⁷ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da...*, ss. 321-322; *Târih-i Na'imâ*, C. III, s. 1314; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2059; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 515; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 269; *Fezleke*, II, s. 1042.

Savaşın daha başında Katırcıoğlu Mehmed Paşa yenilerek Konya'ya dönmüş, haberi alan ocak ağaları bu duruma oldukça şaşırılmış ve moralleri bozulmuştur. Anlaşılan o ki, ağalar, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın savaşıklık yeteneğine güvenmekteydiler. Bu sırada Haydarağazade Mehmed Paşa'ya verilen Bağdat valiliği, uzaklaşması için tekrar İpşir Paşa'ya verilmiş fakat İpşir Paşa bu görevi kabul etmeyince tekrar Haydarağazade Mehmed Paşa'ya verilmiştir⁴⁰⁸. Katip Çelebi, konuya ilişkin olarak,

“Mukaddemâ Abaza Hasan Ağa cem'iyetle Âsitâne tarafına teveccüh kuvvetiyle beri tarafda ağalar ga'ilesi ber-taraf olmuşidi. Ve anlar Katırcıoğlu'nu bozup sonra da'vet itmişleridi...”

ifadelerini kaydetmiştir⁴⁰⁹. Bir yandan bu dönemde ağalar saltanatına son verilmiş ve asilerle anlaşma yoluna gidilmesine karar verilmiştir⁴¹⁰. Abaza Hasan ile İpşir Paşa'nın etrafına topladıkları adamlar çoğaldıysa da, İpşir Paşa'ya Halep eyaleti, Abaza Hasan'a Türkmen ağalığı verilmiş ve barış ortamı sağlanmıştır⁴¹¹. Karaman eyaletinin Topal Mehmed Paşa'ya verilip Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Şehrizol eyaleti verilmesiyle Katırcıoğlu, yerinde kalmak için bazı adamlarıyla emir getirtmiş ve Konya'da kalmıştır. Bu süreçte İpşir Paşa'ya fırsatını bulursa Katırcıoğlu'nu katletmesi yönünde emir gitmiştir. Katırcıoğlu ise durumu anlayınca tedbirini alarak Konya'da hendekler kazdırmıştır⁴¹². Sonuç olarak İpşir Paşa, Katırcıoğlu'nun ortadan kaldırılmasına yönelik hareketinde başarılı olamamıştır⁴¹³.

Halep valisi İpşir Paşa, birbirine düşman olan yeniçeri ve sipahileri barıştırmış ve bu arada da bir nizamname hazırlatmıştır. Bu nizamname, liyakate göre makama gelme, rüşvetin kaldırılması, para ayarının düzeltilmesi ve beylerbeyi, bey ve kadı gibi önemli görevlilerin üç yıldan önce azledilemeyeceği gibi hususları içeriyordu. Bu şartlara

⁴⁰⁸ *Târih-i Na'îmâ*, C. III, 1315; *Fezleke*, II, ss. 1042-1043.

⁴⁰⁹ *Fezleke*, II, s. 1049.

⁴¹⁰ İlgürel, “Abaza Hasan”, *TDVİA*, C. 1, s. 11; Konuya ilişkin olarak bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 417.

⁴¹¹ *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 1363; Halep valiliği yeniden İpşir Paşa'ya verilmiştir. Bkz. M. Münir Aktepe, “İpşir Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 375; Ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2060; *Fezleke*, II, s. 1049; *Solakzade Tarihi*, s. 890; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III/1, s. 274; Avusturya maslahatgüzârı Simon Reniger konuya ilişkin olarak detaylı bilgiler vermiştir. Bkz. *İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666)*, ss. 80-85.

⁴¹² *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 1371; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 320.

⁴¹³ İlgürel, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C. 25, s. 36.

uymaları konusunda yeniçerilere ve sipahilere de yemin ettirilmiştir⁴¹⁴. Sonrasında ise İpşir Paşa, Diyarbakır, Bağdat, Erzurum, Sivas, Karaman ve diğer Anadolu vilayetlerine mektup gönderip

“...Sene 1062 rûz-ı Hızırı’nda Mar’aş çayırında atlarımız çayırlatırız, encümen-gâh olur. Her diyârdan kul tâ’ifesi gelip, ümerâ ve beylerbeyiler bu vech üzre kanûna mutâbık ıslâh-ı âlem için cem’ olalar. Tahallûf ü ibâ edenlerin üzerine varılır ve ba’de inkizâ’i-l-maslaha hakkından gelinir...”

demiştir. Trablus-Şam valiliği verilmesine İpşir Paşa’nın engel olmasıyla Karaman’a gelen Ömer Paşa ile Hacı Bayram Sofu, Karaman’da Katırcıoğlu meclisine katılmışlardır. İpşir Paşa’dan Katırcıoğlu Mehmed Paşa’ya gelen mektup sırasında yaşananlardan bahseden Hacı Bayram Sofu,

“...Katırcı-oğlu meclisinden paşa ile bir mahalden dâhil olduk ki İbşir Paşa’nın ağası ana da bu gûne da’vet mektubu getirmiş. Katırcı-oğlu bir ayağını ol bir ayağı üzerine koymuş, sarığını eğmiş, gelen mektubu henüz okumuş Ömer Paşa’nın üzerine atıp ‘Bak İbşir Paşa’dan gelen mektubu’ dedi. Andan sonra İbşir Paşa ağasına böyle cevap verdi ki ‘Bakın bre herifler! Paşanız beni öldürmek istedi öldüremedi. Hâlâ böyle sûret-i salâhda tuğyân etmek ister. Ben dağ başında bir harâmî iken Hak te’âlâ bana böyle bir büyük ekmek verdi. Herkez padişah nusretinden dönmezem ve üzerimize gelirse altı bin yarar askerim vardır, bendleri kapadıp basıp kırarım ve size mektup dahi vermem. Cevabım dahi budur. Varın işittiğiniz gibi söylen bre kahbe avratlı gidiler!’ deyip taşra eyledi...”

şeklinde aktarmıştır. Naima, bu olaydan daha önce Katırcıoğlu’nun Larend’e (Karaman), dul ve zengin bir saraylı kadını adamlarından biri için istediğini, yanındaki adamlarıyla Larend’e’yi kuşatıp büyük fesatlıklar ettiğinden bahsetmiştir. Bunun üzerine Larend’e halkının İstanbul’a gidip arz-ı mahzarı Şeyhülislam’a ilettiklerini, Şeyhülislam’ın ise Sadrazama neden hala Katırcıoğlu’na tahammül edildiğini sorması üzerine Sadrazamın da, Katırcıoğlu’nun, İpşir Paşa’nın önünü kapadığı için bazı hareketlerini görmezden geldiklerini ifade ettiğini kaydetmiştir⁴¹⁵. H. Recep 1062/ M. Haziran 1652’de şikâyetlerin çoğalması üzerine Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Karaman’dan Silifke’ye nakledilmiş ve Karaman Eyaleti, Zurnazen Mustafa Paşa’ya verilmiştir⁴¹⁶.

⁴¹⁴ Aktepe, a.g.m., *TDVİA*, C. 22, s. 375; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2061.

⁴¹⁵ *Târih-i Na’îmâ*, C. III, ss. 1388-1389. Ayrıca bkz. Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, s. 518; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 322.

⁴¹⁶ *Târih-i Na’îmâ*, C. III, s. 1398.

İlerleyen süreçte ise Karaman'dan azledilmiş olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Isparta'ya giderek Yalvaç kadısının boşadığı bir kadın ile evlenmiştir⁴¹⁷. H. 1062-1063/ M. 1652-1653'te Hamid Sancakbeyi olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Rıdvan Ağa'ya yardım için Konyalı Hadım'ın kardeşi Hasan Ağa üzerine serdar olarak görevlendirilmiştir⁴¹⁸.

İpşir Paşa, Halep eyaletindeyken kendi isteklerine göre hareket etmiştir. Bu durum halka zarar vermeye başlamışsa da, Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın rahatsızlığı sonucu İpşir Paşa, 28 Ekim 1654'te sadrazam olmuştur. İpşir Paşa'ya sadaret mührünün gönderilmesindeki temel amaç, olası bir Celali hareketinin önlenmesidir. Fakat İpşir Paşa'nın şüpheleri günden güne artınca etrafına karşı daha da sert bir tavır almıştır. İpşir Paşa, başta İstanbul'a gitmeyi kabul etmese de, 1654 yılının Aralık ayında Türkmen Ağası Abaza Hasan Ağa ile yola çıkmıştır. Bu süreç içerisinde Anadolu vilayetleri defterdarlarına haber göndererek, daha önce satılmış olan mukataaların kendi adamlarına satıldığını bildirmiş, geçtiği yerlerdeki hakkında şikâyet edilmiş olan vezirleri cezalandırmış ve halkın beğenmediği kadıların yerine yanında bulunan azledilmiş kadıları görevlendirmiştir⁴¹⁹. Bunun üzerine ağalar Defterdar Paşa'ya mührü alması hususunda ricada bulunmuşlardır. Defterdar Paşa da, İpşir Paşa'nın amacının Anadolu'yu istila etmek olduğunu söylemiş, mührün kendisine verilmesini isteyerek Katırcıoğlu'yla birlikte İpşir Paşa'yı alt edebileceğini söylemiş ve bu bilgi padişaha ulaştırılmıştır. Anlaşılan o ki, devlet tarafından çoğu zaman, İpşir Paşa'nın olası bir isyanına karşı Katırcıoğlu Mehmed Paşa hareketi gerekli görülmüştür. Başlangıçta Defterdar Paşa'nın sadrazamlığı kabul edilse de Kapudan Kara Murad Paşa buna engel olmuştur⁴²⁰.

Şubat/Mart 1655'te Isparta halkı, halktan fazla para aldığı ve zulmettiği iddiasıyla, İpşir Paşa ile de husumeti olan Hamid Sancakbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı şikâyet etmişlerdir. Kapudan Kara Murad Paşa, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı koruyarak, ona, halktan aldığı paraları geri vermesini ve zulmetmekten vazgeçmesini, gidip köyünde oturmasını söylediği bir mektup göndermiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa da Kapudan Kara Murad Paşa'nın sözünü dinleyerek köyüne gitmiştir. Kapudan Kara Murad Paşa,

⁴¹⁷ *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 1421.

⁴¹⁸ *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 1443; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 320.

⁴¹⁹ Aktepe, a.g.m., *TDVİA*, C. 22, s. ss. 375-376.

⁴²⁰ *Târih-i Na'îmâ*, C. IV, s. 1565.

İpşir Paşa'ya Katırcıoğlu hakkında mektup yazarak “*Ri’âyet-i hâtırımız için cerâ’im-i sâbıkasını af ve lutufla mu’âmele buyurasız yine işe yarar kulunuzdur*” demiştir. Katırcıoğlu’na da tekrar bir mektup yazarak “*Vezîr ol havaliye karîb geldikte münâsib hediye ile varıp ayağına düşüp tezellül ile bendelik gösteresin*” demiştir. Naima, konuya ilişkin olarak “*müverrih der ki*” diye başladığı cümlesini,

“Katırcı-oğlu harâmilikten neş’et etmiş dağ âdemisi iken, anın zulmü sâ’ir vülâtın ekall idiği mecma’un-aleyhdir. Bu vakitte humât-ı memleket nâmına olan vülât ne makule olmak gerektir. Kati’u’t-tarîk anlardan aslah idiğine ittifâk oluna. Ne’ûzü billâhi min fesâdi’z-zaman”

diyerek tamamlamıştır. Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Hamid sancağından asker toplayıp, askerlerinin bir kısmını dağ arkasında bırakıp 50 kadar atlı askeri ile İsaklı konağında olan İpşir Paşa’nın yanına gitmeden önce Abaza Hasan Ağa’nın yanına uğramıştır. Katırcıoğlu daha sonra vezirin yanına gitmiş, ayağına yüz sürmüş ve başlığını çıkarıp kılıcını vezirin önüne koyarak,

“Devletlü vezîr cürmüme mu’terif bir kulunum, yüz yere koyup sana kulluğa geldim. İşte seyf, işte boynum... İstersen katl eyle, dilerse afv eyle. Ferman senindir, afv edersen bu kelleyi uğrunda fedâ edinceye kadar hizmet ederim!”

demiştir. İpşir Paşa bu durumdan memnun olarak “*Hoş geldin, elem çekme!*” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İpşir Paşa, Katırcıoğlu’na hilat giydirmiş ve beraberinde hareket etmekle görevlendirmiştir. Daha önce İpşir Paşa’ya sert tavrıyla bilinen Katırcıoğlu Mehmed Paşa, bu davranış şeklini Kapudan Kara Murad Paşa’dan öğrenmiştir⁴²¹. Katip Çelebi, bu durumu “*Katırcı-oğlu ile arada muhâlefet-i sâbıkası cihetinden bürûdet var idi. İstikbâl ve ziyâfet idüp bile geldi*”⁴²² ifadeleriyle aktarır. Sadrazam İpşir Paşa’nın İstanbul’a gelirken yanında olanlardan biri de Katırcıoğlu Mehmed Paşa idi. Onun dışında Seydi Ahmed Paşa ve Abaza Hasan gibi kişiler de vardı. Paşalar siyah samur giymişler ve gösterişli bir şekilde büyük bir topluluk ile hareket etmişlerdir⁴²³.

⁴²¹ *Târih-i Na’îmâ*, C. IV, ss. 1574-1575; Ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2054; Hammer, *a.g.e.*, 5, C. 10, ss. 555-556.

⁴²² *Fezleke*, II, s. 1080; Ayrıca bkz. Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, s. 7.

⁴²³ *Târih-i Na’îmâ*, C. IV, s. 1584; Ayrıca bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 419.

İpşir Paşa, sadareti sırasında kendisine muhalif olanları katl veya sürgün etmeye başlamıştır⁴²⁴. Naima, Defterdar aracılığıyla Melek Paşa tarafından Katircioğlu'na, İpşir Paşa'nın asi olduğu ve ne ricası olursa izin verileceğine dair emir gönderildiğinden bahseder⁴²⁵. İpşir Paşa'nın sert tavırları, sipahilerle arasının açılmasına yol açmış, hatta kendisine yakın olarak bilinen Abaza Hasan ile dahi aralarının açılmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda, sipahi ve yeniçeri ileri gelenleri İpşir Paşa'ya karşı birleşmişlerdir. Bu olaylar sonucunda ise Kara Murad Paşa yeniden sadrazam olmuştur. Bu gelişmelerin akabinde İpşir Mustafa Paşa, 11 Mayıs 1655'te idam edilmiştir⁴²⁶. Abaza Hasan'a ise önce Türkmen voyvodalığı, daha sonra ise Diyarbakır valiliği verilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Köprülü Mehmed Paşa'nın sadareti dönemindeki sert önlemler sonucunda, Abaza Hasan Paşa'nın ikinci kez giriştiği isyan başarısız olmuş ve Halep'te öldürülmüştür⁴²⁷.

3.3. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA'NIN GİRİT'E GÖNDERİLMESİ

Girit Adası'nın Mısır, Tunus, Cezayir ve Trablus gibi önemli deniz yolları üzerinde bulunması, Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz üzerindeki hâkimiyeti açısından önemli bir engel oluşturmuştur⁴²⁸. Osmanlı Devleti, Girit seferine çıkmadan önceki süreçte, yalnızca sahil güvenliğini sağlamak amaçlı faaliyetlerde bulunmuş ve önemli bir deniz seferi gerçekleştirmemişse de tersanelerde gemi inşasını sürdürmüştür. 1645-1669 yılları arasında yaklaşık 25 yıl süren Girit seferi, Osmanlı denizciliğinin dönüm noktasını oluşturur⁴²⁹. Osmanlı Devleti, Girit Adası'na sefer düzenlemek için uygun zamanı beklemiştir. IV. Murad döneminde Girit Adası'na sefer düzenlemek için fırsat yakalayan Osmanlı Devleti, bir yandan İran ile savaştığı için bu fırsatı değerlendirememiştir⁴³⁰. Diğer bir fırsat ise Sultan İbrahim döneminde oluşmuştur. Sultan İbrahim'in, görevden alarak Mısır'a sürgün ettiği Sünbül Ağa, bütün malını alarak İbrahim Çelebi'ye ait

⁴²⁴ Aktepe, a.g.m., *TDVİA*, C. 22, s. 376.

⁴²⁵ *Târih-i Na'imâ*, C. IV, s. 1595.

⁴²⁶ Aktepe, a.g.m., *TDVİA*, C. 22, s. 376. Ayrıca bkz. Danişmend, a.g.e., C. 3, s. 420; *Solakzade Tarihi*, s. 900; *Tarih-i Gilmani*, s. 82.

⁴²⁷ İlgürel, "Abaza Hasan", *TDVİA*, C. 1, s. 11.

⁴²⁸ Gülsoy, a.g.e., s. 24; Cemal Tükin, "Girit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 87.

⁴²⁹ İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler*, Küre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2017, ss. 49-50.

⁴³⁰ Gülsoy, a.g.e., s. 25.

silahsız ve donanımsız kalyonla yola çıkmıştır. Mekke kadılığı ile görevlendirilen Bursavî Mehmed Efendi'nin ve bazı hacıların da yolcular arasında bulunduğu kalyon, Kerpe Adası açıklarında Malta korsanları tarafından saldırıya uğramış ve kalyondaki mallar da ele geçirilmiştir. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nin Girit'in fethi için harekete geçmesine neden olmuştur⁴³¹. Sultan İbrahim'in emriyle gerekli hazırlıklar yapılmış ve Venedik elçilerinden gizlenmesi amacıyla, seferin Malta'ya yönelik olduğu duyurulmuş fakat esas rota Girit olmuştur. 30 Nisan 1645'te Serdar Silahtar Yusuf Paşa, hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte donanma ile İstanbul'dan ayrılmış ve bazı eyalet beyleri de donanmaya katılmışlardır. 27 Haziran 1645'te Hanya kalesi kuşatılmış⁴³², 22 Ağustos 1645'te ise Hanya fethedilmiştir⁴³³. İlerleyen süreçte Deli Hüseyin Paşa'ya Hanya muhafızlığı görevi verilmiştir. Girit'in fethinin tamamlanması için, çeşitli entrikalar sonucunda katledilen Silahtar Yusuf Paşa'dan sonra Siyavuş Paşa Girit seferi serdarlığına getirilmiş fakat kısa bir süre sonra Sultanzâde Mehmed Paşa Girit seferi serdarı olmuştur. Fakat Mehmed Paşa'nın vefatıyla Hanya muhafızlığı görevinde bulunan Deli Hüseyin Paşa, Girit'e serdar olarak gönderilmiştir⁴³⁴. Deli Hüseyin Paşa, Girit'teki gayretleri sonucunda, Kisamo, Apokorano, İstirni, Değirmenlik, Grambosa, Milaportorno ve Resmo gibi yerleri fethetmesiyle, Girit Adası'nın doğusunda Osmanlı hâkimiyetinin sağlanmasına ön ayak olmuştur⁴³⁵. Deli Hüseyin Paşa, Kandiye'yi kuşatmak için çeşitli hazırlıklara başlamış ve İstanbul'dan yardım istemişse de Çanakkale Boğazı'nı Venediklilerin denizden kuşatmaları, yapılacak yardımların önünde engel teşkil etmiştir. 1669 yılında fethedilecek olan Kandiye'nin ilk muhasarası Deli Hüseyin Paşa'nın bu girişimiyle başlamıştır. Fakat İstanbul'daki iç karışıklıklar ve Venedik ablukası Girit'e yönelik faaliyetlerin aksamasına yol açmıştır. Deli Hüseyin Paşa buna rağmen Girit'teki mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir⁴³⁶. Bu süreçte Deli Hüseyin Paşa'nın Girit'teki mücadelelerine destek olmak amacıyla bazı paşalar kaptan-ı derya olarak görevlendirilmişlerdir⁴³⁷. Haydarağazade Mehmed Paşa'nın kaptan-ı deryalık görevini

⁴³¹ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 26-27; Tükin, "Girit", *TDVİA*, C. 14, s. 87.

⁴³² Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 27-33; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 1967.

⁴³³ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 41; Tükin, "Girit", *TDVİA*, C. 14, s. 87.

⁴³⁴ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 46-51.

⁴³⁵ Mücteba İlgürel, "Hüseyin Paşa, Deli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999, s. 5; Tükin, "Girit", *TDVİA*, C. 14, s. 87.

⁴³⁶ İlgürel, "Hüseyin Paşa, Deli", *TDVİA*, C. 19, s. 5; Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 413; Girit Adası'na yönelik Osmanlı-Venedik mücadeleleri için ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, ss. 1962-1976.

⁴³⁷ Girit seferleri sırasında görev yapan kaptan-ı deryaların listesi için bkz. Gülsoy, *a.g.e.*, s. 126.

sürdürdüğü sırada, donanma seferinin başarısızlıkla sonuçlanması ile yeni donanma 12 Kasım 1650'de kaptan-ı deryalığa getirilen Ali Paşa komutasında İstanbul'dan gönderilmiştir. Sakız Adası'na ve oradan da Girit'in Ayakasr Limanı'na giden donanma, asker ve mühimmatı bıraktıktan sonra İstanbul'a geri dönmüştür. Kış şartları Hüseyin Paşa'nın yardım taleplerinin Girit'e ulaşmasını zorlaştırmıştır⁴³⁸. Bunun üzerine 1650 ve 1651 yıllarında Girit muhafazasına destek için çeşitli görevlendirilmeler yapılmıştır. 1651 yılında, Karaman ve Adana beylerbeylikleri eyalet askerleriyle; Saruhan, Divriği, Çankırı ve Teke sancakbeylikleri beraberindeki askerlerle Girit'e gitme şartıyla tevcih edilmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Karaman beylerbeyliği, Girit'e gitmesi şartıyla bu sırada verilmiştir⁴³⁹. Fakat Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın 1651 yılı içerisinde Abaza Hasan Ağa üzerine serasker olarak görevlendirilmesi gibi bazı durumlardan ötürü Anadolu'da bulunuyor olmasından, H. 25 Cemaziyelahir 1061/ 15 Haziran 1651'de Girit'e gitmek üzere hareket eden donanmaya katılmadığı anlaşılmaktadır.

Donanma seferlerinin sürdüğü süreçte kaptan-ı deryalık görevinde değişimler yaşanmaya devam etmiştir. Ali Paşa'dan sonra sırasıyla Derviş Mehmed Paşa, Çavuşzade Mehmed Paşa, Kara Murad Paşa ve Tellak Mustafa Paşa gibi paşalara kaptan-ı deryalık görevi verilmiştir. Tellak Mustafa Paşa'nın kısa bir sürede azledilmesiyle kaptan-ı deryalık görevi Zurnazen Mustafa Paşa'ya verilmiştir⁴⁴⁰ ve 12 Haziran 1655'te kürk giyerek donanma ile Akdeniz'e açılmıştır⁴⁴¹. Katırcıoğlu Mehmed Paşa da Zurnazen Mustafa Paşa emrindeki donanmaya 100 sarıcası ile katılmak üzere görevlendirilmiştir⁴⁴². Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı yeniden ablukaya almış olması sonucunda 21 Haziran 1655'te Venedik-Osmanlı arasında savaş başlamıştır. Osmanlı

⁴³⁸ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 98.

⁴³⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 99.

⁴⁴⁰ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 101-105.

⁴⁴¹ Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, s. 16; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 106; *Solakzade Tarihi*'nde donanmanın sefere çıkış tarihi H. 6 Şaban 1065/ M. 11 Haziran 1655 olarak geçer. Bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 900.

⁴⁴² *Târih-i Naîmâ*, C. IV, s. 1602; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 36; Döneme ilişkin önemli bilgiler veren Mehmed Halife, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın bahadırılığı sebebiyle düşman ile savaştığından bahsederek onu övmüştür. Bkz. *Tarih-i Gılmani*, s. 59; Evliya Çelebi, Katırcıoğlu'nun 500 adamıyla Girit Adası'na geçtiğini kaydeder. Ayrıca Evliya Çelebi, Katırcıoğlu'nun Girit'teki mücadelelerine yönelik olarak Allah yolunda cihat ettiğinden bahseder. Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1, C. 3, s. 113.

donanmasından dokuz gemi, Venedik donanmasından iki gemi yanmıştır⁴⁴³. Anadolu Beylerbeyi Kör Hasan Paşa ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa, savaş anında kalyonlar işe yaramaz hale gelinceye kadar mücadele etmişlerdir⁴⁴⁴. Bu savaş sonucunda Venedikliler adalara çekilmiş, Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı ise Midilli Adası önünde demirlemiştir. Kaptan-ı derya Zurnazen Mustafa Paşa ise Bozcaada'ya uğrayıp hasar gören çektirileri tamir ettirip Midilli'ye geçmiştir⁴⁴⁵. Savaş esnasında gemileri yanan ve kendileri de yaralanan Katırcıoğlu Mehmed Paşa, Can Mirza Paşa ve Ömer Paşa İstanbul'a çağırılarak padişah tarafından övgüler almışlardır⁴⁴⁶. Zurnazen Mustafa Paşa, savaştan kaçan gemi kaptanlarını cezalandırıp Sakız'a geçmiş ve savaş meclisini toplamıştır. Mavna ve kalyonların faydalı olmadıkları kararı alınarak kalyonlar İstanbul'a, mavnalar ise Kara Foça Limanı'na gönderilmiştir. Venedikliler ise planlarında değişiklik yaparak Osmanlı Devleti'ne ait adaları muhasara etmeye başlamışlardır. Mora sahili ve Girit Adası'nın önemli bir noktası olan Benefşe Kalesi'nin muhasara edildiğini duyan Zurnazen Mustafa Paşa harekete geçse de, Papa ve Malta gemilerinin Venedik donanmasına olan desteği, Osmanlı donanmasının çekilmesine yol açmıştır. Benefşe Kalesi'nin muhasarasına yardıma gitmeleri için H. 23 Şevval 1065/ M. 26 Ağustos 1655'te Vezir Topal Mehmed Paşa'ya Rumeli Eyaleti ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Mora Sancağı bu esnada verilmiştir⁴⁴⁷. Zurnazen Mustafa Paşa'ya, Benefşe'yi muhasaradan kurtaramazsa katledileceği ile ilgili hatt-ı hümayun gönderilmiştir. Zurnazen Mustafa Paşa donanma ile İstanbul'a gelerek Koca Abdi Paşa ile görüşmüş ve bu görüşme sonucunda hem denizden hem de karadan saldırma planı yapılmıştır. Bu planın başarılı olması sonucunda Venedikliler geri çekilmiş, 70 gün süren muhasara sonucunda Benefşe Kalesi kurtarılmış ve donanma İstanbul'a dönmüştür⁴⁴⁸.

1645'ten 1655'e kadar geçen bu süreçte Osmanlı-Venedik mücadeleleri bu şekilde devam etmişse de bu tarihten itibaren Venedik donanmasının strateji değiştirmesi sonucunda Osmanlı Devleti adalara yönelik önlemlerini arttırmıştır. 1656'da yeniden düzenlenecek

⁴⁴³ *Târih-i Naimâ*, C. IV, s. 1622; Karaçay-Türkal, a.g.t., ss. 16-17; Gülsoy, a.g.e., s. 106; Abdi Paşa, donanma-yı hümayun gemilerinin 8 tanesinin telef olduğundan bahseder. Bkz. *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 78.

⁴⁴⁴ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 17.

⁴⁴⁵ Gülsoy, a.g.e., s. 106.

⁴⁴⁶ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 17; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, ss. 78-79.

⁴⁴⁷ Gülsoy, a.g.e., ss. 106-107.

⁴⁴⁸ Karaçay-Türkal, a.g.t., ss. 18-20; Gülsoy, a.g.e., ss. 107-108.

sefer için bazı sancakbeyleri ve beylerbeyleri görevlendirilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Hamid sancakbeyliği, Girit Adası'na gitmesi üzere bu yeni sefer hazırlığı sürecinde verilmiştir⁴⁴⁹. Görev değişimleri bir yandan devam ederken, kaptan-ı deryalık görevi Kara Mustafa Paşa'ya verilmiş fakat kısa bir süre sonra görevden alınarak yerine Sarı Kenan Paşa getirilmiştir. Bu süreçte de Venedik ile mücadeleler sürdürülmüştür. Venedikliler önce Bozcaada'yı, sonrasında ise Limni'yi ele geçirmişlerdir⁴⁵⁰. Kaptan-ı deryalık görevine Kenan Paşa yerine getirilen Seydi Ahmed Paşa'nın yerine, Topal Mehmed Paşa getirilmiştir. Sadrazam Boynuyaralı Mehmed Paşa yerine ise Köprülü Mehmed Paşa geçmiştir. Köprülü Mehmed Paşa, Bozcaada ve Limni'nin geri alınması için kaptan-ı derya Topal Mehmed Paşa komutasındaki donanmayı 13 Mart 1657'de harekete geçirmiştir⁴⁵¹. Naima, yine aynı ay içerisinde Girit'te devam eden mücadelede 20.000 kadar Venedik askeri ile 4-5 saat süren savaş sonucunda Katırcıoğlu Mehmed Paşa kuvvetlerinin 10.000'den fazla düşman askerini öldürdüğünü ve bu haberin İstanbul'da sevinçle karşılandığını, Osmanlı askerlerinin ise 1000 kadar kayıp verdiğini kaydeder⁴⁵². Bu olay, anonim bir eser olan ve Girit'in fethinin anlatıldığı eserde şöyle aktarılır:

“...ol cenkde Katırcıoğlu Mehmed Paşa cibiliyyetinde muzmerr yâ'ni kendüsünde olan şecâ'ât hüner izhâr idüb haberi Cemâziye'l-evvelinde vusûl bulub bâ'is-i sürûr-i ehl-i İslâm olmuşdı...”⁴⁵³.

Köprülü Mehmed Paşa, Topal Mehmed Paşa ile birlikte hareket ederek Bozcaada ve Limni'nin alınması için çeşitli mücadelelerde bulunmuş ve sonunda bu iki ada ele

⁴⁴⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 108.

⁴⁵⁰ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 109-111; İsmail Hami Danişmend, 26 Haziran 1656 olarak belirttiği bu tarihte Bozcaada ve Limni'nin yanı sıra Semendirek adasının da düşman eline geçtiğinden bahsetmiştir. Bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 421-422; *Mufassal Osmanlı Tarihi*'nde Bozcaada'nın zaptı 13 Temmuz 1656 ve Limni'nin zaptı da Ağustos 1656 olarak geçer. Bkz. Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2040. Ayrıca bkz. *Solakzade Tarihi*, s. 909.

⁴⁵¹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 112.

⁴⁵² *Târih-i Naimâ*, C. IV, s. 1732; Silahdar, Venedik askerlerinin kaybının 15.000'den fazla olduğunu yazmıştır. Bkz. Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, ss. 81-82; Ayrıca bkz. Joseph von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. Mehmed Ata Bey, Vecdi Bürün, Yay. Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, 6, C. 11, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul [tarih yok], s. 25; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 339.

⁴⁵³ Anonim olan bu eserde olay Şubat 1657'de geçmektedir. Bkz. *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına göre Girit'in Fethi*, Haz. Ayşe Pul, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 296.

geçirilmiştir. Bu başarı Girit'in fethi için önemli bir adım olmuştur⁴⁵⁴. Köprülü Mehmed Paşa, kendisine en büyük rakip olarak gördüğü Deli Hüseyin Paşa'nın Girit serdarlığını elinden alarak önce kaptan-ı deryalık görevine, sonrasında ise Rumeli beylerbeyliği görevine getirmiştir. Çeşitli entrikalar sonucunda hakkında şikâyetnameler çıkarılmış ve en sonunda katledilmiştir⁴⁵⁵. Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa ise 21 Ağustos 1659'da önce Erzurum beylerbeyliğine, daha sonra ise Şam ve oradan da Halep beylerbeyliklerine getirilmiş, İstanbul kaymakamlığı ve sadâret kaymakamlığı görevlerinde de bulunmuştur⁴⁵⁶.

1660 yılında Venedikliler asker toplayıp 120 gemi ile Hanya önüne gelip Hanya kalesine saldırmaya başlamıştır. Bu sırada Girit serdarlığı görevinde olan ve saldırı haberini alan Girit serdarı Tavukçu Mustafa Paşa'nın, Hamid sancakbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı görevlendirmesiyle düşman askeri bozulmuştur⁴⁵⁷. Defterdar Sarı Mehmed Paşa *Zübde-i Vekayiat*'ında bu olayı şöyle aktarır:

“...bir gün ale'l-gafle Hanya önüne lengerendâz-ı nühûset ve asker-i fâsid döküp, anda bulunan asker-i İslâm ile cenge mübâşeret eyledüğü Serdar-ı zi-şânın ma'lûmu olıcak Hamîd sancağına mutasarrıf olan Katırcı-oğlu Mehmed Paşa'yı mevcûd olan asker ile def'ine tâ'yin eyledi...”.

Düşman tarafından 20.000 askerin 5000'i kılıçtan geçirilmiş, 2000'i ise esir alınmıştır. Bu olay üzerine Girit seferi mühimmatına gerekli önemin verilmesi konusunda ferman çıkarılmıştır⁴⁵⁸. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bazı kaynaklarda 1660 yılında Hamid sancakbeyi olarak geçen Katırcıoğlu Mehmed Paşa, 9 Nisan 1660 tarihinde Tırhala sancakbeyliğine getirilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa bu sırada Girit Adası'nın muhafazası hizmetinde bulunmaktadır.

⁴⁵⁴ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 112-118; Ayrıca bkz. *Solakzade Tarihi*, ss. 915-917; Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 422-423; Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, ss. 2104-2105; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, ss. 378-381.

⁴⁵⁵ Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, ss. 2105-2106; Ayrıca bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 425-426.

⁴⁵⁶ Abdülkadir Özcan, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, s. 260.

⁴⁵⁷ Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, ss. 237-238; *Tarih-i Gılmani*, s. 154; Hammer, *a.g.e.*, 6, C. 11, ss. 80-81.

⁴⁵⁸ *Zübde-i Vekayiat*, ss. 5-6.

Tavukçu Mustafa Paşa, 25 Mart 1661’de görevinden azledilerek katledilmiş ve yerine Girit serdarı olarak Ankebud Ahmed Paşa görevlendirilmiştir⁴⁵⁹. Köprülü Mehmed Paşa bu sırada, kendisine rakip gördüğü kaptan-ı derya Seydi Ahmed Paşa’yı da eline geçen bir fırsat ile öldürtmüştür⁴⁶⁰. Bozcaada ve Limni’yi geri aldıktan sonra Osmanlı Devleti’nin Girit’e yönelik hareketleri yalnızca sahip olunan yerlerin korunması şeklinde gerçekleşmiştir. Anadolu’daki iç karışıklıklar ve bir taraftan da Rumeli’deki Erdel ve Avusturya seferleri Girit’e olan hareketin bir süreliğine yavaşlamasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti, Avusturya savaşlarının 29 Temmuz 1664’te imzalanan Vasvar Antlaşması sonucunda bitmesiyle, tekrar Girit Adası’na yönelebilmıştır⁴⁶¹.

3.4. SADRAZAM KÖPRÜLÜ FAZIL AHMED PAŞA DÖNEMİNDE KANDİYE MUHASARALARI VE KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA’NIN ŞEHADETİ

Köprülü Mehmed Paşa’nın vefatı üzerine oğlu Köprülü Fazıl Ahmed Paşa H. 8 Rebiülevvel 1072/ M. 1 Kasım 1661’de sadrazam olmuştur⁴⁶². Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa Erdel meselesini çözdükten ve Avusturya ile barış yaptıktan sonra Osmanlı Devleti için mühim bir mesele olan Girit meselesini çözmek için uğraşmıştır⁴⁶³. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Edirne’den Timurtaş ovasına gelmiş ve buradaki otağına çekilerek beraberindeki ordu ile birkaç gün kalarak 11 Zilkade 1076/ M. 15 Mayıs 1666’da harekete geçmiştir⁴⁶⁴. Buradan hareket ederek, geçilen yerlerde sefer için gerekli cephane ve mühimmat temini de gerçekleştirilmiştir⁴⁶⁵. 1666 yılının Kasım ayında Hanya’ya varılmış ve gerekli hazırlıklar yapılmıştır⁴⁶⁶. Bizzat Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, kuşatmaya

⁴⁵⁹ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 246; Hammer, Tavukçu Mustafa Paşa’nın idamı ile yerine Girit serdarı olarak Katircioğlu Mehmed Paşa’nın görevlendirildiğinden bahseder. Bkz. Hammer, *a.g.e.*, 6, C. 11, s. 81.

⁴⁶⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, ss. 398-399.

⁴⁶¹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 125.

⁴⁶² Özcan, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *TDVİA*, C. 26, s. 260. İsmail Hami Danişmend, bu tarihi H. 6 Rebiülevvel 1072 olarak verir. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 429; Ayrıca bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2097.

⁴⁶³ Özcan, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *TDVİA*, C. 26, s. 261.

⁴⁶⁴ *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 80; *Zübde-i Vekayiât*, s. 9. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2106.

⁴⁶⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 415.

⁴⁶⁶ *Zübde-i Vekayiât*, s. 9; Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 128-129. Ayrıca bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 437; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, C. 4, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 672.

geçmeden önce Kandiye Kalesi önlerine gelerek inceleme yapmıştır⁴⁶⁷. Venedikliler ise 28 Nisan 1667’de Kandiye’ye asker ve mühimmat getirmiştir. Ayrıca Venedikliler, 1645’ten 1667 yılına kadar Kandiye Kalesi’nin etrafına lağımlar kazmışlardır⁴⁶⁸. Osmanlılar ise hazırlıklar tamamlandıktan sonra kış mevsiminin ardından 16 Mayıs 1667’de Kandiye’ye geçmişlerdir⁴⁶⁹.

Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’nın ve görüştüğü devlet erkânının, Kandiye Kalesi’ne yönelik muhasaraya ilişkin geliştirdikleri stratejiler sonucunda, üç aşamada gerçekleşen muhasaranın ilki için, H. 4 Zilhicce 1077/ M. 28 Mayıs 1667’de metrisler oluşturulmaya başlanmıştır⁴⁷⁰. Bu sırada tekrar Karaman beylerbeyi olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa, H. 17 Zilhicce 1077/ M. 10 Haziran 1667’de Ak Tabya’nın arkasında kalan Küllük bölgesinden ve iki gün sonra da eski Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa, Kuşaklı Manastır kısmından Kandiye Kalesi’ne top atışı yapmakla görevlendirilmişlerdir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın yanında eyalet askerlerinin yanı sıra 500 sekban askeri de bulunuyordu. Ayrıca hem Katırcıoğlu Mehmed Paşa’ya hem de Mahmud Paşa’ya “balyemez” denilen toplardan beşer top verilmiştir⁴⁷¹. Osmanlılar, Venediklilerin önceden beri kale etrafına kazdıkları lağımları bulup devre dışı bırakıyorlardı. Bunu fark eden Venedikliler ise ilgili taraftaki lağımları ateşliyorlardı. Muhasara devam ederken Osmanlılar, bir taraftan da gerekli asker ve mühimmat sağlıyordu⁴⁷². Lağım savaşları

⁴⁶⁷ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 4, s. 683; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁶⁸ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 133.

⁴⁶⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 133; Yücel, *a.g.t.*, s. 325; Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 437.

⁴⁷⁰ Yücel, *a.g.t.*, ss. 326-327; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 134; Defterdar Sarı Mehmed Paşa ve Silahdar, bu tarihi H. 2 Zilhicce 1077 olarak verir. Bkz. *Zübde-i Vekayiât*, s. 9; Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, s. 446. Katırcıoğlu’nun Küllük tarafına yerleştirilmesine ilişkin olarak bkz. *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, s. 105; *Mufasssal Osmanlı Tarihi*’nde, muhasaranın başlangıç tarihi 21 Mayıs 1667 olarak geçer. Bkz. Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 2106; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bu tarihi 25 Mayıs 1667 olarak verir. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 415.

⁴⁷¹ Mühürdar Hasan Ağa, Katırcıoğlu’nun eyalet askerleri ve 500 sadrazam sekbanlarının yanı sıra 500 Mısır askerinin varlığından da bahseder. “...mah-ı zilhiccenün on yedinci günü Güllük tarafından Katırcıade Karaman Beglerbegisi eyaletiyle ve beş yüz Mısır askeriyle ve beşyüz sadr-ı a’zam sekbanlarıyla ol taraftan beş aded top ile meterse girüb küffarun derunun ruz u şeb döğmeye ta’yin olundu...”. Bkz. Yücel, *a.g.t.*, ss. 329-330; Girit’in fethini anlatan ve anonim olan eserde ayrıca 500 Anadolu ve 500 Rumeli askerinin de varlığından söz edilir. Kimine 20 kimine de 30 balyemez top verildiğinden bahsedilir. Bkz. *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit’in Fethi*, s. 362; *Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*’de Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın yanında eyalet askerlerinin yanı sıra 500 Mısır askeri ve 100 kadar sadrazam sekbanları olduğundan da bahsedilir. Bkz. Nuri Adıyeke, *Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1988, s. 15; Boyraz, *a.g.t.*, s. 71; Mahmud Paşa’ya da ayrıca 5 tane humbara havanı verilmiştir. Bkz. Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, s. 448; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 135.

⁴⁷² Gülsoy, *a.g.e.*, s. 136.

sürecinde ağır kayıpların verilmesi zaman zaman savaşın seyrini değiştirse de Kasım/Aralık 1667 sonlarına kadar sürmüştür⁴⁷³. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın H. Rebiülevvel 1078/ M. Ağustos/Eylül 1667 tarihinde hala Küllük tarafında görevli olduğu bilinmektedir⁴⁷⁴. H. 3 Rebiülahir 1078/ M. 22 Eylül 1667'de Venedikliler tarafından ateşlenen lağım sonucunda Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa vefat etmiş ve yerine Anadolu Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa getirilmiştir. Anadolu beylerbeyliği görevine ise Katırcıoğlu Mehmed Paşa tayin edilirken, Karaman beylerbeyliği görevi de Mahmud Paşa'ya tevcih edilmiştir. Anadolu Beylerbeyi olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya, H. 7 Rebiülahir 1078/ M. 26 Eylül 1667'de Anadolu Eyaleti askerlerinin bulunduğu sol kolun kumandası da verilmiştir⁴⁷⁵. Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye* adlı eserinde, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Rumeli Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa'nın hastalıktan vefat ettiğini ve yerine önce Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın geçtiğini fakat hizmetlerinden memnun olunmadığı için kendisine Anadolu beylerbeyliği verilerek Küllük tarafına gönderildiğini yazmıştır⁴⁷⁶. *Netâyicü'l-Vukû-'at*'ta da, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Rumeli beylerbeyliği görevinde bulunduğu bahsedilir⁴⁷⁷.

Kuşatmanın ikinci devresine geçmeden önce ise tekrar kış mevsiminin geçmesi beklenmiş ve bu süreç içerisinde gerekli hazırlıklar yapılmıştır⁴⁷⁸. Mart 1668'de hem Osmanlıların hem de Venediklilerin ağır kayıplar verdiği bir deniz savaşı da gerçekleşmiştir⁴⁷⁹. Kuşatmanın ikinci devresi ise 30 Haziran 1668'de Osmanlı askerlerinin metrislere girmeleriyle başlamış⁴⁸⁰ ve bir önceki kuşatma gibi lağım savaşlarına dönmüştür. Bu savaş da 1668 yılının Ekim ayına kadar devam etmiştir. Osmanlı ordusunun sıkıştırmasından dolayı Venedikliler zor durumda kalmıştır. Bunun

⁴⁷³ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 137-138.

⁴⁷⁴ Yücel, *a.g.t.*, s. 353; Boyraz, *a.g.t.*, s. 77.

⁴⁷⁵ Yücel, *a.g.t.*, ss. 357-358; Boyraz, *a.g.t.*, ss. 79-80. *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 110; Silahdar, Katırcıoğlu'nun Anadolu koluna görevlendirilme tarihi H. 6 Rebiülahir 1078/ M. 25 Eylül 1668 olarak verir. Bkz. Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, ss. 469-470; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 138; Ayşe Pul tarafından hazırlanan *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi*'nde, vefat eden Rumeli beylerbeyinin ismi Hüseyin Paşa olarak geçmektedir. Bkz. *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi*, s. 332.

⁴⁷⁶ *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, s. 112.

⁴⁷⁷ *Netâyicü'l-Vukû-'at I-IV*, s. 214. Ayrıca bkz. Dağlıoğlu, Katırcıoğlu, "Katırcıoğlu III", s. 373.

⁴⁷⁸ 6 ay 21 gün tüm şiddetiyle devam eden muhasara 8000 asker şehit olmuş, 20 bin kantar barut harcanmış ve 800 lağım atılmıştır. Kışın şiddetinden dolayı saldırı dursa da muhasara hattı kaldırılmamış, askerler kışı metrislerde geçirmişlerdir. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 437-438.

⁴⁷⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 142.

⁴⁸⁰ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 146; Ayrıca bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 438.

üzerine Venedik Generali, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'ya 6 Kasım 1668'de bir mektup yazsa da, Kandiye'nin teslimine ilişkin bir görüşme çağrısı olmadığını duyan Sadrazam elçinin karaya çıkmasına bile izin vermemiştir⁴⁸¹. Bu olay, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın Kandiye'nin fethi hususunda ne kadar kararlı olduğunun göstergesidir.

Venedik'in Kandiye'ye yeterli yardımı ulaştıramaması, Avrupa devletlerinden yardım istemesine yol açmış ve Fransa 500 asilzadesini Kandiye'ye göndermiştir. Fransız askerleri H. 12 Aralık 1668'de Kandiye'ye gelmiş ve birkaç defa Osmanlı metrislerine saldırıda bulunmuşsa da başarılı olamamışlardır. Fransız askerleri H. 13 Recep 1079/ M. 17 Aralık 1668'de 500-600 civarı düşman askeri kaleden çıkıp Küllük tarafındaki metrislere saldırmışlardır. Fransız ve Venedik askerleri birlikte hareket ettikleri bu savaş sonunda geri çekilmek zorunda kalmışlardır⁴⁸². Üç saat süren savaşta Fransız ve Venediklilerden 70 civarı beyzade, papalık donanmasının kaptanı ve birçok asker hayatını kaybederken, Osmanlı tarafından Anadolu Beylerbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa, iki yeniçeri odabaşısı ve iki serdengeçti ağası ile bir miktar asker şehit olmuştur. Sadrazamın sekban bölükbaşısı olan Serçeşme Veli Ağa da bu sırada üç ayrı yerinden yaralanmış ancak birkaç gün daha yaşayabilmiştir⁴⁸³. Bu olay çevrede oldukça üzüntü yaratmıştır⁴⁸⁴. Evliya Çelebi, Anadolu Eyaleti askerlerinden bahsederken, Küllük tarafında Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın tüm eyalet askerlerinin yanı sıra 1000 adet serdengeçti gazileri, 3000 adet seçkin Anadolu serdengeçtileri, Tire, Manisa, Aydın, Saruhan, Ankara, Çankırı, İzmit, Bursa, Alaiye, Kastamonu, Teke ve Hamid sancaklarında olan bütün zeamet ve tımar sahiplerinin de içinde bulunduğu toplamda

⁴⁸¹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 149.

⁴⁸² Gülsoy, *a.g.e.*, s. 150.

⁴⁸³ *Cevahirü't Tevarih*'in transkripsiyonunun yapıldığı tezde bu tarih 3 Recep olarak geçmekte fakat bu tarihin sehven yazıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Yücel, *a.g.t.*, ss. 421-422; Ayrıca bkz. Boyraz, *a.g.t.*, ss. 102-103; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa bu bilgileri "Huruc ve hezimet-i küffar ve şahadet-i Katırcızade Mehmed Paşa" başlığı altında vermiştir. Silahdar ayrıca, Deli Mahmud Paşa'nın da bu savaşta öldüğünden bahseder. Bkz. Karaçay-Türkal, *a.g.t.*, ss. 515-516; Ayrıca bkz. *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I s. 128; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 150; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 36; Mustafa bin Musa, şehit olan Anadolu Beylerbeyi Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın yerinin Vanlı Paşa'ya verildiğinden bahseder. Bkz. *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, s. 113; *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi* 'nde savaşın sabah saat 3'e kadar sürdüğü ve bu tarihin H. 14 Recep 1079/M. 18 Aralık 1668 olduğundan bahsedilir. Bkz. *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi*, s. 394.

⁴⁸⁴ Yücel, *a.g.t.*, s. 422.

20.000 askerle metrise girdiğinden bahseder⁴⁸⁵. Ayrıca Evliya Çelebi, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın 300 yiğidiyle vefat ettiğinden⁴⁸⁶ ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı bizzat kendisinin yıkayıp defnettiğinden söz eder⁴⁸⁷.

Kuşatma devam ederken, Osmanlılar Kandiye Kalesi'ni yeniden sıkıştırmak için yeni asker ve mühimmatın Girit Adası'na gelmesini beklemişlerdir. Bu sırada lağım savaşları da devam etmiş, lağım yolu yürütmek istemeyen serdengeçtilerin isyan çıkardığı da görülmüştür⁴⁸⁸. Kuşatmanın üçüncü devresinde, Venedik Doğu'nun Fransa Kralı'na gönderdiği mektupta yardıma gelirlerse kalenin kendilerine bırakılacağını söylemesi, Fransızların tekrar yardım için Kandiye'ye gelmelerini sağlamıştır. 20 Haziran 1669'da Fransız askerleri, 6 Temmuz 1669'da da yine Fransa, Malta ve Papalık donanmaları Kandiye'ye gelmişlerdir. 25 Temmuz 1669'da Osmanlı metrislerine karşı harekete geçen müttefik donanması başarısız olmuştur⁴⁸⁹. Muhasara 1669 yılının Ağustos ayı sonlarına kadar sürmüştür⁴⁹⁰. Savaşacak güçleri kalmayan Venedikliler ile Osmanlılar arasında 1 Eylül 1669'da başlayan barış görüşmeleri, 6 Eylül 1669'da 17 maddelik bir barış antlaşması sonucu Kandiye'nin fethiyle tamamlanmıştır⁴⁹¹. Venediklilerin kaleyi tamamen boşaltması ise 27 Eylül 1669'da gerçekleşmiştir⁴⁹². Savaşın son dönemlerindeki en önemli dönüm noktalarından biri Venediklilerin Kandiye Kalesi'nin surlarının ve

⁴⁸⁵ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümölcine-Kavala-Selânik-Tırhala-Atina-Mora-Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan-Ohri-Tekirdağı*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 8. Kitap-1.Cilt, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 396.

⁴⁸⁶ Evliya Çelebi, Katırcıoğlu'nun yanında 300 askerinin de öldüğünden bahseder. Bkz. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümölcine-Kavala-Selânik-Tırhala-Atina-Mora-Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan-Ohri-Tekirdağı*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 8. Kitap-2.Cilt, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 414.

⁴⁸⁷ Evliya Çelebi, Kara Mustafa Paşa'yı, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı, Vanlı Mehmed Paşa'yı ve başka pek çok kişiyi yıkayıp defnettiğinden bahseder. Buradan, farklı zamanlarda yıkayıp defnettiği kişilerden toplu bir şekilde bahsettiği anlaşılmaktadır. Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8, C. 2, s. 405.

⁴⁸⁸ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 152.

⁴⁸⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, ss. 155-157; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 101. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 438-439.

⁴⁹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* III/1, s. 418.

⁴⁹¹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 159; Ersin Gülsoy, "Kandiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 303-305; İsmail Hami Danişmend, 17 maddelik antlaşmaya sonradan ekleme yapıldığından ve antlaşma tarihinin 5 Eylül olduğundan bahseder. Bkz. Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, s. 439. Zinkeisen ve Uzunçarşılı antlaşma maddelerinin 18 madde olduğundan bahsederler. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 4, s. 698; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 419.

⁴⁹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 419; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 164; Danişmend, *a.g.e.*, C. 3, ss. 439-440; Erzurumlu Osman Dede, Kandiye Kalesi'nin fetih haberinin ulaştığı tarihi 29 Cemaziyellevvel 1080/ M. 25 Ekim 1669 olarak verir. Bkz. Boyraz, *a.g.t.*, ss. 127-128; Defterdar Sarı Mehmed Paşa bu tarihi 1 Cumadelahire/Cemaziyelahir 1080 yani 26 Ekim 1669 olarak verir. Bkz. *Zübde-i Vekayiât*, s. 11.

istihkâmlarının arkasına çekilmeleri olmuştur. Ayrıca adanın yerli halkının Venedik yönetiminden şikâyetçi oluşu, Osmanlı Devleti'nin adadaki mücadelesine destek olmuştur⁴⁹³.

Venediklilerle, Girit savaşları sürecindeki diplomasi ilişkileri elçiler aracılığıyla yürütülmüştür. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit seferine hazırlığı sırasında 13 senedir tutuklu olan Venedik elçisi Ballarino, her iki taraf arasında barış gerçekleşmesi adına görüşme talebinde bulunmuştu. Sadrazamın Kandiye Kalesi'nin Venediklilerde kalmasının şartları arasında olan Suda Kalesi'nin yıkılmasını kabul etmeyen elçi tekrar hapse gönderilmiş ve barış gerçekleşmemiştir⁴⁹⁴. Avusturya maslahatgüzârı Simon Reniger'in 1666 yılında konuya ilişkin olarak İmparator Leopold'e yazdıkları konunun ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Reniger, Osmanlı Devleti'nde Venedik meselesi hariç önemli bir problem olmadığını, Türklerin Kandiye'yi tamamen hâkimiyetlerine almak istediklerini fakat Venediklilerin Kandiye Kalesi'ni kaybetmek istemediklerini yazmıştır. Ayrıca Reniger, Venediklilerin Ballarino adındaki elçilerini gönderip Kandiye Kalesi için vergi teklif edeceklerini, Suda ve Spinalonga'yı Osmanlılar'a vermeyi düşündüklerini fakat Osmanlıların bununla yetinmediğini ve dolayısıyla savaşın uzadığından bahsetmiştir. Yine Reniger, eğer Türkler bütün kuvvetlerini Kandiye'ye gönderirlerse Kandiye'nin tamamen Türkleşmesi tehlikesi olduğunu ve bunun Hristiyanlığın kaderini etkileyebilecek bir durum olacağını ifade etmiştir⁴⁹⁵. Hakikaten de Girit'in fethi, Hristiyan aleminin ortak bir felaketi olarak görülmüştür⁴⁹⁶.

Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit seferi sürecinde gelip giden Venedik elçileri arasından ikisi, farklı tarihlerde Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Kandiye'deki çiftliğinde konaklamışlardır. Elçilerin konakladıkları tarihlere bakıldığında birinde Katırcıoğlu Mehmed Paşa hayattayken, diğerinde hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. İlki, Venedik elçisi Girolamo Giavarina'nın 23 Temmuz 1667'de Kandiye'ye gelerek sadrazamla görüşme isteğini bildirmesi üzerine Katırcıoğlu Mehmed Paşa Çiftliği'nin elçi için

⁴⁹³ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 4, ss. 681-682.

⁴⁹⁴ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 170.

⁴⁹⁵ *İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666)*, ss. 150-151.

⁴⁹⁶ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 4, s. 703.

hazırlanmasıdır. 25 Temmuz 1667’de ordugâha gelen elçinin yanına bir ağa ve yeniçeriler verilerek tüm ihtiyaçlarının karşılanması emredilmiştir⁴⁹⁷. İkincisi ise 6 Kasım 1668’de görüşme isteği reddedilen ve Hanya’da hapsedilen Venedik elçisi Molin’in, Fransızların Venediklilere yardıma geleceği öğrenildiğinde ordugâha girilmesine izin verilmesi üzerine 18 Mart 1669’da Kandiye’ye gelerek Katırcıoğlu Çiftliği’ne yerleştirilmesidir⁴⁹⁸. Kandiye muhasaraları sürecinde orada bulunan Evliya Çelebi, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın Kandiye’deki çiftliğinin tam olarak nerede olduğu hakkında bilgi vermiştir. Çelebi, Tamas Dağı’ndan bir saat aşağı indikten sonra Servi Kahvesi’ne ulaşıldığını, oradan yarım saat inip Kolahor Deresi’ne ve oradan da yarım saat gittikten sonra Katırcıoğlu Mehmed Paşa Çiftliği’ne ulaşıldığını anlatmıştır⁴⁹⁹. Yine Evliya Çelebi, Acısu Nehri’nden geçişini anlatırken de Katırcıoğlu Mehmed Paşa Çiftliği’nden bahseder⁵⁰⁰. Evliya Çelebi’nin, Venedik elçilerinin ağırlandığı ve ordugâha yakın olduğu bilinen Katırcıoğlu Mehmed Paşa Çiftliği hakkında oldukça izahlı bilgiler verdiğini görebilmekteyiz.

Katırcıoğlu’nun hem eşkıyalık dönemine hem de devlet adamı olduğu döneme şahit olan Evliya Çelebi, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın Kandiye’deki başarılarının düşmanları ürküttüğünden ve kâfirlerin Katırcıoğlu’nun geldiği haberi aldıklarında içlerine korku düştüğünden bahsetmektedir⁵⁰¹.

Katırcıoğlu hakkında detaylı bilgiler veren Naima, Kandiye muhasarası sırasında Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa arasındaki bir diyalogu aktarmıştır. Naima’nın aktardığına göre, bir gün geçtikleri bir yerde Fazıl Ahmed Paşa

⁴⁹⁷ Boyraz, a.g.t., ss. 74-75; Gülsoy, a.g.e., s. 173; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, elçinin görüşme isteğinin tarihini 30 Muharrem 1078/22 Temmuz 1078 olarak, elçinin geliş tarihini ise 2 Safer 1078/ 24 Temmuz 1668 olarak verir. Bkz. Karaçay-Türkal, a.g.t., ss. 463-464, 476; Katırcıoğlu Çiftliği’ni elçi için hazırlaması üzere Defterdar Paşa’ya emir verilmiştir. Bkz. Yücel, a.g.t., ss. 343-344; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 106; *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit’in Fethi*, s. 326.

⁴⁹⁸ Yücel, a.g.t., s. 437; Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 522; *Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit’in Fethi*, s. 404; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. I, s. 132; Boyraz, a.g.t., s. 109; Gülsoy, a.g.e., ss. 176-179.

⁴⁹⁹ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8, C. 1, s. 383.

⁵⁰⁰ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8, C. 2, s. 512.

⁵⁰¹ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8, C. 1, ss. 384-385; Metinde bahsi geçen İnadiye Kalesi, Deli Hüseyin Paşa’nın Kandiye Kalesi’ni kuşattığı fakat alamadığı süreçte Sultan İbrahim fermanıyla 1649 yılında Kandiye Kalesi karşısına inşa edilen kaledir. Ayrıntılar için bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8, C. 1, s. 383; İnadiye Kalesi’ne ilişkin ayrıca bkz. *Netâyicü’l-Vukû-‘at I-IV*, s. 214.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Girit'in dumanlı dağlarını gösterip “*Paşa! Ne güzel bekleyecek dağlardır!*” diyerek Katırcıoğlu'nun eşkıya olduğu dönemi hatırlatmış, Katırcıoğlu ise “*Efendim, iyi dağlardır ammâ kârbânı işlemez*” şeklinde bir cevap vermiştir⁵⁰². Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın verdiği bu cevaptan zeki ve esprili bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Köprülülerin sadareti yönetimde belli bir istikrar sağladıysa da, merkezi idarededeki sıkıntılar, siyasi yapıyı olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra Girit savaşlarının yaklaşık 25 yıl sürmesi, Osmanlı maliyesini oldukça kötü etkilemiştir. Girit savaşındaki yeniçerilerin maaşlarının ödenemediği zamanlar olmuş, *avarız-ı divaniye* denilen olağanüstü vergiler halkı zorlamıştır. Girit savaşları boyunca Osmanlı bütçesi açık vermiştir. Artan masraflar vergilerin artmasına yol açmıştır. Bir taraftan İstanbul'da ayaklanmalar yaşanmıştır. Bu kadar olumsuz etkenlere rağmen, Girit savaşlarının olumlu yanları da olmuştur. Bunlardan biri Osmanlı donanmasındaki zayıf ve fırtınaya dayanıksız çektiriler yerine kalyonlara geçiş sağlanmasıdır. Bir diğeri de Osmanlılar tarafından, Ege ve Akdeniz'in stratejik açıdan en önemli adası Girit'in ele geçirilmiş olmasıdır⁵⁰³. Yine de savaşların bu denli uzun sürmesinin, yalnızca idari yapıyı değil aynı zamanda toplumu da derinden etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla psikolojik yönüyle de önem kazanan Girit savaşlarının ve Kandiye'nin fethine ilişkin pek çok şiir, türkû, gazel, çağdaş eser, fetihname ve gazavatname türünde eserler yazılmıştır. Bazılarını kaynak olarak incelediğimiz, Girit savaşları ve Kandiye'nin fethine yönelik bu eserlerin sayısı oldukça fazladır⁵⁰⁴.

3.5. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA VE ŞECERESİ

Katırcıoğlu Mehmed'in soyuna ilişkin çeşitli sözlü tarih çalışmaları ve araştırma yazıları incelendiğinde, oldukça farklı bilgiler ortaya çıkmaktadır. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda, Katırcıoğlu Mehmed'in üst soyunun, bazı kaynak ve araştırma yazılarında

⁵⁰² *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1250; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 314.

⁵⁰³ Ayşe Nûkhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 61.

⁵⁰⁴ Nuri Adıyeke, “Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları”, *Uluslararası XIII. Türk Tarih Kongresi*, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. III, Kısım I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2002, ss. 154-157.

Kemer-i Hamid yani bugünkü Burdur ilinin Kemer ilçesine dayandığı, bazılarında Teke vilayetine dayandığı ve bazılarında ise Kastamonu'ya dayandığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu kısımda, tezimizin 2.1'deki "Katırcıoğlu Mehmed'in Kökeni ve Yetiştirilmesi" başlıklı kısmında kısaca değindiğimiz bilgileri genişleterek değerlendireceğiz.

Katırcıoğlu Mehmed, Naima'ya göre Kemer-i Hamid Türkmenlerindendir⁵⁰⁵. *Sicill-i Osmani*'de de Katırcıoğlu Mehmed'in Kemer-i Hamid köylerinde yetiştiği geçmektedir⁵⁰⁶. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Katırcıoğlu'nun, Hamiteli Türkmenlerinden olduğuna değinir⁵⁰⁷. Cengiz Orhonlu, *Encyclopedia of Islam*'da Katırcıoğlu Mehmed'in Hamid Türkmenlerinden olduğunu belirtir⁵⁰⁸. *Türk Ansiklopedisi*'ndeki "Katırcıoğlu" maddesinde, Katırcıoğlu Mehmed'in soyunun, XVI. ve XVII. yüzyılın bu çevredeki önemli tımarlı sipahi ailelerinden biri olan Kemeroğulları'ndan geldiği ve Katırcıoğlu Mehmed'in Salur⁵⁰⁹ Türkmen boyundan olduğu geçmektedir⁵¹⁰. Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun ve Nuri Katırcıoğlu'nun, Katırcıoğlu Mehmed'in Kemer-i Hamid Türkmenlerinden olup Ispartalı olduğunu belirtmesi⁵¹¹, muhtemelen o dönemde Hamid sancağının merkezinin Isparta⁵¹² olmasındandır⁵¹³. Reşad Ekrem Koçu, Katırcıoğlu'nun Teke vilayeti yörüklerinden olduğundan bahseder⁵¹⁴. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın torunu

⁵⁰⁵ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1205.

⁵⁰⁶ *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 1059.

⁵⁰⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 268.

⁵⁰⁸ Orhonlu, a.g.m., s. 765.

⁵⁰⁹ Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügatü't Türk'ünde "Salgur" olarak geçen fakat XVI. yüzyıldan itibaren "Salur" adını alan Oğuz boyudur. Dede Korkut destanlarında geçen Oğuzeli'ndeki en hâkim boy olduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda Anadolu'da Salur adının geçtiği 51 yer adı belirlenmiş olup bunlardan üçünün Hamidili sancağında bulunduğu tespit edilmiştir. Bkz. Faruk Sümer, "Salur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, ss. 57-58; Ayrıca bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1972, ss. 447-448.

⁵¹⁰ "Katırcıoğlu", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, s. 400.

⁵¹¹ Dağlıoğlu, Katırcıoğlu, "Katırcıoğlu Kimdir? II", s. 356; Ayrıca bkz. İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 35; Öztoprak, a.g.m., s. 42.

⁵¹² Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 26, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 2017, s. 365.

⁵¹³ Kemer-i Hamid, bugünkü Burdur ilinin Kemer ilçesidir.

⁵¹⁴ Koçu, a.g.e., s. 151.

olan Emine Tugay ise Katırcıoğlu Mehmed'in Isparta'da büyüyüp yetişse de, babasının Kastamonu'da yaşadığından söz eder⁵¹⁵.

Kendi soylarının Katırcıoğlu Mehmed'e dayandığını öne süren birden fazla aile vardır. Bunlardan biri Ispartalı Nuri Katırcıoğlu'dur. Nuri Katırcıoğlu'nun babaannesinden aktardığı bilgilere göre Katırcıoğlu Mehmed'in babası Ahmed Ağa'dır. Ahmed Ağa katırcılıkla uğraştığı için aile adları "Katırcıoğlu" olarak bilinmektedir. Bugün Isparta'da Katırcıoğlu olarak bilinen ailenin de Katırcıoğlu Mehmed'in soyuna dayandığını söylemiştir⁵¹⁶. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın soyuyla ilgili olarak şu bilgileri verir: Katırcıoğlu Mehmed'in kardeşi Tevfik Ağa'dır. Katırcıoğlu Mehmed'in oğlu ise Şapçıbaşı Hüseyin Ağa'dır. Hüseyin Ağa, Katırcıoğlu Mehmed'in isteğiyle Söğüt-İlyas çiftliğine gitmiş, bu arada çeşitli işler yapmış, babası Girit'te şehit olduktan sonra ise kendisini İstanbul'a çağırılmışlar ve şapçıbaşı yapmışlardır. Yedi yıl kadar hizmet ettikten sonra Konya'ya sürülmüştür. Konya mütesellimi olan eniştesi Derviş Paşa, suçunu affettirmesi üzerine Isparta'ya dönerek katırcılık yapmış fakat 72 yaşında ölmüştür. Şapçıbaşı Hüseyin Ağa'nın Seyid Ahmed ve İbrahim adında iki oğlu ve Hasene adında bir kızı vardır. Oğlu Katırcıoğlu İbrahim Ağa da çeşitli işler yapmış olup bir yandan katırcılık mesleğini de devam ettirmiş ve 48 yaşında vefat etmiştir. Katırcıoğlu İbrahim Ağa'nın oğlu ise Şapçı Mehmed Ağa'dır. Şapçı Mehmed Ağa'nın ise Ahmed ve Hüseyin adında iki oğlu, Fatıma ve Alime adında iki kızı vardır. Şapçı Mehmed Ağa 57 yaşında hastalıktan ölmüş ve 7000 kese akçelik servetini çocukları ve akrabaları arasında dağıtmıştır. Hüseyin Ağa'nın ise Mehmed isminde oğlu olmuştur. Mehmed'in iki oğlundan biri Neşet diğeri de Fehmi'dir. Hüseyin Ağa'nın kardeşi Ahmed'in ise ikinci karısı Zübeyde Hanım'dan İbrahim, Hacı Mehmed ve Hüseyin adında üç oğlu olmuştur. Hüseyin ise Katırcıoğlu Mehmed hakkındaki bu bilgileri aktaran Nuri Katırcıoğlu'nun babasıdır⁵¹⁷.

⁵¹⁵ Tugay, *a.g.e.*, s. 3; Ayrıca bkz. Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 489.

⁵¹⁶ Dağlıoğlu, Katırcıoğlu, "Katırcıoğlu Kimdir? II", s. 356; İlgürel, "Katırcıoğlu Mehmed Paşa", *TDVİA*, C. 25, s. 35.

⁵¹⁷ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, bu bilgilerin bir kısmını Ispartalı Nuri Katırcıoğlu'ndan ve yine Ispartalı Kamil Kepecioğlu'nun verdiği bazı notlardan aktarmıştır. Bkz. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Katırcı Oğulları", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 41, Isparta 1937, ss. 582-585; Ayrıca bkz. Tuncer, *a.g.t.*, ss. 30-32.

Sicill-i Osmani'de, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın İbrahim ve Mehmed adında iki oğlu olduğu geçmektedir. Oğlu Katırcıoğlu İbrahim Bey'in H. 1083/ M. 1672-1673'te Balıkesir mutasarrıfı olduğu ve diğer oğlu Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın türedi olup Yeğen Osman Paşa ile beylerbeyi iken yakınlaştığı bilinmektedir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın kendisiyle aynı adı taşıyan oğlu, H. 1100/ M. 1688-1689'da saklandığı dönemde vefat etmiştir⁵¹⁸. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa da, Katırcıoğlu Mehmed Paşa öldükten sonraki yıllarda, Katırcıoğlu İbrahim Paşa ve Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya ilişkin bilgiler vermiştir. Katırcıoğlu İbrahim Bey, H. 26 Safer 1086/ M. 22 Mayıs 1675'te Balıkesir Sancakbeyi olarak geçmektedir⁵¹⁹. H. 1100/ M. 1688/1689 senesinde Yeğen Osman Paşa, isyan edip yanına eşkıyaları topladığı süreçte taraftarı olmamasına rağmen Katırcıoğlu Mehmed Paşa'yı adamlarıyla yanına zorla getirebileceğini söylemiştir⁵²⁰. H. Rebiülahir 1100/ M. Ocak/Şubat 1689'da Yeğen Osman Paşa'nın zorla yanında tuttuğu Katırcıoğlu Mehmed Paşa kaçarak, Yeğen Osman Paşa'nın üzerine serasker olarak görevlendirilen Receb Paşa'nın yanına sığındığı bilinmektedir⁵²¹.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın kendi soyu olduğunu iddia eden bir başkası da, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın kızı Emine Fuat Tugay'dır. Tugay *Bir Aile Üç Asır* adlı eserinde belirttiğine göre, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın babası Hasan Ağa'dır. Hasan Ağa, Kastamonu dağlarında yaşayan zengin bir çiftçiymiş ve aynı zamanda katırcılıkla geçiniyorlarmış. Tugay, Mehmed'in 14 yaşına geldiğinde dağa çıkarak Kel Ahmed'in çetesine katıldığını söyler⁵²². Eserinde, bir sayfasında Kel Ahmed bir diğer sayfasında da Kel Ali olarak bahsettiği kişinin Haydaroğlu olduğunu ileri sürer⁵²³. Isparta'da Kel Ali adında bir eşkıya geçer fakat Kel Ali, Aydın tarafında türeyen Keloğlan'a katılan bir eşkıya olup Haydaroğlu'ndan farklı biridir⁵²⁴. Tugay, ayrıca, Katırcıoğlu Mehmed'in, Abaza Hasan'a karşı yenilmesinden bir süre sonra Macaristan'daki Buda (Budin) şehrine vali olduğunu ve Budapeşte'deki arşivlerin bunu desteklediğinden bahseder⁵²⁵. Fakat Katırcıoğlu Mehmed, daha önce detaylı olarak

⁵¹⁸ *Sicill-i Osmani*, C. 4, ss. 1059-1060.

⁵¹⁹ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 597.

⁵²⁰ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 1206.

⁵²¹ Karaçay-Türkal, a.g.t., s. 1217; Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 464.

⁵²² Tugay, a.g.e., s. 3.

⁵²³ Tugay, a.g.e., s. 4.

⁵²⁴ *Isparta Tarihi*, s. 486, 498-499.

⁵²⁵ Tugay, a.g.e., s. 7.

anlattığımız gibi, Abaza Hasan’a karşı serasker olarak görevlendirildiğinde Karaman Beylerbeyi’ydi. Abaza Hasan’a karşı yenilgisinden sonra kendisine Şehrizol beylerbeyliği verilse de gitmeyip Konya’da kalmıştı. Karaman beylerbeyliği görevinden sonra ise Hamid sancakbeyliğine getirilmişti. Üstelik arşiv kayıtlarına bakıldığında, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın hâlâ Karaman Beylerbeyi olduğu 1652 yılının Haziran ayı öncesinde, Budin Valisi Murad Paşa’dır⁵²⁶. Bu yüzden Emine Fuat Tugay’ın bahsettiği kişinin başka biri olduğu açıktır. Bursalı Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın torunu olan Emine Fuat Tugay’ın, soyundan tarihe geçen ilk kişinin Katırcıoğlu Mehmed olduğu bilgisini bazı araştırmalar da destekler. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar* adlı eserinde, Burdur/Ağlasun doğumlu olduğundan bahsettiği Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın oğullarının İbrahim Bey, Şapçıbaşı Hüseyin Ağa ve Mehmed Paşa olduğunu yazmıştır. Oğlu İbrahim Bey’in 1673’te Karesi Sancakbeyi olduğunu ve 1690’da ölen diğer oğlu Mehmed Paşa’nın da beylerbeyi rütbesi elde ettiğine değinmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa’nın beşinci göbekten torununun Bursa’da ipek tacirliği yapan ve 1862’de vefat eden Katırcıoğlu Hacı İbrahim Edhem Ağa olduğundan bahsetmiştir. İbrahim Edhem Ağa’nın torunu da Gazi Ahmed Muhtar Paşa’dır⁵²⁷. Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Nuri Katırcıoğlu, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın soyunun Bursalı Gazi Ahmed Muhtar Paşa’ya dayandığı bilgisinin doğru olmadığını ifade etmişlerdir⁵²⁸.

Necdet Sakaoğlu, aslen Kastamonulu olduklarını söylediği Katırcıoğulları’nın yaşamlarını Göller Yöresi’nde, Bursa’da ve İstanbul’da 300 yıldan fazla sürdürdüklerini ileri sürmüştür⁵²⁹. Reşad Ekrem Koçu da, Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın soyunun Gazi Ahmed Muhtar Paşa’ya uzandığını ve mülkleri olan Katırcıoğlu Hanı isminin de buradan geldiğini belirtmiştir⁵³⁰. Mahmut Muhtar Paşa ve sülalesi, Soyadı Kanunu’ndan sonra Katırcıoğlu soyadını almışlardır⁵³¹. Katırcıoğlu Mehmed Paşa’nın soyu hakkında bilgi veren başka bir çalışma da yine sözlü tarihe dayanır. Ramazan Velieçoğlu, Katırcıoğlu

⁵²⁶ BOA, TSMA.e, 276/67, 754/35; Ayrıca bkz. Abdülkadir Özcan, “Kara Murad Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 364.

⁵²⁷ Öztuna, a.g.e., C. II, s. 719; Ayrıca bkz. Sakaoğlu, a.g.m., s. 489.

⁵²⁸ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, “Katırcıoğlu Kimdir? II”, s. 356.

⁵²⁹ Sakaoğlu, a.g.m., s. 489.

⁵³⁰ Koçu, a.g.m., s. 1192.

⁵³¹ Bu bilgi Vikipedi’de geçmektedir. Fakat bu bilgiyi başka yerden tahkik etme imkânımız olmamıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Muhtar_Kat%C4%B1rc%C4%B1o%C4%9Flu, (Erişim Tarihi: 19.02.2021).

Mehmed'in Antalya-Isparta yöresinde doğduğunu ve Saçıkara Aşireti'nin⁵³² Hacıaliler mahallesinden olduğundan söz etmiştir. Yazar ayrıca, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın babasının ismini Katırcıoğlu Mustafa, dedesinin ismini Katırcıoğlu Mehmed ve büyük dedesinin ismini ise Katırcı Hacı Ali olarak vermiş ve soyunun 14. göbekten Paşabeğolu Muhammet Karabulut'a kadar dayandığını iddia etmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın, Katırcıoğlu Hacı Ali, Hacı Ali Beğ ve Kara Veli adında kardeşleri olduğunu yazmıştır. Yazar bu bilgileri Hacıaliler'in 11. göbekten torunu olan Paşabeğolu Kadir Karabulut'tan, yörede iyi tanınan Velieçoğlu Kara Mustafa'dan ve 10. göbekteki Paşabeğolu Hacı Mehmet kızı ve Paşabeğolu Kadir Karabulut'un kız kardeşi olan Fatma Abiç'ten dinleyerek aktarmıştır⁵³³. Katırcıoğlu Mehmed'in hiç evlenmediğinden ve çocuğu olmadığından da bahseder⁵³⁴ fakat Naima, Katırcıoğlu Mehmed'in Yalvaç kadısının boşadığı bir kadınla evlendiğini yazar⁵³⁵.

Kemer-i Hamid kazasına ilişkin bazı belgelerde, Katırcıoğlu lakaplı farklı kişiler geçmektedir. Dolayısıyla bu belgeler, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın soyunun burada devam ettiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu belgelerden biri, H. 1122/ M. 1710/1711 tarihli olup, Kemer-i Hamid kazasında oturan Katırcıoğlu Ahmed Paşa'nın halkın para ve mallarını gasp edip zulmettiği için Sandıklı'ya sürülmesi, yanındaki bazı adamların ise bir daha suça karışmamaları şartıyla yerlerinde kalabileceklerine ilişkindir⁵³⁶. Çağatay Uluçay'ın neşrettiği belgelerden Ocak 1739 tarihli bir belge de, Aydın muhassılı Vezir Ahmed Paşa'ya Kütahya'da olduğu sırada, Sarı Beyoğlu bölükbaşlarından Katırcıoğlu Ahmed ve kardeşleri Mustafa ve Yusuf'un af dilemeleri üzerine affedilmelerine ilişkin gönderilen hükümdür⁵³⁷. 21 Nisan 1739 tarihli belge,

⁵³² Isparta sancağındaki aşiretlerden biridir. Nüfus olarak Eğirdir kazasına, vergi olarak da merkez sancak olan Isparta'ya bağlıdırlar. Bölgedeki diğer aşiretlere göre nüfus olarak fazladırlar. İçerisinde Hacı Aliler mahallesinin de bulunduğu 14 mahalleye bölünmüşlerdir. Yazın bir kısmı Eğirdir ile Karaağaç arasındaki Anamas yaylasında ve bir kısmı Uluborlu kazasındaki Kuru dağında yaşarlarken, kışın ise Teke (Antalya) sancağındaki deniz kenarlarında yaşarlardı. Bkz. *Isparta Tarihi*, ss. 107-108; Velieçoğlu, Saçıkara Aşireti'nin günümüzde yoğun olarak Antalya ve çevresinde yaşadıklarından ve bu çevredeki soyadlarının "Karabulut", "Saçıkara", "Aytar", "Kaleli", "Köleli" ve "İnci" olduğundan bahsetmiştir. Velieçoğlu, *a.g.e.*, ss. 28-29, 35.

⁵³³ Velieçoğlu, *a.g.e.*, ss. 18-21.

⁵³⁴ Velieçoğlu, *a.g.e.*, s. 22.

⁵³⁵ *Târih-i Naîmâ*, C. III, s. 1421.

⁵³⁶ BOA, A. {DVNSMHHM.d. 117; 55/228.

⁵³⁷ M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1955, ss. 173-174.

Sarıbeyoğlu'nun ortadan kaldırılması için bir araya gelmesi istenen 500 süvariye verilecek bahşiş, ulufe ve masrafların, bu durumun gerçekleşmemesi üzerine Katırcızade Seyyid Ahmed'den Hamid sancağında bir araya getirilmesi istenen 500 süvariye verilmesiyle ilgilidir⁵³⁸. 22 Nisan 1739 tarihli belge ise Katırcızade Seyyid Ahmed'in yazacağı Hamid sancağından yola çıkan 500 süvarinin iâşesine ilişkindir⁵³⁹. Yine Nisan 1739 tarihli bir belge, Hamid sancağı ve Kemer kazası taraflarından Katırcızade Seyyid Ahmed Ağa'nın yazacağı 500 nefer süvari levendleri için hazırlanan bahşiş, ulufe ve zahire paralarıyla, birtakım masraflarla ilgilidir⁵⁴⁰. Mayıs 1739 tarihli bir başka belge de, Katırcızade Seyyid Ahmed tarafından 500 süvari levendinin yazılmasına ilişkindir⁵⁴¹. 1739 tarihli bu belgelerde bahsi geçen Katırcıoğlu/Katırcızade Ahmed'in aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır.

1792 yılına ait bir belge de, Kemer-i Hamid kazasında oturan Katırcıoğlu Kör Salih'in, yine aynı kazada oturan Hacı Mustafa'nın parasını zorla alması ve sulh akçesi ödemesi hakkındadır⁵⁴². Burdur sancağının Kemer kazasındaki Karataş Çiftliği'nde hissesi olduğu anlaşılan Katırcıoğlu İbrahim kızı Zeliha'dan boş kalan yarı hisselerin müzayedeye yoluyla ücreti karşılığında verilmesine ilişkin 1866 tarihli kayıt da mevcuttur⁵⁴³. Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*'nda "Isparta Vesikaları" başlığı altında topladığı belgeler arasında da, yine Kemer-i Hamid'de Katırcıoğlu isminin geçtiği iki belge vardır. Bunlardan biri Mart 1746 tarihli olup, Karaman valisi ve kadılarına, Teke, Hamid ve Mentеше sancaklarının mütesellimlerine ve Terkemiş hassı voyvodasına, Gölhisar, Tefenni, Irla ve Karaağaç ayanlarına ve aynı zamanda Kemer ayanı Katırcıoğlu Mustafa'ya, bir eşkıyalık meselesinin halledilmesi üzerine gönderilen hükümdür⁵⁴⁴. Diğer belge de, Mayıs 1831 tarihli olup, Kemer-i Hamid eski ayanı Katırcıoğlu Mustafa ile ilgilidir⁵⁴⁵. Ayrıca Konya sicilleri arasında 1661 yılında Şam'dan gelen hazineyi

⁵³⁸ BOA, C.AS., 1149/51060.

⁵³⁹ BOA, C.AS., 459/19143; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Seyyid Ahmed'in, Katırcıoğlu Mehmed'in torunu olduğunu iddia eder. Bkz. Dağlıoğlu, "Katırcı Oğulları", s. 583.

⁵⁴⁰ BOA, C.AS., 1147/50984.

⁵⁴¹ BOA, C.AS., 355/14717.

⁵⁴² BOA, A.E.SSLM.III, 251/14580.

⁵⁴³ BOA, ML.EEM., 8/3.

⁵⁴⁴ Dağlıoğlu, "Isparta Vesikaları", ss. 1252-1253.

⁵⁴⁵ Dağlıoğlu, "Isparta Vesikaları", s. 1255; Arşiv kaynaklarına ve sözlü tarihe dayalı araştırmalar yapan Hayati Kuzucu, 19. yüzyılda ayanlığın kaldırılmasıyla birlikte Katırcıoğulları'nın bölgede güç kaybettiklerinden, Kemer çevresinde bir başka nüfuz sahibi olan Alaman Ağalar'ın Katırcıoğulları'na rakip

yağmalayan eşkıyaların yakalanmasına ilişkin bir belge bulunmaktadır. Söz konusu eşkıyalar arasında, Katırcıoğlu Yusuf ve Akyakalıoğlu köçeği Mehmed gibi isimler bulunmaktadır⁵⁴⁶. Fakat bu belgelerde bahsi geçen Katırcıoğulları'nın, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın soyundan olup olmadığı tartışmalıdır⁵⁴⁷.

Arşivde 1709/1710 tarihli belgeler arasında, Katırcıoğlu Mehmed adında bir bölükbaşının halktan kurban, konakçı ve bayrak akçesi adı altında para toplayarak zulmetmesinden dolayı Konya Kalesi'nde kalebend edilmesi⁵⁴⁸, Konya'ya kalebend edildiği halde o sırada Kütahya'da bulunması üzerine Kütahya'ya kalebend edilmesi⁵⁴⁹, kötü alışkanlıklarını bıraktığı ve affedilmesi ricasına ilişkin yazı⁵⁵⁰ ve serbest bırakılma talebinin bildirilmesine⁵⁵¹ ilişkin belgeler vardır. Yine Katırcıoğlu adının geçtiği 1730/1740 tarihli bir başka belge de bulunmaktadır⁵⁵². Ayrıca bu belgelerin dışında, Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki Katırcıoğlu isimli kişilere ilişkin belgeler de mevcuttur. Dolayısıyla bahsi geçen her Katırcıoğlu isimli kişinin, hayatını incelediğimiz Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın soyuyla bağlantılı olması mümkün değildir.

Nesilden nesile aktarılan aile hikâyeleri, şüphesiz ki tarihi açıdan büyük önem arz etmektedir. Fakat Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın soyuna ilişkin olarak aktardığımız bu bilgilere bakıldığında, çok çeşitli bilgiler ortaya çıkmaktadır. *Naima Tarihi* ve *Sicill-i Osmani* gibi kaynaklarda geçen bilgilerin kıymeti ise tartışılmazdır. Katırcıoğlu Mehmed Paşa hakkındaki veriler, soyunun devamının, hem doğup yetiştiği hem de iki farklı dönemde de sancakbeyliğini yaptığı Hamid sancağı ve çevresinde olduğu bilgilerinin doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Katırcıoğlu'nun soyunun Bursa'da devam ettiği

olduklarından ve Katırcıoğulları'nın mallarına zarar verdiklerinden bahsetmiştir. Ayrıca Kuzucu, Katırcıoğlu ailesinin bu durumdan etkilenecek bir süre sonra Kemer'i terk edip Burdur'a ve başka yerlere göç ettiklerini ve günümüzde İstanbul, Ankara, Kayseri gibi illerde yaşadıklarını ifade etmiştir. Bkz. Hayati Kuzucu, "Şekavetten Şehadete Kemerli Katırcıoğlu Mehmet Paşa", <http://www.burdurtarihi.com/KATIRCIOGLU.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.02.2021).

⁵⁴⁶ BOA, Kon. Ş.S. 11; 186/2; Sak, *a.g.e.*, s. 298.

⁵⁴⁷ Katırcıoğlu'nun soyuna ilişkin olarak verdiğimiz bilgilerde ve belgelerde geçen isimlerin benzerliklerinden net bir sonuç çıkarılamasa da, bu isimlerin nesilden nesile geçerek kullanılmış olabileceği ihtimali göz ardı edilemez.

⁵⁴⁸ BOA, A.{DVN.MHM.d. 116; 493.

⁵⁴⁹ BOA, A.{DVN.MHM.d. 116; 648.

⁵⁵⁰ BOA, İE.ŞKRT., 4/346.

⁵⁵¹ BOA, A.{DVN.MHM.d. 116; 892.

⁵⁵² BOA, C.AS., 517/21615.

bilgisinin ise tamamen yanlış olduğunu söylememekle birlikte, akrabalarının iş hayatı veya çeşitli nedenlerden dolayı farklı yerlere göç etmiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir.

Daha önce de anlattığımız gibi, Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Kandiye'deki çiftliğinden pek çok dönem kaynağı bahseder. Fakat bundan ayrı olarak bir de Hamid sancağında çiftliği olduğu açıktır. Nuri Katırcıoğlu, Katırcıoğlu'nun babası Ahmed Ağa'nın Ağlasun'da bir çiftliği olduğu bilgisini aktarmıştır⁵⁵³. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi olduğu dönemde Caferoğlu adlı eşkıyanın Katırcıoğlu Çiftliği'ni yaktığına daha önce değinmiştik. Bunun üzerine Caferoğlu'nun ve adamlarının Karaağaç, Gölhisar ve Söğüt taraflarında aranıp yakalanmasına ilişkin emrin verilmesi⁵⁵⁴, bu yöre çevresinde de çiftliği olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁵⁵³ Dağlıoğlu; Katırcıoğlu, “Katırcıoğlu Kimdir? II”, s. 356.

⁵⁵⁴ Aksu, “Katırcıoğlu'na Dair Vesikalar II”, s. 627.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda sosyo-ekonomik ve dinî-sosyal sebeplerle ortaya çıkıp, XVII. yüzyılda karakter değiştirerek tamamen idareye karşı bir hareket halini alan Celali isyanlarının ardında, XVI. yüzyılda artan nüfus, uzun süreli savaşların getirdiği mali sıkıntılar, Amerikan gümüşünün yarattığı enflasyon ve devalüasyonun etkileri, Avrupa'daki "Askeri Devrim", ücretli asker sayısının artırılması, köy toplumunun sarsılması, iklim değişikliği, ticaret yollarının değişimi ve Osmanlı idaresindeki sarsıntılar gibi bu isyanları büyük bir sorun haline getiren temel dinamikler yatmaktadır. İslam hukukuna göre adam öldürme suçu gerçekleşmeden eşkıyalığın cezası siyaseten katl olamazken ve öncelikle şakileri eşkıyalık hareketlerinden döndürmeye çalışmak gerekirken; "Celali, eşirra, harami, haramzade, türedi, haydut" gibi kelimelerin karşılığı olarak "eşkıyalık" kavramını kullanan Osmanlılara göre eşkıyaların çatışma ve zulüm hazırlığı içerisinde olmaları, siyaseten katlin gerçekleşmesi için yeterli bir sebep olarak görülmüştür. Fakat, Celali isyanları boyunca çeşitli isyan girişimleriyle karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti'nin bu isyanlara yönelik politikaları, zaman zaman, eşkıyaların bölgesel bir güç elde etmesini önlemek amacıyla onları devlet siyasetine dâhil etmek yönünde olmuştur. Asilerin ayaklanmalarının merkezi hükümeti parçalamaya yönelik değil de mevcut sosyal ve ekonomik düzenin değişmesine yönelik olduğunun farkında olan devlet, eşkıyalık faaliyetlerine yönelik olarak geçici çözümler üretmiştir. Celali karışıklıkları sürecinde özellikle köy toplumunun sarsılması, "Büyük Kaçgun" denilen dönemde halkın toprağını terk etmesine neden olsa da, eşkıyalık bazı dönemlerde devlet görevlilerinin zulümlerine tepki olarak görülmüş ve bazı eşkıyalar halk arasında büyük ün kazanmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin eşkıyaları siyasete dâhil etme politikası, eşkıyalık faaliyetlerinin engellenmesi amacının yanı sıra, ilgili görevler verilerek eşkıyaların yeteneklerinden yararlanma amacı taşımıştır. Bir dağ eşkıyası iken vezirlik rütbesine kadar yükselen Katırcıoğlu Mehmed Paşa bu örneklerden biridir. 1601 yılında doğduğu tahmin edilen Katırcıoğlu Mehmed, asi iken Haydaroğlu Mehmed ile beraber eşkıyalık faaliyetlerinde bulunup, Haydaroğlu Mehmed öldükten sonra da şekavetine devam etmiş ve Gürcü Abdünnebi isyanına dâhil olmuştur. Fakat bu isyanın başarısız olmasının üstüne bir de

Topal Mehmed Paşa'ya yenilmesi ve dağlarda gezmekten bıkmaması gibi nedenler Katırcıoğlu Mehmed'in devletten af dilemesine sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti, Katırcıoğlu Mehmed'i affederek, 1649 yılında Beyşehir sancakbeyliği görevine getirmiştir. Bu görev ile devlet hizmetine adım atan Katırcıoğlu Mehmed Paşa daha sonra üç tuğ verilerek vezir yapılmış; Karaman beylerbeyliği, Hamid sancakbeyliği, Mora sancakbeyliği, Tırhala sancakbeyliği, Anadolu beylerbeyliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Kaynaklarda Katırcıoğlu Mehmed hakkında, eşkıya iken harami, yol kesici vb. gibi kötü tanımlamalar yapılırken, devlet hizmetinde bulunduğu süre içerisinde bahadır, Allah yolunda cihad eden gibi övgü içeren tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bazı kaynaklarda, yine eşkıyalık yaptığı dönemlerde "Katırcıoğlu" adıyla geçerken, devlet hizmetinde bulunduğu süreçte "Katırcızâde" adıyla geçmektedir.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa, 1649-1668 yılları arasında devlet hizmetinde bulunduğu 19 yıl içerisinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bir dönem Köprülü Mehmed Paşa'nın ekibine dâhil olmuş ve ocak ağalarıyla yakın temas kurmuş, Abaza Hasan Ağa'nın isyanı üzerine serasker olarak görevlendirilmiş ve İpşir Paşa'nın olası bir isyan hareketine karşı mücadele edebilirliği açısından, bazı yanlışlarına devlet tarafından müsamaha gösterilmiştir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Abaza Hasan Ağa'ya karşı yenilmesi üzerine kendisine Şehrizol beylerbeyliğinin verilmesi fakat gitmeyip yerinde kalma emrini getirtmesi dikkat çekicidir. Katırcıoğlu Mehmed Paşa, İpşir Paşa ile arasının düzelmesinden sonra 1655 yılında Zurnazen Mustafa Paşa donanmasıyla birlikte Girit'e gitmiş, devlet hizmetinde bulunduğu 19 yılın çoğunu burada, Venediklilerle olan mücadelelerde geçirmiştir. Girit mücadelelerinde ve Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa dönemindeki Kandiye muhasaralarında aktif rol oynayan ve bu süreçteki başarılarından dolayı padişahın övgüler alan Katırcıoğlu, 17 Aralık 1668 yılında Kandiye muhasaraları esnasında şehit olmuştur. Katırcıoğlu Mehmet Paşa şehadeti sırasında Anadolu Beylerbeyi'dir. Eşkıya olduğu dönemde adına türkü yazılmış olan Katırcıoğlu Mehmed Paşa, başarılı bir devlet adamı olarak ölmüştür.

Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın şeceresine dair kaynaklarda yer alan ağırlıklı görüşler, onun Ispartalı ve Kemer-i Hamid Türkmenlerinden olduğudur. Kemer-i Hamid, bugünkü

Burdur ilinin Kemer ilçesidir. Çeşitli kaynaklarda iki farklı yer adının da kullanılıyor olmasının, Kemer-i Hamid'in o dönemde Hamid sancağına bağlı olması ve Hamid sancağının merkezinin de Isparta olmasından kaynaklandığı muhtemeldir. Nitekim Kemer-i Hamid adının geçtiği daha sonraki dönemlere ait bazı belgelerde, Katırcıoğlu lakabının yaygın olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Anadolu'nun değişik bölgelerinde, kendi soylarının Katırcıoğullarına dayandığını öne süren aileler bulunsa da, araştırmamız sürecinde onların iddialarını destekleyen herhangi bir belgeye rastlamadık. Ayrıca Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya ait herhangi bir vakıf kaydına ve muhallefat kaydına da rastlamadık.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Asaî

Divân-ı Hümayûn Sicilleri Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d})

A.{DVNSMHM.d. 75; 572, 653, 654, 691, 692.

A.{DVNSMHM.d. 76; 13, 15, 16, 31, 35, 90.

A.{DVNSMHM.d. 78; 700, 701.

A.{DVNSMHM.d. 79; 388.

A.{DVNSMHM.d. 91; 378.

A.{DVNSMHM.d. 92; 2/8, 3/11, 15/66, 17/74, 29/147, 39/196.

A.{DVNSMHM.d. 116; 493, 648, 892.

A.{DVNSMHM.d. 117; 55/228.

Rüüs Kalemi Defterleri (A.RSK.d)

A.{RSK.d. 1522, s. 66.

A.{RSK.d. 1523, s. 32.

A.{RSK.d. 1529, s. 91, 235.

Atık Şikayet Defterleri (A.{DVNSŞKT.d})

A.{DVNSŞKT.d. 2; 29/116.

Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d.)

KK.d. 217, s. 15.

Meşihat

Şer'iyye Sicilleri Defterleri (MŞH.ŞSC.d)

Ankara Şer'iyye Sicili 35; 76/145, 77/147.

Ankara Şer'iyye Sicili 36; 121-122/341, 122/342.

Kayseri Şer'iyye Sicili 52; 364, 365.

Kayseri Şer'iyye Sicili 57; 243-244/610, 246-247/617, 247-248/618.

Konya Şer'iyye Sicili 8; 288/1.

Konya Şer'iyye Sicili 11; 36/5, 186/2.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Evraklar (TSMA.e)

TSMA.e, 276/67, 723/18, 754/35, 778/39, 780/8.

İbnülemin (İE.)

Dahiliye (İE.DH)

İE.DH. 7/717.

Maliye (İE.ML)

İE.ML., 16/1451.

Tevcihat (İE.TCT)

İE.TCT., 1/110, 4/435.

Şükr ü Şikayet (İE.ŞKRT)

İE.ŞKRT., 4/346.

Ali Emiri (AE.)

Ali Emiri Mehmed IV (AE.SMMD.IV)

AE.SMMD.IV, 62/7258.

AE.SMMD.IV, 106/12301.

Ali Emiri Selim III (AE.SSLM.III)

A.E.SSLM.III, 251/14580.

Cevdet (C.)

Askeriye

C.AS., 355/14717, 459/19143, 517/21615, 1147/50984, 1149/51060.

Maliye Nezareti (ML.)

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti

ML.EEM., 8/3.

Yayınlanmış Kaynaklar

ABDURRAHMAN ABDİ PAŞA, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi [Osmanlı Tarihi (1648-1682)]*, Haz. Fahri Ç. Derin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

AKA GÜNDÜZ, *Katırcıoğlu: Avcı Sultan Mehmed Devrinde 1508-1509*, Sadayı Millet Matbaası, İstanbul 1332 (1913).

Ali Ufkî: Hayatı, Eserleri ve Mecmuâ-i Sâz ü Söz, Haz. Şükrü Elçin, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi, Haz. Ayşe Pul, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.

BÖCÜZÂDE SÜLEYMAN SAMİ, *Isparta Tarihi*, Haz. Hasan Babacan, T.C. Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta 2012.

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekayiât: Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

EVLYÂ ÇELEBİ, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 3. Cilt-1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

_____, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, 2. Kitap-2. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2014.

_____, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümülcine-Kavala-Selânik-Tırhala-Atina-Mora-Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan-Ohri-Tekirdağı*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 8. Kitap-1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.

_____, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümülcine-Kavala-Selânik-Tırhala-Atina-Mora-Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan-Ohri-Tekirdağı*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 8. Kitap-2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017.

İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı Olarak Bulunan Simon Reniger von Reningen'in Esas Raporu (1649-1666), Çev. Mihin Lugal Eren, [yayın yeri yok], Ankara 1950.

KÂTİB ÇELEBİ, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/ 1591-1655)]*, Haz. Zeynep Aycibin, C. II, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2016.

_____, *Siyaset Nazariyesi: Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel Karşılaştırmalı Özgün Metin*, Haz. Ensar Köse, Büyüyenay Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

KOÇİ BEY, *Koçi Bey Risâlesi (Günümüz Türkçesi ile)-(Çeviriyazı)-(Eski Harfli Metin)*, Haz. Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmani*, Haz. ve Sadeleştiren: Ömer Karayumak, Tercüman 1001 Temel Eser 74, İstanbul [tarih yok].

MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, Yay. Haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, C. 4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

MUSTAFA BİN MUSA, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye: Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi (1666-1669)*, Haz. Meltem Aydın, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016.

MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netâyicü'l-Vukû-'at I-IV (İndeksli Tıpkıbasım)*, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

NÂİMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Târih-i Na'imâ*, Haz. Mehmet İpşirli, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Târih-i Na'îmâ*, Haz. Mehmet İpşirli, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevi Tarihi*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

RÂŞİD MEHMED EFENDİ, ÇELEBİZÂDE İSMÂİL ÂSİM EFENDİ, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1114/1660-1703)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, C. I, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/ 1595-1600)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999.

SOLAKZADE MEHMED HEMDEMÎ, *Solakzade Tarihi*, Sadeleştiren: Vahid Çabuk, Yay. Haz. H. Halil Atlı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2016.

Veli Baba Menakıbnamesi, Haz. Bedri Noyan, Can Yayınları, İstanbul 1993.

91 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1056/ M. 1646-1647), Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: IX, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 140, İstanbul 2015.

Araştırmalar

ACUN, Fatma, “Celâlî İsyanları (1591-1611)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

ADIYEKE, Ayşe Nükhet; ADIYEKE, Nuri, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

ADIYEKE, Nuri, *Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1988.

_____, Nuri, “Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye’nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları”, *XIII. Uluslararası Türk Tarih Kongresi*, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. III, Kısım I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2002.

- AFYONCU, Erhan, “Sipahi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009.
- AGOSTON, Gabor, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- AKDAĞ, Mustafa, “Celâli İsyanlarının Başlaması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 4, Sayı: 1, Ankara 1946.
- _____, Mustafa, “Medreseli İsyanları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, I-IV, İstanbul 1949.
- _____, Mustafa, “Celâli Fetreti”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 16, Sayı: 1-2, Ankara 1958.
- _____, Mustafa, “Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Sayı: 2, Ankara 1964.
- _____, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyanları”*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.
- AKSU, Fehmi, “Kara Haydar Oğluna ve Katırcı Oğluna Dair Vesikalar I”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 42, Isparta 1937.
- _____, Fehmi, “Katırcı Oğluna Dair Vesikalar II”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 43-44, Isparta 1937.
- AKTEPE, M. Münir, “İpşir Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkıya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995.
- BARKAN, Ömer, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, C. XXXIV, Sayı: 136, Ekim 1970.
- BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet (Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi)*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

- BAYRAK, Mehmet, *Eşkîyalık ve Eşkîyalık Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Yorum Yayınları, Ankara 1985.
- BOSTAN, İdris, “Derya Beyi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994.
- _____, İdris, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler*, Küre Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2017.
- BOYRAZ, Aslan, *Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa Devrinde (1069-1080) Vukuatı Tarihi Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.
- BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, C. 2, İstanbul 1990.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 28, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1965.
- _____, Mustafa, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C. IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan; KATIRCIOĞLU, Nuri, “Katırcıoğlu Kimdir? II”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 25, Isparta 1936.
- _____, “Katırcı Oğlu III”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 26-27, Isparta 1936.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet, “Katırcı Oğulları”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 4, Sayı: 41, Isparta 1937.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan, “Isparta Vesikaları”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 8, Sayı: 87-88-89-90, Isparta 1941.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.
- DEMİRCİ, Süleyman; Arslan, Hasan, *Osmanlı Türkiyesi’nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2012.

DURAL, Halil, *Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege’de Efeler*, Yay. Haz. Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

EMECEN, Feridun, “İsparta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999.

ERDEM, Tahir, “Kara Haydaroglu Mehmet I”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 25, Isparta 1936.

_____, Tahir, “Kara Haydaroglu Mehmet II”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 26-27, Isparta 1936.

_____, “Kara Haydaroglu Mehmet III”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 3, Sayı: 28, Isparta 1936.

ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine; GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Göç Aktörleri Olarak Çift Bozanlar”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 49, Sayı:1, Mart 2016.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2000.

_____, “Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, C. 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

_____, *Devletle Başa Çıkmak, (Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720)*, Çev. Hamide Koyukan Bejsovec, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.

GRISWOLD, William J., *Anadolu’da Büyük İsyan (1591-1611)*, Çev. Ülkün Tansel, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2011.

GÜLSOY, Ersin, “Kandiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

_____, *Girit’in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. Mehmed Ata Bey, Yay. Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, 5, C. 10, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul [tarih yok].

_____, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çev. Mehmed Ata Bey, Vecdi Bürün, Yay. Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, 6, C. 11, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul [tarih yok].

HOBSBAWM, Eric J., *Eşkîyalar*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

İLGÜREL, Mücteba, “Abaza Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988.

_____, “Abaza Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988.

_____, “Celâli İsyanları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993.

_____, “Canbolatoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993.

_____, “Eşkîya (Osmanlılar’da Eşkîyalık Hareketleri)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995.

_____, “Hüseyin Paşa, Deli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999.

_____, “İl Erleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000.

_____, “Karayazıcı Abdülhalim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

_____, “Kalenderoğlu Mehmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

_____, “Katırcıoğlu Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara 2002.

İNALCIK, Halil, “Adâletnâmeler”, Belgeler, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. II, Sayı: 3-4, Ankara 1965.

- _____, “The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East”, *War, Technology and Society in the Middle East*, Ed. V. J. Parry, M. E. Yapp, Oxford University Press, London 1975.
- _____, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980.
- _____, “Haydaroglu Mehmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998.
- _____, *Devlet-i ‘Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Devlet-i ‘Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2020.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Mansıb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003.
- KARAÇAY-TÜRKAL, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/ 1654-7 Şubat 1695)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.
- KATIRCIOĞLU, Nuri; DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan, “Katırcı Oğlu I”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 2, Sayı: 22-23-24, Isparta 1936.
- KATIRCIOĞLU, Nuri, “Isparta Halkiyatından Türküler”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 12, Sayı: 137-138-139, Isparta 1945.
- “Katırcıoğlu”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1974.
- KELEŞ, Adem, *75 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s.172-331)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- KIEL, Machiel, “Benefşe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992.

KOÇU, Reşat Ekrem, “Eşkîya İken Vezir Yapılan Katırcıoğlu”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı: 24, Aralık 1951.

_____, *Dağ Padişahları*, Doğan Kitapçılık, 2. Baskı, İstanbul 2001.

KUNT, İ. Metin, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

MURPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul 2007.

ORHONLU, Cengiz, “Kâtirdji-Oghli Mehmed Pasha”, *Encyclopedia of Islam*, New Edition (2. Edisyon) IV., Leiden 1978.

ÖNAL, Ahmet, “Varvar Ali Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012.

ÖZ, Mehmet, “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

_____, “Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları, 2. Baskı, Samsun 2017.

_____, *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)*, Dergah Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2019.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Hezarpâre Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998.

_____, “Kara Murad Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

- _____, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002.
- ÖZGEN, Enver, “Isparta Köylerinde Haydaroglu’nun Yakalanması”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 11, Sayı: 129-139, Isparta 1944-1945.
- _____, “Katırcıoğlu’nun Affı”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, C. 12, Sayı: 133-134, Isparta 1945.
- ÖZKAYA, Yücel, “Mütesellim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006.
- ÖZTOPRAK, Fahrettin, “Katırcıoğlu Mehmet Paşa”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 244, Nisan 2007.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar: Türkiye (1074-1990)*, C. II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2005.
- ÖZVAR, Erol, “Voyvoda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013.
- PEIRCE, Leslie P., *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümler ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- SAK, İzzet, *11 Numaralı Konya Şer’iye Sicili 1071-1072/1661-1662 Transkripsiyon-Dizin*, Kömen Yayınları, Konya 2007.
- SAKAOĞLU, Necdet, “Katırcıoğulları”, *Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1994.
- SAVUN, Hakan, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2019.
- SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 26, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 2017.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1972.
- _____, “Salur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009.

- ŞAFAK, Ali, “Bağy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991.
- ŞAKİR, Ziya, *Anadolu Kahramanlarından Katırcıoğlu*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2020.
- TUGAY, Emine Fuat, *Bir Aile Üç Asır*, Çev. Şeniz Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- TUKİN, Cemal, “Girit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996.
- TUNCER, Hafize, *Katırcı Oğlu Mehmed*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1961.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1944.
- _____, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1955.
- _____, “Üç Eşkiya Türküsü”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, İstanbul 1958.
- UZUN, Efkan, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması: Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630-1655)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1984.
- _____, *Osmanlı Tarihi: II. Selim’in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*, C. III/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2009.
- ÜREKLİ, Bayram; BAŞ, Ali, “Veli Baba ve Senirkent Uluğbey’deki Manzumesi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9-10, Konya 1994-1995.
- VELİCEOĞLU, Ramazan, *Katırcıoğlu Mehmet Paşa Tarihi (D. 1624 – Ö. 1668)*, Bizim Büro Matbaacılık, Ankara 2019.
- WHITE, Sam, *Osmanlı’da İsyan İklimi: Erken Modern Dönemde Celâli İsyanları*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul 2013.

YILDIZ, Murat, *92 Numaralı ve 1657-1658 Tarihli Mühimme Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon-Dizin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.

YÜCEL, Abubekir Sıddık, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, C. 4, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

İnternet Kaynakları

KUZUCU, Hayati, “Şekavetten Şehadete Kemerli Katırcıoğlu Mehmet Paşa”, <http://www.burdurtarihi.com/KATIRCIUGLU.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.02.2021).

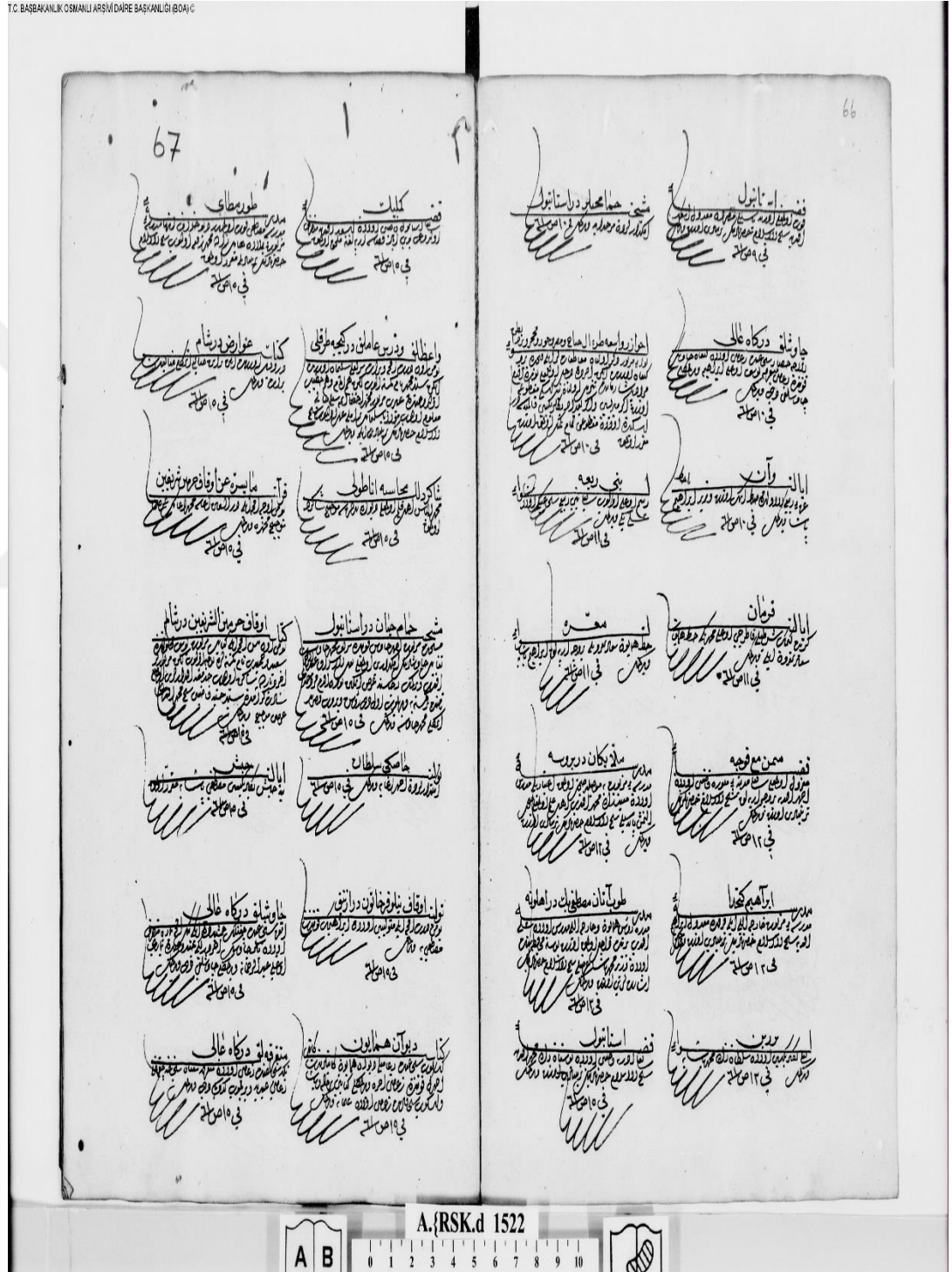
https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahmud_Muhtar_Kat%C4%B1rc%C4%B1o%C4%9Flu, (Erişim Tarihi: 19.02.2021).

EKLER

Ek 1: Karaman Eyaleti'nin Katircioğlu Mehmed Bey'e Verilmesine Dair Belge

[BOA, A. {RSK.d. nr. 1522, s. 66.}]

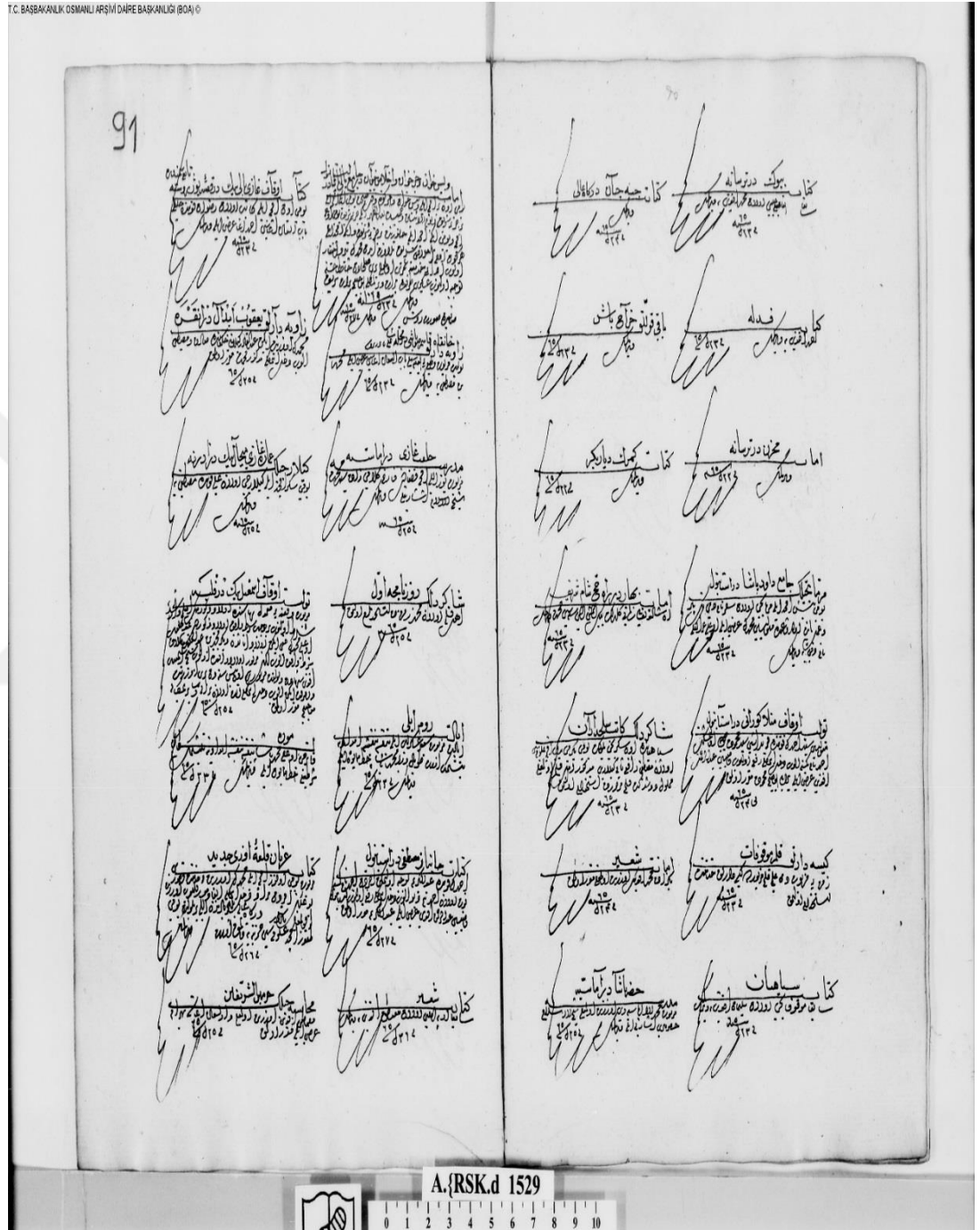
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DARE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Ek 2: Mora Sancağı'nın Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Verilmesine Dair Belge

[BOA, A. {RSK.d. nr. 1529, s. 91.}]

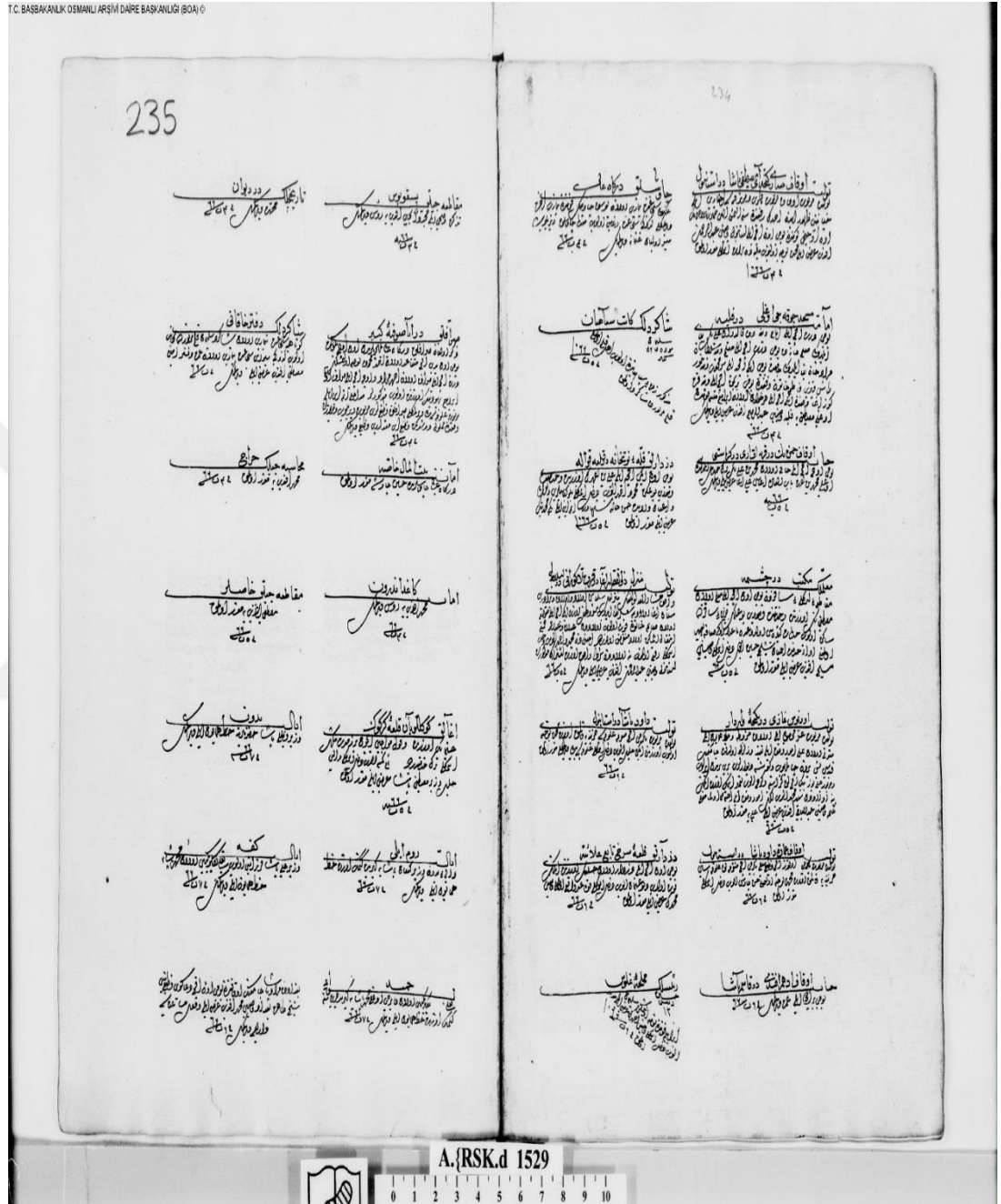
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV DİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

A. (RSK.d 1529

Ek 3: Hamid Sancağı'nın Katırcıoğlu Mehmed Paşa'ya Verilmesine Dair Belge

[BOA, A.{RSK.d. nr. 1529, s. 235.}]

Ek 4: Katircioğlu Mehmed Olduğu Tahmin Edilen Resim

[Reşat Ekrem Koçu'nun *Resimli Tarih Mecmuası*'nda yayınlanan "Eşkıya İken Vezir Yapılan Katircioğlu" başlıklı yazısına eklediği, Katircioğlu Mehmed olduğu tahmin edilen eski bir gravürden çizilen resim.]

Ek 5: Orijinallik Raporu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ...TARİH..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih:22/06./2021	
Tez Başlığı : İSYAN İKLİMİNDE BİR ASİ VE DEVLET ADAMI: KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2021.. tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3.. 'tür.	
Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Adı Soyadı: Ayşenur Güngör Öğrenci No: N18138057 Anabilim Dalı: Tarih Programı: Tarih	Tarih ve İmza
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>	
UYGUNDUR.	
Prof. Dr. Mehmet Öz (Unvan, Ad Soyad, İmza)	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
.....HISTORY..... DEPARTMENT**

Date: 22/06./2021...

Thesis Title :Rebel and Statesman in the Climate of Rebellion: Katırcıoğlu Mehmed Paşa.....

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22/06/2021 for the total of ...101.. pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 3... %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Ayşenur Güngör

Student No: N18138057

Department: History

Program: History

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Mehmet Öz

(Title, Name Surname, Signature)

Ek 6: Etik Kurul İzni Muafiyet Formu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/06/2021

Tez Başlığı: İSYAN İKLİMİNDE BİR ASİ VE DEVLET ADAMI: KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Ayşenur GÜNGÖR

Öğrenci No: N18138057

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANISMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Mehmet Öz

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 22/06/2021

Thesis Title: REBEL AND STATESMAN IN THE CLIMATE OF REBELLION: KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Ayşenur GÜNGÖR

Student No: N18138057

Department: History

Program: History

Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Mehmet ÖZ